

JO. GOTL. HEINECCII,

JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,

E L E M E N T A

P H I L O S O P H I A E

R A T I O N A L I S,

Ex Principiis admodum evidentibus justo ordine adornata.

Praemissa est

HISTORIA PHILOSOPHICA.

E D I N B U R G I:

Apud G. HAMILTON & J. BALFOUR.
ACADEMIÆ TYPOGRAPHOS.

M,DCC,LVI.

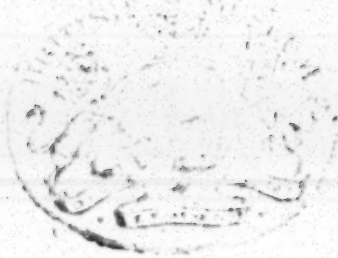
OLD BRITAIN

THE BRITISH MUSEUM

THE BRITISH MUSEUM

THE BRITISH MUSEUM

THE BRITISH MUSEUM

LECTORI CANDIDO

S. P. D.

JO. GOTL. HEINECCIUS.

QUamvis et ab adolescentia disciplinis illis, quae partem hominis praestantissimam perficiunt, veramque rerum divinarum ac humanarum notitiam ex ipsa recta ratione derivant, magnopere me delectari meminerim, et postea ita Deo visum fuerit, ut publicum earum tradendarum munus in illustri Fridericiana mihi longe clementissime demandaretur: non tamen praesagivit umquam animus, fore, ut post tot eximios philosophos aliquid hujus generis in lucem emitterem, aut compendiorum, quorum ipsa fere copia inopes reddimur, numerum a me amplificandum existimarem. Cum aliae enim rationes, tum vel maxime ea de re cogitare me vetuit partim juris docendi dicundique perpetuus labor, qui extremis annis, dum Halae vixi, me sibi totum vindicavit, partim munus Antecessoris, in illustri Franequerana ab illustrissimis Frisiae Ordinibus mihi praeter omnem spem atque expectationem

tionem conditionibus satis splendidis liberaliter decretum, in quo de priscis illis amoribus meis, id est, de philosophia, paullo minus, quam antehac, sollicitus, tempus fere omne, quod a publicis privatisque lectionibus vacuum habui illustrandae juris prudentiae, variisque libellis juridicis scribendis consecravi. Quin ut fatear, quod res est, numquam fortassis me ad pristina illa philosophiae studia ita totum retulissem, ut aliis viam, qua ad sapientiam itur, docendo scribendoque monstrare constituerem, si meo res actae essent arbitrio. Noveram sane, quam periculosum hoc saeculo sit, vacare philosophiae, et quid rectae rationi conveniat repugnetve, libero a praejudicatis opinionibus animo investigare. Non ignorabam, quantis plerumque odiis, quot conviciis, quin et structis insidiis non numquam, res geratur, ubi quis ab alterius opinione suam sejungit sententiam. Denique ipsa me docuerat experientia, si in ullo disciplinarum genere, in philosophiae sane studio, ubi minime oportebat, quam maxime regnare auctoritatis humanae praejudicium, et studiosam juventutem magis plerumque, qua itur, quam, qua eundum est, ire. Habent fere saecula singula certam philosophandi methodum, quae aliquamdiu sola publici faporis esse solet, adolescentibusque tantisper ad palatum est, dum alius quidam philosophus non sine strepitu in scenam prodeat. Fuit, quando homines furfure scholastico pascebantur, sibi que videbantur

videbantur in coelo versari, si de haecceitatibus, quidditatibus, futuritionibus, individuationibus, et mille nugis metaphysicis, multa, nec sibi nec aliis intellecta, proferre, syllogismos in qualibet figura et modo tornare, eosdem ad primam reducere, regulas ex locorum dialecticorum armario depromptas, tamquam tela, vibrare, sophismatibus puerilibus etiam in re seria ludere, ludentesque his crepundiis formaliter in ruborem dare didicissent. Fuit, quando evilesceere haec sacra, et sapientiae studiosi rebus aliis, puta, illis primi, secundi, tertii elementi particulis, illis coeli vorticibus, impressa illa mentibus mortali-um entis perfectissimi idea, foliis denique in planetas degenerantibus, et mechanicis rerum omnium caussis unice delectari, et haec similiaque adeo pro Sibyllae foliis habere coeperunt, ut non philosophus, sed rerum omnium ignarus, videretur, qui mentem in glandula pineali delitescere, Cartesiumque solum sapere, negare ausus esset. Mirabatur tum orbis litterarius, se ex Aristotelico tam cito factum esse Cartesianum: sed multo magis paullo post mirabatur, quum alibi philosophiam corpuscularem et atomisticam, alibi novum genus philosophandi ex Kabbalae, scholae Pythagoricae et Platonismi principiis conflatum, invalescere animadverteret. Quo obscurior, magisque a sensu communi remota erat haec philosophia, quo plura, eaque horribilia mysteria promittere videbatur: eo magis aliquamdiu

quamdiu placebat ingeniis novaturientibus, donec alii occuparent cathedras, qui vel in nullius verba magistri jurantes genus philosophandi ἐκλεκτικὸν commendarent, vel juvenes a pulvere et radio excitatos ad profundiorē metaphysicā et philosophiam mathematicā revocarent, et non nisi sublimiores istas speculationes, quas LEIBNITIO, NEWTONO, aliisque magnis ingeniis debemus, philosophematum nomine dignas arbitrarentur. Ita semper evenit philosophiae, scientiarum pulcherrimae, quod solet formae vestimentorum, qui singulis non dicam saeculis, sed lustris immutatur. Quemadmodum enim jam longiores tunicae placent, jam breviores: modo angustiores manicae, mox prolixiores oculis blandiuntur, nihil ut nobis magis ridiculum videatur effigie, hominem pro superioris saeculi genio quam splendidissime vestitum oculis nostris subjiciente: ita et philosophia alio tempore alia ad palatum est, ut viro, philosophorum recentissimorum imbuto principiis, non minus ridiculae videantur veterum meditationes, quam nobis majorum nostrorum habitus videtur. Et erit tamen, nisi fallimur, tempus, quando et horum luminibus officient alii, non multo post μετὰ πολλῆς φαντασίας in hoc theatrum prodituri. Rerum enim omnium, heus, quaedam vicissitudo est, nec ita profecto se habent studia mortalium, ut una eademque res diu admodum placere possit. Quod adolescens ex praeceptore
me

me audire memini, veteranis philosophis idem plerumque fatum incumbere, quod sartoribus, novissime vestimentorum formae ignaris: id verum esse plerique cum taedio ac dolore experti sunt. Haec itaque omnia quo saepius mecum, adhibita in concilium ratione, agitavi, lector candidè, eo beatiores semper illos credidi, qui, alio honesto vitae genere delecto, Deo reiue publicae serviunt, et naufragia ista ex littore spectantes, sibi, non aliis, philosophantur. Ac proinde ex eo tempore, quo docere juris prudentiam, et negotiosum istud de jure respondendi munus pro virili studui ornare, eam mihi ipse legem dixeram, ut mihi philosopharer, nec tam aliorum, quam meis usibus, meditationes meas destinarem, tantoque magis hoc instituto meo delectatum fateor, quanto jucundius erat, extra horrida ista, nullosque triumphos habitura, philosophorum bella, ac veluti extra teli jactum positum, solida tamen, quae ex sapientiae studio, percipitur, voluptate quotidie perfrui.

Enimvero philosophantem ita, et secum habitantem in cathedram philosophicam me iterum retraxit rerum omnium arbiter, Deus, voluitque, ut, quemadmodum olim Halae; ita jam in hac illustri Viadrina, hasce disciplinas una cum juris prudentia traderem, et eas quidem potissimum, quae intellectum ad investigandam dijudicandamque veritatem; voluntatem ad virtutem atque honestatem instituunt, et quas omnium

mnium primas ac praecipuas olim judicabat Socrates, dum et differendo homines ad comprehendendam veritatem perducere conabatur, et philosophiam ipsam, a monstris et otiosis speculationibus perpurgatam, devocabat e coelo, collocabat in urbibus, et in domos etiam introducebat, jubebatque de bonis ~~et malis~~, justis injustisque, quaerere. Quamvis autem huc evocatus nescio qua futuri praesensione ominarer, non aequae omnibus gratam fore hanc muneris utriusque conjunctionem, idque augurium me non per omnia fefellisse videatur: divinae tamen voluntati parere nihilo minus decrevi, nec animum, invidiam veritus, despondi, sed novam mihi hanc palaestram fore statui, in qua, quantum in philosophia profecerim, quantum invidia et bile flavescientium hominum voculas contemnere, ferocissimum quemque humanitate, modestia, officiis, emollire, amicos veros fide atque obsequio retinere, moresque pro virili omnibus probare bona fide didicerim, periculum fieri oporteat. Hinc divino fretus auxilio, quod mihi a tot annis numquam defuit, praelectiones meas, non juridicas tantum, sed et philosophicas, non sine quadam fiducia auspicatus, luculenter intellexi, ~~me~~ spe mea non esse deceptum. Vidi enim, quod praefiscini dixerim, erectioris indolis juvenes, qui antea philosophiam tamquam infructuosum et inamoenum studium adspernabantur, catervatim ad has acroases confluere, et jam persentiscere

cere paulatim, quam praeclarum sit, rectam rationem perficere, et in investiganda dijudicandaque veritate exercere ingenium. Ne autem studiosae juventutis utilitati ulla in re deesse viderer, essentque, quae in praelectionibus meis ob oculos haberent: ELEMENTA haec PHILOSOPHIAE RATIONALIS typis exscribi passus sum, in quibus, quid praestiterim, paucis, si operam dederis, monebo.

In PHILOSOPHIA RATIONALI, seu logica, id egi, ut praecepta omnia ad finem, quem in invenienda, dijudicanda, communicandaque cum aliis veritate consistere, omnes omnino fatentur, unice referrem. Itaque non solam artem syllogisticam, non solam differendi disputandique facultatem, ad quam plerique libelli logicorum comparati sunt, mihi tradendam credidi, sed praecipue, quo ordine, quaque methodo progrediendum sit omnibus, qui veritatem reperire, eamque a falso discernere cupiunt, perspicue monstravi. Hinc, explicatis intellectus operationibus, perutilem de ideis doctrinam accurate exposui, ostendique, quomodo quilibet, comparatis sibi claris, distinctis, atque adaequatis ideis, definitiones ac divisiones rite formare, ex earum comparatione varias propositiones, axiomata, postulata, theoremata, problemata, corollaria elicere, ratiocinationes sine erroris periculo necitare, experiendo denique, meditando, legendo, disputando, docendoque veritatem tum reperire,

b

tum

x P R A E F A T I O

tum cum aliis communicare quam facillime possit. Non displicebunt, uti opinor, quae de his omnibus, nec non de veritatis certae ac probabilis discrimine, de variis verisimilitudinis gradibus, de ordine in meditatione, lectione librorum, et disputationibus observando, de interpretatione porro, aliisque capitibus scitu necessariis, non minus, quam jucundis, passim differui. Quos aliquando duces sequutus sum, (neque enim me puduit, ab aliis bene animadversa in systema meum recipere,) ingenue fassus sum in scholiis, quae paragraphis plerisque subjunxi. In iisdem praecepta ipsa non paucis, iisque perspicuis, et petitis ex universa philosophiae exemplis illustravi. Quid enim absurdius aut tediosius est, quam perpetuo ingeminare illa vulgaria: *Petrus currit, homo est animal*, et similia, sine quibus haec sacra sibi non constare, existimarunt veteres?

Tametsi autem id praecipue consilium cepissem, ut *philosophiae rationalis* prima elementa adornarem: praemittendam tamen putavi epitomen HISTORIAE PHILOSOPHICAE brevissimam, quia illius plane ignaros esse non debere censeo, qui philosophiae se dare constituerint. Et qui fieri quaeso posset, ut quis methodo philosophandi eclectica recte utatur, qui, quid a philosophis inventum praeceptumque sit, prorsus ignorat? Et quo pacto is doctrinas philosophorum cum
rectae

rectae rationis principiis contendet, qui, quid illi statuerint, et cur eas sententias adoptarint, scit juxta cum ignarissimis? Ut jam non dicam, quam admirabilis utilitas ex hujus historiae intelligentia cum ad alias disciplinas, tum ad juris prudentiam, quae ex stoicorum principiis paene tota conflata est, redundet? Quantumvis autem in adornanda hac historia brevitati studuerim: non tamen reliqui quidquam putavi faciendum, ut, quae in ea tradidi, omnia ex genuinis fontibus probarem, ipsosque auctorum libros, eorumque capita diligenter adscriberem.

Unum addo, me, quamvis doctrinas, in hoc opusculo explicatas, non nisi matura praevia cogitatione animo conceperim, non tamen iis elaborandis tantum vel temporis, vel diligentiae, impendere potuisse, quantum vel optabam ego, vel res ipsa a me flagitabat. Quum enim haec elementa praelectionibus meis servire vellem: contigit saepe numero, ut vix quaedam in schedulas conjecerim, quum ea sibi statim submittanda esse urgerent operae, ceu fieri solet in vita hac negotiosa, quam in academiis vivimus. Elegantiora itaque atque uberiora omnia haberes, si limam adhibere, et singula semel iterumque expolire licuisset. Sed id quidem mihi jam non licuit per temporis angustiam, molemque occupationum, quae haec scribenti quotidie incubuit. Si quid igitur accuratius dicendum fuisse judicaveris: facile me tibi adsentientem habebis, at
ages

ages tamen, quod aequitate tua erit dignissimum, si in opusculo paene extemporario non omnia ad vivum refecaris. Non haec scripsi, ut ulli mortalium inferrem injuriam. Neminem, quod quidem sciam, momordi, nemini bellum indixi, cum nullo omnino viro docto contendi immodestius, etiam ubi me dissentire ipsa veritas coëgit. Quare nullam virtutis atque aequitatis rationem habuisse videretur, quisquis mecum in arenam descendere, et de doctrinis meis mecum digladiari vellet. Si cui tantum ocii fuerit, ut calamum stringat: at mihi non erit, ut respondeam iis, qui in mustaceo laureolam quaerunt, aliorumque famam arrodendo sibi famam comparare student. Non horum hominum iudicio stat caditque existimatio boni viri, nec multum gloriae sibi parare solent, qui maledicendo docent, se nec sentire bene, nec dicere didicisse. Tu vale, lector candide, et, si tibi hoc studium meum non plane displicuerit, alteram quoque horum philosophematum partem, quae *Jus Naturale et Prudentiam Civilem* completetur, a me expecta. *Frankofurti juxta Viadrum, ipsis Idib. Mart. M, DCC, XXVIII.*

M O N I T U M.

In allegationibus usi sumus brevitate: hinc littera (H) denotat historiam philosophicam, (L) philosophicam rationalem seu Logicam.

HISTORIA

PHILOSOPHICA.

CAPUT I.

DE PHILOSOPHIA GENERATIM.

§ I.

PHILOSOPHIA, ^{§ I.} cujus praecipuas partes veluti in nucleo exhibere constituimus, est *cognitio *)* ^{Quid philosophia?} *veri et boni, ex recta ratione derivata, et ad veram hominis felicitatem comparata.*

*) Quum vero *scire* vel *cognoscere*, quod recte animadvertit ARISTOT. *Poster. analyt. l. 2. 1. sit causam, propter quam res est, eandem esse rei causam, nec posse eam aliter se habere, cognoscere*; facile patet, non hic intelligi scientiam vulgarem, sed ἀκροαμα-
τικὴν et solidam.

§ II.

Recta ratio nobis est *facultas ratiocinandi*, id est, ^{Quid recta ratio?} *veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem †) eliciendi.*

†) Quamvis autem semper bene ratiocinetur recta ratio, nisi praejudicatae opiniones ipsi veluti tenebras offundant: non tamen semper ratiocinatur ex principiis certis atque evidentibus, sed saepius hypothesin adsumere cogitur. Quia itaque *principium* certae atque apodicticae; *hypothesis* probabilis cognitionis fundamentum est: utriusque cognitionis species in philosophia occurrere omnino oportet.

§ III.

Philosophia est dogmatica, non sceptica.

Ex quo facile patet, philosophiam SCEPTICAM, quia nihil cognosci posse profitetur, philosophiae nomen haud mereri, (§ I.) sed DOGMATICAM.

§ IV.

Nec traditionaria, scripturaria, sectaria.

Nec obscurum est, id vocabulum attribuendum non esse scientiae veri et boni, quam vel a maioribus per manus traditam accepimus, vel ex scriptura sacra hausimus, vel ex docti cujusdam praeceptis repetimus. Unde exfulat philosophia TRADITIONARIA, SCRIPTURARIA, SECTARIA, quum nulla harum ex recta ratione derivetur. (§ II.)

*) Omnium enim harum principium cognoscendi est *auctoritas* vel *majorum*, qua praecipue barbari nitebantur, vel *scripturae sacrae*, ex qua Jo. AMOS COMENIUS aliique recentioris aevi scriptores philosophari coeperunt, vel *unius hominis*, quae sectariis pro oraculo est.

§ V.

Falsae philosophiae divisiones.

Hinc divisiones philosophiae, quas vulgo adferunt, pleraeque absonae sunt ac minus accuratae. Quamvis enim aliam dicant VERAM, aliam FALSAM; aliam SCEPTICAM, aliam DOGMATICAM; aliam denique ELECTICAM, aliam SECTARIAM: falsam tamen nec non scepticam et sectariam non magis accurate dixeris philosophiam, quam statuat hominem (§ III. IV.)

§ VI.

Finis philosophiae.

Quum porro ad veram hominis felicitatem comparata sit philosophia, (§ I.) talisque sit finis, qualia sunt media: consequens est, (1) ut ultra peram philosophentur, qui de sempiterna felicitate consequenda praecepta, ex recta ratione deprompta, pollicentur.

licentur. (2) Ut subtiliores speculationes tanto minus ad sapientiae studium pertineant, quanto minus conjunctae sunt cum vera hominis felicitate*.)

*) Hinc merito cordatioribus vzpulant scholastici doctores ob speculationes de rebus, quae vel humana ratione indagari nequeunt, vel saltim nihil faciunt ad generis humani felicitatem. Vid. AD TRIBBECHOV. de Doct. scholast. Cap. iv. p. 65. sequ.

§ VII.

Quia denique philosophia in veri et boni cognitione consistit: (§ I.) ea philosophiae pars, quae mentem *ad veri cognitionem praeparat*, INSTRUMENTALIS; quae eandem *cognitione illa imbuit*, THEORETICA; quae denique illam *ad verum bonum perducit*, PRACTICA solet adpellari. *)

Divisio in instrumentalem, theoreticam, et practicam.

*) Primam veteres λογικὴν, alteram φυσικὴν, tertiam ἠθικὴν vel πολιτικὴν adpellabant, vocibus his in latiore significatione acceptis.

§ VIII.

THEORETICA, quum mentem cognitione veri imbuat, (§ VII.) aut in veritates *de Deo, spiritibus, et ente* inquit, aut, quid circa *rerum naturalium causas* verum sit, indagat. Priore casu METAPHYSICES; posteriore PHYSICES nomine venit.

Theoreticae partes.

§ IX.

Denique quum PRACTICA viam ad bonum ostendat: ea, vel quid generatim *bonum*, vel in specie, quid *justum, honestum, decorum*, vel *utile* sit, docet. De bono in genere ETHICA; de *justo, honesto, et decoro* JUS NATURALE; de *utili* POLITICA et OECONOMICA agunt.

Nec non practicae.

§ X.

Cur hi-
storia
philoso-
phica
praemit-
tenda?

Quemadmodum igitur tam praeclara est illa co-
gnitio, ut homines eam fere ab ipsis orbis terrarum
incunabulis incredibili studio excoluerint: ita ope-
rae pretium fuerit, reliquis philosophiae partibus
praemittere HISTORIAM PHILOSOPHICAM,
sed veluti in nucleum, quoad ejus fieri potest, com-
pactam.

C A P U T. II.

DE PHILOSOPHIA TRADITIONARIA.

§ XI.

Philoso-
phia bar-
barica an-
tiquissima.

Philosophia antiqua vulgo in BARBARICAM et
GRAECANICAM dispescitur. Nam antequam
Graeci alicujus nominis esse coeperant: barbaros
sibi jam pridem laudem sapientiae incredibilem pe-
perisse legimus. *)

*) Negat hoc **DIOGENES LAERT.** I. I. sed argumen-
tis sublevis, et paene puerilibus, ut facile adpareat,
eum patriae amore nimio insanivisse.

§ XII.

Ejus in-
doles.

Vocabant veteres *barbaros*, quicumque Graecae
non erant originis, adeoque et Hebraei eo nomine
notabantur. Nobis autem tota philosophia barbarica
TRADITIONARIA dici posse videtur, quum bar-
bari omnes, reliquias sapientiae, a majoribus accep-
tas, sancte custodierint, easque rursus commendarint
posteris.

§ XIII. Quod

§ XIII.

Quod quum naturae philosophiae manifesto ad-
versetur: facile patet, simplicem tantum et vulga-
rem fuisse barbarorum sapientiam, nec parum decipi,
qui sibi inter illos viros subtilitatum studiosos et
veluti polyhistores fingunt.

An bar-
bari eru-
diti.

§ XIV.

Sapientiae studiosissima fuit gens HEBRAEA,
inque ea Adamus, Noachus, Moses, Davides, Sa-
lomon, alii. Sed eorum tamen sapientia magis in Hebraeo-
vera Dei notitia et scientia morum, quam in specula-
tionibus physicis constituisse videtur. †

Sapientia
Hebraeo-
rum.

†) Id quod observandum contra KIRCHERUM, JOAN-
NEM DE PINEDA, et alios, qui patriarchis eximiam
in omni genere eruditionem tribuunt. Multoque
magis cavendi, qui suas sententias Mosi aliisque He-
braeis adfingunt, quod fecere EDM. DICKINSONIUS
in *Physica vetere et vera*, Lond. MDCCCII. 4. Auctor.
Mosis Copernizantis, et alii.

§ XV.

Quumque Judaei ab aliis gentibus alto fere super-
cilio despicerentur: parum sane verosimilis est eo-
rum sententia, qui Pythagoram et Platonem Judaeo-
rum scrinia expilasse, quin cum TERTULLIANO
Apol. cap. xxvii. nullum fuisse philosophum existi-
mant, quin de prophetarum fonte potarit. †)

An ab iis
profece-
rint Py-
thagoras
et Plato?

†) Conferendi hoc Jo. CLERIC. *Epist. crit.* vii. Io.
ALB. FABRIC. *Bibl. Graecae*, Libr. ii. Cap. xii.
§ ii. p. 450. Lib. iii. Cap. i. p. 40. NIC. HIER.
GUNDLING. *Hist. Philos. mor.* Cap. vii. I. § p. 74.
sequ. qui ad oculum ostenderunt, haec omnia nullo
idoneo fundamento niti.

§ XVI.

§ XVI.

Sectae
Phariseo-
rum Saddu-
caeorum et Es-
senorum.

Manfit ea gentis simplicitas, quoad templum prius stetit. Reversi autem ab exilio Babylonico graecificare coeperunt Hebraei, et philosophiae Graecanicae principia cum antiqua patrum sapientia miscere. Inde natae PHARISAEORUM, SADDUCAEORUM, et ESSENORUM sectae, *) quas ipse JOSEPH *Bell. Jud. Lib. ii. Cap. viii.* ad philosophiam referre videtur.

*) Et Phariseorum quidem sectam παραλήσιον τῇ παρ' Ἑλλήσι Στωικῇ λεγομένη, *simillimam esse sectae Stoicorum Graecanicae*, observat JOSEPH *de vita sua, Tom. ii. Opp. p. 2.* Sadducaeos, Epicuri; Essenos Pythagorae principia adoptasse, res ipsa evincit. Et sane, quum Esseni demum post exilium Babylonicum innotuerint: omnino mirandum est, GOODWINUM *de Rit. Hebr. Libr. I. Cap. xii.* et GROTIUM *Part. I. Epist. 552.* non observasse, facilius Essenos a Pythagoraeis, quam Pythagoram ab Essenis proficere potuisse.

§ XVII.

Unde
Cabbala.

Quae mixtura philosophiae Pythagoricae cum Hebraica adhuc in CABBALA superest; de qua quamvis magnifice permulta praedicent Hebraei: ipsum tamen systema Cabbalistarum plane non Hebraicum, sed vere Pythagorico-Platonicum esse, omnes intelligunt, quos non Hebraicum nomen et rerum obscurissimarum admiratio in transversum rapit.

§ XVIII.

Hodierna
Judaicae
philosophiae fa-
cies.

Hodierni Judaei aut solis vacant studiis Talmudicis, aut, si philosophantur, vel Aristotelis, *) vel Cabbalistarum placita sequuntur.

*) Neque enim ulla est temere pars Aristotelicae philosophiae, quam non Arabum exemplo Hebraei veste

Cap. II. De Philosophia Traditionaria. 7

veste induerint Judaeorum magistri. Specimen ejus rei pereruditum dedit JUL. STRUV. in *Diatr. de logica Hebraeorum*.

§ XIX.

Hebraeis subjungimus AEGYPTIOS, quos tamquam illorum magistros perperam nobis sistunt JO. MARSHAMUS et JO. SPENCERUS. Eos quidem sapientiae jam ante Mosis tempora operam dedisse, ex *Aët.* VII, 22. patet: sed ab hac Aegyptiorum sapientia quam diversa fuerit illa Hebraeorum, facile animadvertet, quicumque Mosis et Prophetarum fontes cum HERMETIS, †) HERAPOLLINIS, et JAMBLICHI lacunis contenderit.

Sapientia
Aegyptio-
rum.

†) Sunt haec praecipua Aegyptiacae doctrinae monumenta. Quamvis enim HERMES TRISMEGISTUS procul dubio nullus umquam exstiterit, et Hermetica, quae tanto numero exstant, manifesto multa sublesta, quin et Christiana quaedam complectantur: in iis tamen et Ἑρμαϊκὰς δόξας, seu Aegyptiacae philosophiae reliquias superesse, recte observant viri docti, BORRICH. de *Herm. Aegypt. sap.* p. 83.

§ XX.

Id constat, eos operam dedisse *geometriae*, aliisque matheseos, tum purae, tum adplicatae, partibus, id quod vel tot obelisci, pyramides, aliaeque moles stupendae, satis evincunt. *Theologiam* eorum ac *philosophiam* moralem Pythagoricae fuisse simillimam, ex JAMBLICHO discimus. Habuere et multas *de rebus naturalibus* traditiones, quas maximo studio occultabant, quarumque reliquias quasdam servat HERAPOLLO in *Hieroglyphicis* a DAVIDE HOESCHELIO editis *Aug. Vind.* CXCIXLXXXV. 4.

Quas illi
discipli-
nas exco-
luerint?

§ XXI.

§ XXI.

Sapientia
Chaldaeorum.

CHALDAEOS per omnem vitam philosophari, ait DIOD. SICUL. *Libr. iii. Cap. xxix.* Originem sapientiae suae referebant ad ZOROASTREM, de quo incerta omnia. Oracula ejus, quae exstant a GEMISTIO PLETHONE, MICH. PSELLO et FRANC. PATRICIO collecta, non quidem genuina esse, at plura tamen philosophiae Chaldaicae λείψανα complecti, non abs re censet JO. ALB. FABRIC. *Bibl. Graec. Libr. i. Cap. xxvii. § x.*

§ XXII.

Eorum
sententia
de rerum
origine.

Ex iis oraculis patet, Chaldaeos diversas rerum emanationes, Deorumque et intelligentiarum ordines statuuisse, inter quos et ἄγγελοι occurrunt. A Deo aeterno ex eorum sententia emanavit ignis, seu lumen supramundanum infinitum, inde alii ordines rerum ac substantiarum triades variae, quales et Platonici postea somniarunt. †)

† Quare nihil admirandum aut Christianum continet oraculum ZOROASTRIS, v. 5.

Πάντι γὰρ ἐν κόσμῳ λάμπει τριάς, ἧς μονὰς ἀρχή.
In toto mundo lucet trinitas, cujus unitas initium est.

Nec non rerum emanationibus adversatur, quod scribit DIOD. SIC. *Libr. II.* Chaldeos mundi naturam aeternam, ac initii expertem statuuisse, itemque illud PHILONIS in libro, *Quis rerum caelestium heres.* p. 386. Chaldaeos docuisse, mundum non Dei opus, sed Deum esse.

§ XXIII.

Artes di-
vinatrices

Parum quoque sapientiae minantur somnia eorum astrologica, artes divinatrices, magicae, theurgicae, de quibus fuse STANLEIUS in *Hist. philos. Orient. Sect. ii. Cap. xvii. seqq.* et initiatus his mysteriis
MARCUS,

Cap. II. *De Philosophia Traditionaria.* 9

MARCUS, monachus Mesopotamenus, cujus *de daemonibus enarrationes* a MIC. PSELLO editas novimus.

§ XXIV.

PERSARUM *Zoroaster* Chaldaico illo aetate inferior et Dario Hytaspis *σύγγραφας*, gentem, non ignaram veritatum praestantiorum, multis praestigiis ad amplectendam novam et a se inventam philosophiam pellexit, si vera sunt, quae scripsit THOM. HYDE *de Rel. vet. Persar.* Persicae philosophiae auctor.

§ XXV.

Philosophiae studio aequae ac sacris apud eos praeerant MAGI, de quorum compositis, moribus, scientia astrologica, potentia aulica, multa exstant veterum testimonia quae collegit BARN. BRISS. *de Regno Pers.* Libr. ii. § lii. *seqq.* Magi qui?

XXVI.

De Deo male sentiebant Persae, duo statuentes Eorum principia contraria, *Horomazen* et *Arimanem*, et inter hos veluti medium et neutrarum partium, *Mithran*. Quae principia etiam in pluribus aliis systematibus pellucunt, †) et saecula Christiano tertio *Manichaeismum* pepererunt.. ††)

†) Solide hoc demonstravit V. S. R. JO. CHRISTOPH. WOLFIUS, in *Manichaeismo ante Manichaeos*, BAELIUS in *Dict. Hist. Crit.* voce *Manicheens*.

††) Vide THODORET. *Haeret. fab.* Lib. i. Cap. 19. EPIPHAN. *Haer.* lxvi.

§ XXVII.

Quin hodiernum in Persia supersunt, qui veterem illam magorum philosophiam sequuntur, et a Mahumedanis *Gewrorum* nomine traducuntur. Magorum reliquiae.

B

§ XXVIII.

§ XXVIII.

Arabum
magi.

Fuere et ARABIBUS, et in primis SABBAEIS, sui *Magi*, quorum meminit PLIN. *Hist. nat. Lib. xxx. Cap. i.* Quumque Arabia ab Hebraeis subinde vocetur *Oriens*: *Gen. x. 30. xxv. 6, 18. Job. i. 3. Judic. vi. 3.* verosimile admodum est, Arabes fuisse τῆς μάγης ἀπ' ἀνατολῶν, *Matth. ii. 1.*

§ XXIX.

Eorum
philoso-
phiae in-
doles,

Quamvis ergo vix videatur dubitandum, quin veteres Arabes verae sapientiae non fuerit expertes, idque cum exemplum JOBI, †) tum locus *1. Reg. x. i.* satis ostendat: postea tamen in meram superstitionem abiit illa Sabbaeorum philosophia,

†) Addatur FRIDER. SPANH. *Historia Jobi, edita Lugd. Bat. MDCCCLXXII*, 8.

§ XXX.

Et detest-
anda su-
perstitio.

Praeterquam quod de quaestione: *cur bonis mala eveniant, quum sit providentia?* male philosophentur Jobi amici, *Job. iv. 11, 15. xxiii, 15. seqq.* quos viri docti Sabbaeorum sectae addictos non abs re suspicantur, non fuit gens corporum caelestium cultui, et si Arabes et MAIMONIDEM audimus, ritibus, divinae legi magis adversis dedita, quam illa Sabbaeorum. †)

†) Sed quum haec sola Arabum et Rabbiorum auctoritate nitantur, ut recte observavit Jo. CLERIC. in *Indice philol. ad STANLEII Hist. philos. Orient.* voce *Sabbaei*: facile patet, quam audax sit hypothesis SPENCERI *Libr. ii. de Leg. ritual.* et STANLEII *Hist. phil. Or. Libr. iii. Cap. v.* rationes legum ritualium divinarum a ritibus Sabbaeorum repetentium.

§ XXXI.

Vicini Persis ex altera parte erant INDI, apud Indorum quos *Brachmanes* et *Germanes* philosophos celebrat philosophi STRABO *Libr. xvi. p. 351.* Et *Brachmanes* sub vocabulo *Braminen* etiamnum in India occurrunt, de quibus praeter PALLADIUM, AMBROSIUM, et ANONIMUM ||) legendi JO. ALB. FABRICIUS in *Dissert. de Brachmanibus, Hamb. cicccciii*, BAEILIUS *Dict. hist. et crit. voce Brachmanes*, et M. V. LACROZE in *der Abbildung des Indianischen Christen-staats, p. 576.*

||) Conjunctim hos scriptores de *Brachmanibus* edidit EDUARD. BISSAEUS *cicicclxv, 4.*

§ XXXII.

Ex Deo hi omnia emanasse, mundumque nihil Eorum aliud, quam Deum extensum esse censent, quo in philosophia. Et Deum retracto, extremum diem adfuturum existimant. Nihil ergo vere et actu existere, sapientemque ab omnibus adfectibus vacuum nihil cogitare, nihil sentire debere, profitentur. *)

*) Egregie hoc systema exposuerunt CAROLUS le GOBIEN dans la *preface de l'histoire de l'Edit de l'Empereur de la Chine*, et FRANC. BERNIER dans la *suite de ses Mémoires sur l'Empire du Grand Mogol, p. 202.*

§ XXXIII.

Ex quo simul facile colligas, cur tot dolores intolerabiles virtutis causa ferant sine gemitu, etiam olim mortem nihili fecisse dicantur CLEMENTI ALEXANDRINO *Strom. Libr. iii.* Nec ignotum exemplum Calani, Indi, se ipsum ritu sollemni comburentis apud ARRIAN. *Exped. Alex. Libr. vii. p. 276. sequ. edit. Gronov.*

ἀσκησις.

§ XXXIV.

§ XXXIV.

Sinenſium
philoso-
phia.

Simile fere jam ab antiquiſſimis temporibus fuit **SINENSIUM** ſyſtema. Quamvis enim ea gens ſe ſolam ſapere, reliquas volitare velut umbras exiſtimet, neque negandum ſit, illam componendis moribus multum operae impendere; (vid. **LEIBN. Noviff. Sin. in praef.**) vere tamen Spinoziſmum redolet arcanior Sinenſium philoſophia, nec ab illa ἀπαθεία Indorum alieni ſunt ſtolidi Confucii ſecta-
tores. *)

*) Notum eſt **COUPLETIUM Confucium Sinarum philoſophum**, five ſcientiam Sinenſem, Latine edidiſſe *Parif. CIOIOCLXXXVII, fol.* In eo an tam horribilia ſapientiae myſteria latitent, nuper adhuc inter viros doctos diſputatum.

§ XXXV.

Nec non
aliorum
barba-
rorum.

Celebrantur etiam **PHOENICUM Sanchuniathon** et **Mofchus**: †) laudantur **GALLORUM, GERMANORUMQUE** Druides et Bardi, **THRACUM** Orpheus. Sed ut illorum obſcura eſt philoſophandi ratio: ita hujus praeterea, quae ad teleſtica ſacra pertinent, tantum phyſica quaedam doctrinae, ſed pauciſſimae, ſuperſunt, de ſyſtemate plurium mundorum habitabilium, de generatione rerum omnium ex ovo, et ſimiles, de quibus **PLUTARCH. Plac. philoſ. libr. ii. cap. xiii.** et **ESCHENBACH. in Epigene, p. 95. ſequ. et. p. III. ſequ.**

† **SANCHUNIATHON** five Berytius, five Tyrius ſcripſit Φοινικικά in quibus multa ad κοſμογονίαν pertinentia, ceu patet ex fragmento apud **EUSEB. lib. i. Praep. evang. p. 31.** Ea ſe accepiſſe ait Sanchuniathon a *Hierombal, ſacerdote Dei Iewo*, quem Gedeonem eſſe, praeter **HUETIUM** credit **BOCHARTUS in Chanaan libr. ii. cap. xvii.** qui et totam apud **EUSEBIUM** fragmentum erudite, uti ſolet, explicat. At quae de

de Sanchuniathone circumferuntur, omnia pro imposturis venditant Jo. HENR. URSIN. *de Zoroastre, Hermete et Sanchuniathone*, et HENRIC. DODWELLUS in *Meth. stud. theol. Act.* Vide *erud. Lips. Suppl. Tom. ii. p. 512.* De Moscho quoque omnia incertissima, ut nihil agant, qui cum Huetio Mosen cum Moscho confundunt.

C A P U T III.

DE PHILOSOPHIA GRAECANICA.

§ XXXVI.

MAjorem philosophiae studio strepitum dederunt Graeci, qui, quamvis quaedam a barbaris acceperint, hanc tamen laudem sibi habent propriam, quod accuratiore philosophandi ratione usi, solam rectam rationem ducem vel sequuti sint, vel sequi saltim voluerint.

Philosophiae Graecanicae indoles.

§ XXXVII.

Ceterum Graecorum philosophorum quaedam veluti familiae sunt. Alia enim est philosophia POETICA, alia ITALICA, alia IONICA, alia ELEATICA. Sed ab his *dogmaticis* merito segregandi SCEPTICI vel APORETICI, quemadmodum a *sectariis* ELECTICI, de quibus GOTTER. OLEAR. *Diff. sing. de philos. eclect.* subjuncta STANLEII *Hist. philos. p. 1205. seqq.*

Ejus diversae familiae.

§ XXXVIII.

POETAS, antiquissimum sapientum genus, primos omnium philosophatos esse, constans opinio est, CIC. *Tuscul. quaest. Libr. i. Cap. i.* Enim vero, quemadmodum plerique traditiones de rerum ortu *Θεογονίας* suis; praecepta moralia fabulis includebant :

Philosophia poetica.

bant: ita obscura hodie est hujus philosophiae interpretatio, de qua ne inter ipsos quidem veteres satis constituisse arbitror.*) Vid. PLUTARCH *de aud. poet.* Tom. ii. Opp. p. 14. *sequ.*

- * Hinc variae fabulas interpretandi methodi. Alii mera hic deprehendunt mysteria physica, chemica, metaphysica; alii meras historias five sacras, five Phoenicias: alii historiolas nullius momenti, mirabilibus circumstantiis vestitas, alii mere moralia sibi videre videntur. Primi generis interpretationes dabant Platonici, secundi specimen non unum exhibere BOCHARTUS, HUETIUS, et JO. CLERICUS, tertium praecipue placuit PALAEPHATO, aliisque scriptoribus *περί ἀγίων*, de quibus FABRIC. *Biblioth. Graec. Libr. i. Cap. xxi. sequ.*

§ XXXIX.

Philos.
Italicae
auctor.

ITALICI philosophi originem debent Pythagorae, Samio, quem inter Olymp. xliii. 4. et lii. 4. natum, erudite docuerunt GUIL. LLOYDIUS, RICH. BENTLEIUS, et HENR. DODWELLUS. Hic magnus naturae verique auctor, collecta sibi in variis mundi partibus magna doctrinae copia demum circa Olymp. lxxvii. 1. in Italiam secessit, et Crotone scholam vel *κοινὸβιον* aperuit, ex quo maxima discipulorum cohors prodiit, quorum elenchum alphabeticum FABRIC. *ibid. Libr. ii. Cap. xiii. per-* texuit †.)

- †) Inter hos tamen non omnes *Πυθαγορικοί*, id est, Pythagorae discipuli, sed plures etiam *Πυθαγορεῖοι*, seu Pythagorae sectatores. De qua distinctione quid sentiendum, disquirat DODWEL. *de aet. Pythag.* p. 193. Praecipui ex Pythagoraeis sunt *Archytas Tarentinus, Ocellus, Lucanus, Epicharmus, Hipparchus, Philolaus, Timaeus Locrus*, alii.

§ XL.

Vita Pythagorae ex *PORPHYRIO*, *JAMBLICH*O et *Anonymo* apud *PHOTIUM*, quos *LUDOLPHUS KUSTERUS* eleganter recufos dedit; *) historia philofophiae Pythagoricae ex *JO. SCHEFFERI* libello egregio de *Philofophia Italica*; ipfa dogmata Pythagorica ex *Fragmentis Pythagoraeorum*, a *THOMAS GALE* editis, nec non ex fymbolis Pythagoricis, et *Aureis PYTHAGORAE carminibus*, †) eorumque interprete, *HIEROCLE*, petenda eft.

Libri
praeci-
pui ad
hanc
philoso-
phiam
perti-
nentes.

*) Sed permulta in his vitis ficta videntur, ut fint viri doctiffimi, qui vitas philofophorum a Porphyrio, Jamblich, Eunapio, Philoftrato, non alio fine fcriptas exiftiment, quam ut heroas fuos Servatori noftro opponerent, *FABRIC. Bibl. Graec. Libr. iv. Cap. xxiv. p. 45.*

†) Nec tamen a *PYTHAGORA* fcripta effe haec carmina, inter omnes conftat, fed ut *STANLEIO* in *Pythag. cap. xxi. p. 699.* vifum, ab *EPICCHARMO*, vel, uti laudatus *FABRICIUS* erudite fufpicatus eft, ab *EMPEDOCLE*. *Vid. Bibl. Graec. Libr. ii. Cap. xii. § vi.*

§ XLI.

Quamvis autem Pythagoras, imitatus Aegyptios, in occulto haberet fapientiam fuam, *JAMBL. fegm. ccxlv.* et ne ipfos quidem difcipulos ad aéroafes promifcuae admitteret: *) fatis tamen conftat, eum primum geometriam, arithmeticam, muficam, praecipuo ftudio excoluiffe, easque fcientias non uno invento locupletaffe, inter quae praeter monochordum eft nobile illud et dignum hecatombe theorema de poteftate hypothenufae in angulo orthogonio, *LAERT. viii, 12. VITRUV. Archit. ix. 2.*

Pytha-
gorae
discipli-
na et
invent.

*) Alii erant *efoterici*, alii *exoterici*: alii *mathematici*, alii *acusmatici* de quibus *JAMBL. Vit. Pyth. fegm. 81. et PORPHYR. p. 196.*

§ XLII.

§ XLII.

Ejus doctrinae de philosophia in genere, itemque de Deo.

Philosophiam, cujus ipse primum nomen invenerat, JAMEL. *Vit. Pythag. Cap. xxix.* definiebat, quod sit *scientia entium quatenus existunt*, quam definitionem eruditissime explicat JAC. THOMAS. *Orig. philosoph.* Dividebat illam in THEORETICAM et PRACTICAM, ejusque finem esse dicebat, nihil admirari, PLUTARCH. *de audiendo*, T. ii. p. 44. hujus mentem ex vinculis corporis eruere, atque in libertatem vindicare, PORPHYR. *Vit. Pyth. p. 201.* Illius partes erant INTELLIGIBILIA, de Deo et Diis, et NATURALIA, de rebus corporeis. Animum per universas mundi partes omnemque naturam diffusam vocabat Deum, eumque unicum insensibilem et intelligibilem, luci et veritati simillimum, quin solum sapientem, statuebat LACTANT. i. 5. PORPHYR. *Vit. Pyth. p. 198.* Et subiciebat Deos, daemones et heroas, AUR. *Carm. v. 1. sequ.* de quorum natura, operationibus, cultu, subtiliter philosophabatur. Vid. HIEROCL. *in Comment. ad Aur. Carm. v. 1. seqq.* Quae supra lunam sunt, providentia; res sublunares partim fato, partim fortuna, partim providentia, partim consilio regi statuebat. Quod exemplo illustrat ANONYM. apud PHOT. *Cod. 259.*

§ XLIII.

Nec non de mundo.

Mundum, quem non tempore, sed cogitatione ortum, nec interitum, dicebat, (STOB. *Ecl. Phys. Libr. i. cap. 25.* PLUT. *de plac. philos. ii. 4. et 14.* ipse primus κόσμον vocabat, STOB. *ibid.* Ejus systema Copernicano plerique simile fuisse existimant, *) STANL. *de doctr. Pythag. Cap. i. p. 745. seq.* Quae autem de harmonia orbium caelestium, suavi et istorum concentu somniavit, legi possunt apud CIC. *in Scip.* et CENSORIN. *de Die nat. Cap. xiii.*

(* Terram

*) Terram sane immotam non esse, statuit PLUT. in *Numa* p. 67. ION. i. ARIST. de caelo Libr. ii. Cap. xiii. medium autem in mundo locum igni tribuit, quem et Vestam vocabat. Sed rem tamen argumentis haud poenitendis in dubium vocat EZ. SPANHEMIUS de *Vesta et Pritanib. Graec. apud. GRAEV. Thesaur. Ant. Rom. Tom. v. p. 688.* Sane mundum mediam terram continere adseverabant Pythagoraei. Vid. LAERT. Libr. xiii. segm. 27. eorumque systema Ptolemaico haud abfimile tradit ANON. apud PHOT. Cod. cclix. Quin quum primus omnium Philolaus motum telluris inculcasse dicatur DIOG. LAERTIO Libr. viii. segm. 85. non video, quomodo id tribui possit Pythagorae. De antichthone Pythagorica quid sentiendum sit, jam a JAC. THOMASIO ostensum est.

§ XLIV.

Immaterialia sola vere entia statuebat, adeoque et hominis essentiam in sola mente existimabat positam, quae quum divinae essentiae particula videretur Pythagorae, veram felicitatem in eo ponebat, ut mens ex impedimentis vinculisque suis eximatur, et in libertatem vindicetur,*) PORPHYR. *Vit. Pythag. p. 201.* quo ad illam *ὁμοιωσιν τῷ θεῷ*, in qua vera consistat felicitas, adspiret. Unde gradus illi purgationis, adscensus mentis, quin deificationis, quibus prope similes mysticos postea reperisse, novimus. Quum autem haec omnia sine corporis oppressione fieri non posse crederet: varios commendavit *βασάνες*, varios modos in corpus animadvertendi, de quibus peraccurate JO. FR. BUDD. in *Diff. de ἀσκήσει φιλοσ.* § VII. X. XVIII.

Itemque
de anima
et rebus
moralibus.

*) Corpus enim, in quod mentem illabi putabat per vices, non pro parte hominis essentiali, sed pro carcere mentis habebat. Unde illa *μετεμψύχωσις* Pythagorica, de qua LAERT. Libr. viii. segm. 14.

C

§ XLV.

§ XLV.

Pytha-
gorae
fanati-
cismus.

Enimvero multa sunt in vita Pythagorae, ex quibus, eum a fanaticismo haud alienum fuisse, patet. Eo enim merito referas femur aureum, LAERT. viii. 11. PORPHYR. p. 193. JAMBL. *Vit. Pyth. cap. xxviii.* reminiscantiam animae Pythagoricae, JAMBLICH. *ibid. cap. xiv.* confabulationes cum brutis, JAMBLICH. *ibid. cap. xiii.* quin cum fluviis, PORPHYR. p. 192. divinationes denique, quas jactavit, superstitionissimas, per thus, auguria, somnia, numeros, astra, aquam, de quibus fuse STANL. *Part. iii. Sect. iii. Cap. iv. p. 764.*

§ XLVI.

Scholae
Ionicae
auctor
Thales
Milesius.

In eandem fere aetatem incidit philosophiae IONICAE origo. THALES enim MILESIUS, a quo eam repetere solent, eundem Pherecydem Syrium audivisse dicitur, a quo profecerat Pythagoras. *) Hic quoque Thales, postquam sapientiae causa magnam vitae partem peregrinando exegerat, Mileti in patria privatus et caelebs consenuit, LAERT. i. 25. et tum civium, tum Biantis, Pittaci, Solonis, Cleobuli, Mysonis et Chilonis suffragiis primum veluti locum inter Graeciae sapientes obtinuit, LAERT. i. 28. VAL. MAX. iv. 1.

*) Alium Pherecydem a Pythagora, alium a Thalete auditum, veteres quidam tradiderunt, LAERT. i. 119. Sed temporum ratio, unum eundemque ab utroque auditum, satis evincit.

§ XLVII.

Succes-
sio phi-
loso-
phorum
usque ad
Socra-
tem.

SUCCESSIT Thaleti in scola Ionica dicitur ANAXIMANDER Milesius, horoscopiorum, sphaerae, gnomonis, sciotheris, tabulae geographicae, obliquitatis Zodiaci, et aequinoctiorum inventor observatorque. DIOG. LAERT. ii. 1. STRABO *Geogr. Libr. i. p. 7.* PLIN. *Hist. nat. ii. 6.* huic ANAXIMENES,

XIMENES, de quo LAERT. ii. 3. huic porro ANAXAGORAS Clazomenius, qui, ubi sapientiae studio *Mens* vocari meruerat, Athenis exfulare iussus, Lampfaci decessit, LAERT. ii. 14. Anaxagoram denique ARCHELAUS, solo Socrate discipulo, nobilis excepit. LAERT. ii. 16. a quo SOCRA-TE nova ordianda est scholae Ionicae periodus.

§ XLVIII.

Nimirum praeter apophthegmata quaedam et sententias acutiores, quas septem Graeciae sapientibus tribuunt, *) nihil exstat admodum, ex quo hos philosophos philosophiae practicae adpulisse animum, colligere possis.

An
philoso-
phiae
practi-
cae
studue-
rint?

*) Commendandae de his dictis JO. FRANC. BUDDEI plenae bonae frugis *Commentationes* quae junctim *Halae* prodire.

§ XLIX.

Contra physicae tanto se studio tradebant, ut hinc Eorum
κατ' ἐξοχὴν nomen *physicorum* apud veteres tulerint. studium
Circa principium rerum omnium †) haec schola physi-
quam maxime variabat, Thalete omnia derivante cum.
ex aqua, PLUT. *Plac. philos.* i. 3. Anaximandro ab
infinitate naturae, CIC. *Acad. quaest.* iv. 37. Ana-
ximene et Archelao ex aëre; PLUTARCH. *ibid.*
STOB. *Ecl. phys. Cap.* i. p. 2. Anaxagora autem
principium rerum omnium statuente homoeomerian,
id est, unum et multiplex, partes infinitas, similes,
contrarias, tactu continuas, se mutuo sustinentes,
neque alio contentas, LUCRET. *Libr.* i. v. 830. *seqq.*

(† Neque tamen ideo pro Atheis habendi. Materiae enim huic eos *ἄν*, mundi effectorem, junxisse, id est Deum, ex CIC. *de Nat. Deor.* i. 11. et 20. LACTANT. *Inst. div.* i. 5. discimus. Ergo Deus et his erat anima mundi, LAERT. i. 27.

§ L.

§ L.

Quaedam eorum doctrinae et inventa.

In primis notari meretur, quod hi philosophi daemonibus omnia repleverint, STOB. *Ecl. phys. I. p. 2.* quod mentis immortalitatem agnoverint, LAERT. i. 24. CIC. *Tusc. quaest. I. 16.* quod theorematum ac problematum quaedam geometrica repererint, accurate recensita a STANLEIO *Hist. Phil. part. i. Cap. vii. p. 15.* quod de phaenomenis astrorum, meteoris, aliisque, quae in rerum natura contingunt, quaedam, sollerti ingenio investigarint, quaedam parum callide conjecerint *). Unde et *astrologi* nomen Thaleti tribuit POMP. MELA *Libr. i. cap. xvii.*

*) Ejus generis sunt hae doctrinae Thaletis: Nili exundationem oriri a ventis etesiis, LAERT. i. 37. Anaximandri: stellas fixas inferiores esse luna, STOB. *Libr. i. Cap. xxv. p. 53.* deficere solem et lunam ea parte solis et lunae, qua ignis effulget, obturata, PLUTARCH. *de plac. phil. ii. 24.* et similes ipsius Anaxagorae, qui quum reliquis doctior fuisse dicitur, multa statuit, quae hodie tiro philosophorum rideret, Vid. LAERT. ii. 9.

§ LI.

Socratis vita.

Sed maximum haec philosophia incrementum debet SOCRATI, qui natus Athenis Olymp. lvii. 4. patre Sophronisco lapidario, matre Phaenareta, obstetrice, primum patris artificium addiscere, postea philosophari instituit, auditoque Archelao, non quidem scholam aperuit, sed cum amicis domi forisque colloquutus, eos variis interrogationibus convincere, melioresque reddere conatus est, nihil se scire aut simulans, aut existimans serio. Vid. STANLEII *Histor. philos. in Socrate cap. iv. p. 113. seq.* Demum ab Anyto et Melitone accusatus atheismi et corruptae juventutis, cicutam bibit, non sine magno Atheniensium dedecore. Vid. LAERT. ii. 40.

PLA-

PLATONIS et LIBANII *Apologiam Socrat.* XENOPHONT. *Memorab. Socrat.* CARPENTARII *Vit. Socrat.* et libellos similes.

§ LII.

Philosophiam professus, primum sophistis, magna promittentibus, et corvos deludentibus hiantes bellum indixit, LIBAN. *Apol. Tom. i. p. 642.* Deinde philosophiam a larvis, fabulis et superstitiosis Deorum cultibus, quibus eam contaminarant Pythagoras et Empedocles, purgare studuit *), PLUTARCH. *de Gen. Socr. p. 580.* Denique, quum physicae illae speculationes, quibus Ionici unice vacaverant, et incertae, et parum utiles illi viderentur, stolidosque eos crederet, qui illa remota adfectantes, humana negligant: XENOPH. *Memorab. Socr. Libr. i. cap. i.* primus philosophiam a rebus occultis avocavit, et ad vitam communem traduxit, CIC. *Acad. quest. i. 5.*

Quid in
philo-
sophia
emenda-
rit?

*) Alienus ergo Socrates a fanaticismo Pythagorae: (§. XLV.) quamvis, quae de genio suo jactare solebat, imposturam sapere videantur, quidquid in contrarium disputarit GOTTFRID. OLEAR. in *Diff. de Genio Socr. Lips. MDCCCII. 4.* Nescio, an ubique sui similis fuerit Socrates. Sane quoties de hoc genio paullo accuratius cogito, non mirari admodum soleo illa Timonis apud LAERT. ii. 19.

*Fluxit ab his legumque loquax, lapidumque politor,
Graecorum vates, imposturaeque magister,
Derisor, rhetorque subatticus, et simulator.*

§ LIII.

Praeclare Socrates philosophabatur, de Deo, rerum omnium auctore, XENOPH. *Libr. Memorab. Socrat. p. 725.* de providentia divina, *id. p. 711.* et

Ejus do-
ctrinae
meta-
physi-
Libr.

cae.

Libr. iv. p. 800. et de mentis immortalitate, PLAT. in Phaedr. p. 245. At dum apud eundem PLATONEM in Phaedone, p. 72. sequ. mentem praeexistere, et in corpus, tamquam carcerem, illabi credidit, eum in Pythagorae castra secessisse, facile patet.

§ LIV.

Philoso-
phia
ejus
moralis.

In primis philosophiam moralem excolebat Socrates, de virtutibusque et vitiis disputabat praeclare, quamvis has doceri posse, negaret, AESCHIN. *Dialog. i.* Quin et oeconomicam ac civilem prudentiam eum insuper non habuisse, ex XENOPHONTIS *Oeconomico*, et ejusdem *Memorabilibus Socratis* satis adparet.

§ LV.

Unde
illa pe-
tenda?

Nihil scripsisse Socratem, constans est veterum opinio. *) Quidquid ergo de ejus philosophia novimus, illud omne Xenophonti et Aeschini, genuinis ejus discipulis, acceptum ferimus. Plato enim Socrati in dialogis suis quam plurima tribuit, quae illi fortassis in mentem numquam venerant. Id ipse Socrates de Platone conqueritur apud LAERT. *iii. 35.*

*) Conferenda hic praeceptoris optime de me meriti, GOTTFRIDI OLEARII *Schediasma de scriptis Socr. contr. Leon. Allat.* quod habetur in STANLEII. *Hist. philos. Part. iii. Cap. xviii. p. 198.*

§ LVI.

Sectae
novae ex
schola
Socratis
ortae.

Praecipui tamen ex ejus discipulis, qui ipsi novas veluti familias condiderant, sunt *Aristippus*, sectae CYRENAICAE; *Phaedo*, ELIACAE; *Euclides*, MEGARICAE; *Plato*, ACADEMICAE, *Antisthenes* denique CYNICAE auctores atque antesignani.

§ LVII.

§ LVII.

CYRENAICAM sectam condidit ARISTIPPUS Cyrenaeus, Socratis discipulus, sed magistro minus probatus, LAERT. ii. 65. 80. XENOPH. *Memorab. Socr. libr. ii. init.* Ad voluptatem enim omnia referens, hoc principium et doctrina et vita expressit. Mansit tamen schola *Cyrenaica*, vel *Hedonica*, in qua ei successit ARETE filia, huic ARISTIPPUS Aretes filius, qui et *μυτρωδιδάκτορ* dictus, LAERT. ii. 85. et ANTIPATER. Illum THEODORUS atheus, hunc EPITEMIDES sequutus. Quemadmodum vero ille multa innovans, originem dedit sectae THEODORIAE, in qua ei BION successit: LAERT. iv. 46. *sequ.* ita et EPITEMIDES quidem Aristippi dogmata ad PARAEBATAM transmisit: hujus autem discipuli, HEGESIAS, *πειδιθαυατορ* dictus, et ANNICERIS, itidem sectas HEGESIACAM et ANNICERIAM condiderunt, LAERT. ii. 86.

Cyrenaeae origo et historia.

§ LVIII.

Ceterum nihil hac philosophia detestabilius. Sensus statuebant fallaces, et, quidquam certo percipi, negabant, nisi sensu interiore, puta voluptate et dolore, LAERT. ii. 92, 95, CIC *Quaest. Acad. iv. 7.* eoque sensu rejiciebant indolentiam Epicuri, LAERT. *libr. ii. segm. 89.* Hinc philosophiam naturalem plane rejiciebant, LAERT. ii. 92. In morali summam hominis felicitatem in voluptate corporis, et praesenti ea quidem, non praeterita aut futura, positam esse, docebant, LAERT. ii. 87. ATHEN. *libr. xii. p. 544.* corporis facultates facultatibus animi praeferebant, LAERT. ii. 90. virtutemque non alio nomine, quam quod voluptatem adferat, laudandam, in se autem et sua natura nec justum honestumve quidquam esse, nec injustum et turpe, credebant, CIC. *de Offic. iii. 33.* LAERT. ii. 93, 99.

Ejus doctrinae.

§ LIX.

§ LIX.

Ejus discipulorum
stultitia.

Huic morosophiae novas lacinias adsuerunt successores. THEODORIANI enim atheismum liberissime professi sunt, LAERT. ii. 101, 102, 104. HEGESIAS scripto libro ἀποκάρτερον voluntariam mortem tanta eloquentia commendavit, ut multi se sponte in mare praecipites dederint, CIC. *Tusc. quaest.* i. 34. VALER. MAX. viii. 9.

§ LX.

Sectae
Eliacae
origo.

ELIACAE sectae nomen dedit PHAEDO Eliensis, qui nobili ortus familia, quum in piratarum manus incidisset, et ab his lenoni venditus esset ab Alcibiade et Platone, suasu Socratis, redemptus est, LAERT. ii. 105. Socrati ergo ac Platoni unice carus, illo mortuo, novam sectam instituit, in qua Plistanum, Menedemum, †) Asclepiadem successores habuit.

†) Ab hoc schola ERETRIACA dici coepit, LAERT. ii. 125.

§ LXI.

Eliacorum
philosophia.

Quamvis vero nullum ingenii monumentum extet, quod ab his philosophis profectum sit: videntur tamen Socratem pressius imitati. Sane ejus exemplo ubivis differebant de rebus philosophicis, LAERT. ii. 130. et unum esse bonum putabant, virtutem, eamque unicam, LAERT. ii. 129.

§ LXII.

Ut a patria Phaetonis Eliaca, ita a Megara MEGARICA schola nomen tulit. Inde enim oriundus erat EUCLIDES, cui haec secta natales debet. Socratem audivit tam cupide, ut edicto prohibitus, stolam muliebrem sumeret, quo personato Athenas sibi commeari liceret, GEL. *Noct. Attic.* vi. 10. Magistro privatus, scholam ipse instituit, in eaque successores

successores habuit *Eubulidem, Alexinum, Euphantum, Apollonium Cronum, Diodorum, Cronum, Stelponum,* et alios, de quibus LAERT. ii. 108. *sequ.*

§ LXIII.

Operam praecipue dabant logicae, et hinc philosophorum omnium pugnacissimi videbantur, qui et nova argumentorum genera repperant, LAERT. ij. 108. inter quae et *Sorites*, et *ψευδόμενος* quorum mentio fit in L. 177. D. de verb. sign. et L. 88. pr. D. ad L. Falcid. Quamobrem et DIALECTICI, ERISTICI, ELENXINI dicti. Quid? quod Diogenes scholam Megaricam non σχολήν *scholam*, sed χολήν, *merum fel* esse, dicebat, LAERT. ii. 24. In reliquis disciplinis quid statuerint, fere ignoramus †)

† Id tamen patet, a scepticismo et atheismo non fuisse immunes. Hinc curiositatis Diis exosae esse dicebant, quaerere, an Deus existat? ANTON. et MAXIM. Serm. xxxvii. malum aliquod in rerum natura existere, negabant, LAERT. ii. 106. quin et motum omnem tollebant, adeoque et ortum rerum et earum interitum, SEXT. EMPIR. Pyrr. Hyp. iii. 8. Fuere etiam inter eos, qui adfectus extirpandos penitus existimabant, in eaque ἀπαθεία summum bonum positum esse, existimabant, si credimus SENECAE Epist. ix.

§ LXIV.

At reliquorum luminibus facile offecit PLATO, Scholae sectae PLATONICAE vel ACADEMICAE auctor, qui Athenis genere nobili ortus, et facundia Platonicae origo. insignis, philosophiae demum animum adplicuit, auditoque Socrate, et itinere ad Aegyptios suscepto, quin et Heracliti ac Pythagorae degustatis dogmatibus, in Academiae primum gymnasio, (cujus liminibus inscripserat: *nemo geometriae ignarus ingreditor*,) scholam novam aperuit, ac deinde in hortum Colo-

neum migravit, LAERT. iii. 5. Relictis operibus quam plurimis, quorum editionem optimam *Parisiensis* LXXVIII. *Tomis* iii. excusam, JO. SERANO debemus, senex decessit, Olymp. cviii. i.

§ LXV.

Platonis
doctrina
de criteriis
veritatis.

Genus philosophandi eclecticum ||) sequutus, philosophiam solutionem animae a corpore et conversionem quamdam ad ea, quae revera sunt, et intellectu videntur, definivit. |||) In ea primarium esse contemplationem; actionem autem ex ea consequi, artem denique differendi utrique necessariam credidit. Discere item putavit ac reminisci, idque pro criterio veritatis habuit, si memoria cum recente sensu congruat, quod quum raro certum sit, a Socratica *σκόψις* non admodum fuit alienus, CIC. *Libr. i. Acad. quaest. Cap. viii.*

|| Hinc LAERT. iii. 8. Platonem in his, quae ad intelligentiam pertinent, Pythagoram; in iis, quae sensibus obnoxia, Heraclitum; in moralibus Socratem sequutum ait.

||| Haec et sequentia ex ALCINOI libello *de doctrina Platonica* excerptimus.

§ LXVI.

Eiusdem
metaphy-
fica,

Praeexistere statuit materiam primam, cujus proprium sit rerum omnium ortus suscipere, et forma omni carere. Huic materiae praefecit Deum, primam rerum causam, quippe qui secundum ideas, id est, eorum, quae secundum naturam fiunt, aeterna exemplaria omnia condiderit. Eum dicit ens aeternum, bonum, verum, ineffabile, incorporeum, quod materiam ab aeterno confusam, in ordinem redegerit, numerisque decentibus, figuris et mensura ita exornarit, ut ignis supremum, terra infimum, aër et aqua intermedium locum occuparent. Mundo addidit

addidit animam, a Deo non factam, sed aeternam, quae omnia moderetur secundum Dei providentiam.

§ LXVII.

Praeter Deum, illum mundi opificem, et daemones et Deos juniores ex eo emanantes finxit, quibus commissa sit hominis formatio. Corpus humanum animae, id est, partis coelestis, receptaculum credidit, hancque ab aeterno praeexistisse, et immortalem esse eatenus, ut per varia corpora circumacta, et ita veluti purgata, ad Deum redeat. †)

Speciatim
de Diis et
mente.

† Habes hic purgatorium Platonium, ex quo patres, qui plerumque Platoni adhaerebant, in primis Augustinum, purgatorium suum hausisse, a pontificiis demum variis fabellis auctum, jam pridem a CHEMNITIO in *Examine Concilii Tridentini* observatum est.

§ LXVIII.

Beatitudo summa ipsi itidem erat *ὁμολογία τῷ Θεῷ*, Ejus phi-
(§ XLIV.) ad quam fugiendum quam citissime losophia
putabat. Quod ut fieret, virtutes commendabat, moralis.
prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam,
quas Platonici in *physicas, ethicas, politicas, purgatorias, purgati animi, theoreticas, theurgicas, divinas* dividebant. †) De quibus praeclare IO. ALB. FABRIC. in *Prolegom. ad Marini vitam Procli*, editam *Hamb. MDCCC. 4.*

† Ad virtutes *physicas* et *prudentiam* quidem referebant bonum habitum sensuum, ad *fortitudinem* corporis robur, ad *temperantiam* pulcritudinem, ad *justitiam* sanitatem. Simulacra virtutis, quae etiam ab animo nondum emendato proficisci solent, virtutes *ethicas*, et si ad reip. bonum comparatae essent, *politicas* appellabant. Porro si has virtutes mens corporis affectiones effugiens exerceat, eas *purgatorias*, et si jam scopum suum adsequuta sit, *purgati animi* dicebant.
Supremi

Supremi gradus erant *theoreticae, theurgicae et divinae virtutes*, quarum hae ad deificationem, illae ad θαυματουργίαν, seu portentorum editionem, istae ad entusiasmum pertinebant. Vid. SIMPLIC. ad EPIC-
TET. *Enchirid. p. 4.*

§ LXIX.

Tres
Acade-
miae.

Successio Platoniorum tripartita est. †) PRIMA academia a Platone ad Cratetem; ALTERA ab Arcesilao ad Egesinum; TERTIA a Carneade ad Clitomachum porrigitur. In vetere florere Speusippus, Platonis ex sorore nepos, Xenocrates, Polemo, Crates, et Crantor. In media Arcesilaus, Lacydes Cyrenaeus, Evander, Egesinus. In nova Carneades et Clitomachus, seu Hasdrubal, Carthaginiensis.

† SEXT. EMP. *Pyrrh. Hyp. i. 33.* etiam quartam et quintam addit academias, quarum illam Philo Larissaeus, hanc Antiochus Ascalonita auspicatus sit. Sed id nec ipsi hi philosophi agnovere, teste CICER. *Acad. qu. i. 4.*

§ LXX.

In qua re
discrepa-
rint?

Divortium inter has academias maximum constituit doctrina de cognitionis humanae certitudine. Plato, quum rerum alias sensu, alias intellectu percipi sciret, hunc scientiam gignere statuit, illos, quippe hebetes et tardos, solius opinionis causam esse, CIC. *Acad. qu. i. 8. iv. 32.* Arcesilaus plane nihil scire posse, docuit, quia ipsa rerum natura scientiam non admittat, *Id. ibid. i. 1.* Denique Carneades in rebus ipsis veritatem agnovit, at eam ab homine cognosci posse, negavit, *Idem ibid. iv.* EUSEB. *Praep. ev. xiv. 8.*

§ LXXI.

Platonici
recentio-
res.

Academiarum istarum digladiationes a Christo nato veluti conticuerant. Multi tamen ex eo tempore sequuti sunt Platonem, ex Judaeis Philo; ex Christianis patres complures, †) in primis *Justinus Martyr,*

Martyr, Clemens Alex. Ammonius Saccay, Origenes; ex gentilibus Graecis Plotines, Amelius, Porphyrius, Syrianus, Proclus, Marinus, Isidorus, (quamvis hos potius eclecticicos fuisse, arbitremur,) et ex Latinis Apuleius et Chalcidius.

†) Patres a Platonismi suspicione absolvere conatur P. BALTUS *dans la Defense des S.S. Peres accusez de Platonisme, Paris. MDCCCXI, 4. et dans le jugement des B. Peres sur la Morale de la Philosophie payenne, Arg. MDCCCXIX. 4.* Sed Aethiopem illum lavasse, res ipsa docet. Nec aliunde, quam ex hac mixtura, est theologia mystica.

§ LXXII.

Inter Platonis discipulos et ARISTOTELES Scholae Stagyrita fuit vir subtilissimus, et Alexandri M. peripateticae origo. magister, qui, quum jam vivo cum Platone simulates habuisset, ac Lyceum occupasset, AEL. *Var. hist.* iii. 19. LAERT. v. 2. eo mortuo, ibi scholam aperuit, quae, quod ibi deambulando doceret, PERIPATETICA dici coepit, in qua ei THEOPHRASTUS Eresius, STRATO Lampfacenus, LYCON Troadensis, ARISTO Ceus, CRITOLAUS, DIODORUS succedere. Quin ubique multis saeculis in Christianorum academiis regnasse Aristotelem, in vulgus notum est. Vide JO. LAUNOII *librum de varia Arist. fortuna, Paris. MDCCCLIII. 8.* et ELSWICHII similis argumenti *diatribas de varia Arist. fortuna in scholis protestantium.*

§ LXXIII.

Aristotelis doctrinas et systema hic tradere nihil opus est, quum non modo ejus opera in omnium fere manibus sint, sed et tot Aristotelicae philosophiae compendia ubique occurrant. Id moneo, mirifice vapulare hodie Aristotelem, at ab iis quam maxime, qui illum non intelligunt. Ridicula est ejus physica, mediocris ethica: logica, quidquid aliis Philosophia peripatetica qualis?

aliis videatur, accurata, politica autem et libellus de arte poëtica, rhetorica item, et fragmenta de historia philosophorum et de rebus publicis numquam sua laude defraudanda sunt.

§ LXXIV.

Peripatetici recentiores.

Multum Aristoteli nocuit studium, quod medio aevo ei impenderunt Arabes, et scholastici, a renatis litteris *Andreas Caesalpinus, Piccolomineus, Berigardus, Caesar Cremoninus, Pomponatius*, alii. Sicuti enim illi multis subtilitatibus inquinarent doctrinam Aristotelis: ita hi ad atheismum aliasque doctrinas profanas fuere procliviores.

§ LXXV.

Cynicorum origo.

Sequuntur CYNICI, quorum sectam instituit ANTISTHENES Atheniensis, qui, quamvis et ipse Socrati operam dedisset, ob adfectionem vitae durioris non semel esset objurgatus, *AELIAN. Var. hist. ix. 36.* sectam tamen instituit, occupatoque *Cynosarge* gymnasio, perpetuum suis Cynicorum cognomen reliquit, eo facilius admissum, quo propius ad caninam impudentiam quidam ejus sectatorum accederent, †) *LAERT. vi. 13. SUID. in voce κυνοσαργ.*

†) Unde facile conciliaveris diversas veterum sententias de origine nominis *Cynicorum*. Antisthenes sane ἀπλοκύν, dictus ob mores parum decoros, *LAERT. vi. 13.*

§ LXXVI.

Philosophi Cynici praecipui.

Quamvis vero publici saporis non esset haec Cynicorum philosophia, neque elegantioribus ingeniis placere possent pallium duplicatum, nuditas, pera, lupini, baculus, et reliqua Cynicorum supellex: sectatores tamen reperit celeberrimos, **DIOGENEM**

NEM Sinopensem furentem illum Socratem, MONIMUM, ONESICRITUM, CRATETEM, ejusque uxorem HIPPARCHIAM, METRO-
CLEM, MENIPPUM, MENEDEMUM, et alios, quorum elenchum copiosum dedit IO. ALB. FABRIC. *Biblioth. Graec.* ii. 13. p. 360.

*) Ab Antonini Philosophi temporibus non magni amplius fiebant Cynici : nec tamen ideo defecit secta, sed diutissime in Africa mansit, AUGUSTIN. *contra Academ.* iii. 18. et *de Civit. Dei libr.* xiv. Cap. xx.

§ LXXVII.

Ceterum Cynici, rejecta philosophia rationali et theoretica, solam excolebant moralem. Finem sibi statuebant independentiam, vel, ut ipsi loquebantur, *libertatem*, LAERT. vi. 71. Quum vero libertati illi intrinsecus obstande viderentur vitia, extrinsecus leges civiles, statuum discrimen, et jussa tyrannorum : vitia capitalia debellanda putabant coenis Cynicis, nuditate, paupertate voluntaria, et patientia injuriarum ; leges civiles statu extrasociali ; *) statuum discrimen sublato decoro ; jussa tyrannorum pertinacia, et si res ad rectum rediret ; morte voluntaria eludenda putabant.

Eorum principia.

*) Hinc illa argumentatio DIOGENIS : *Sine legibus haud ordinatur respublica. Sine rep. non ullus est usus rei civilis. Res civilis est civitas. Sine civitate usus nullus est legis. Lex igitur est res civitatis*, LAERT. vi. 72.

§ LXXVIII.

At quamvis haec procul dubio sublimia quibusdam viderentur, et Cynici se Herculis sectatores, et Jovis speculatores esse crederent : displicuit tamen Cynicorum illa impudentia ZENONI Cittiaeae, Cratetis

Ex Cynica secta nata est Stoica.

tetis primum Cynici, posteaque Stilponis Megarici, hinc Xenocratis et Diodori Croni, postremo Polemonis auditori, qui emendata philosophia Cynica in *porticu varia* (ποικίλῃ σοῶ) philosophiam docuit; originemque dedit sectae STOICORUM, LAERT. vii. 2, 3, 4, 6, 35.

§ LXXIX.

Ejus incrementa.

Ei sectae dici non potest quantum pretii statuerint veteres, non Graeci tantum, sed et Romanorum praestantissimi, ac in primis jurisconsulti, quorum plerosque Stoicos sectari solitos demonstrarunt EM. MERILL. *Obs. Libr. i. cap. viii. seqq.* et EVERARD. OTTO in *Orat. de philosophia Stoica veterum Stoicorum*. In schola ZENONI successit CLEANTES, huic CHRYSIPPUS, huic ZENO Tarsensis, nec ignoti DIOGENES, ANTIPATER, PANAE-TIUS, POSIDONIUS, alique quorum elenchum copiosum contexuit JO. ALB. FABRIC. in *Bibl. Graec.* iii. 15. p. 386.

§ LXXX.

Stoicorum logica.

Philosophiam Stoicam illustrare coeperunt JUST. LIPSIUS et CASP. SCIOPPIUS. *) Eam in *rationalem, naturalem et moralem* dividebant, LAERT. vii. 39. PLUTARCH. *de placit. phil.* i. 1. Et logicam quidem ad superstitionem usque colebant, ejusque praecepta Zenoniana, si cui illa cognoscere volupe est, reperiuntur apud STANLEIUM *Part. vii. in Zenone* p. 556. *seqq.*

*) LIPSII *Manuductio ad philos. Stoicam, et Physiologia Stoica* inter ejus *Opera* habentur. SCIOPPII *Elementa philosophiae Stoicae*, Mog. MDCCVIII. 8. prodierunt, et saepe fallunt doctos, ignaros esse hanc particulam majoris operis ubivis obvii. Vid. MORHOFII *Polyhist. Part. ii. Libr. i. Cap. iv. §. 2.*

§ LXXXI.

In *physica* primum de *corporibus*, deinde de *principiis*, hinc de *elementis*, tum de *Diis*, ac demum de *loco* et *vacuo* agebant, LAERT. vii. 132. Omnia, quae existunt, iis corpora videbantur, adeo ut et animam, diem, noctem, vocem, virtutes haberent pro corporibus, PLUT. *contra Stoic.* p. 1884. LAERT. vii. 55. Corpus autem definiebant, *quod vel facit aliquid, vel patitur*. Corporibus originem dederunt principale, agens alterum, *Deus*, alterum patiens, *materia*, LAERT. vii. 134. Haec principia vero uno vocabulo vocant *naturam*, quae ipsis est *Deus* mundo permixtus, *) LACTANT. *Div. Inst.* vii. 3. extra quem *vacuum infinitum*, quale in mundo non datur, concipiebant, LAERT. vii. 140. JO. STOB. *Ecl. phys.* p. 38. *Elementa* quatuor ipsis erant *ignis*, e quo sidera quaeque profecta CIC *Acad. qu.* ii. 15. *aër* de cujus regionibus, affectionibus, meteoris parum accurate philosophabantur, LAERT. vii. 151. *seqq. terra et aqua*, ex quarum mixtura mundum genitum dicebant.

Eorundem physica.

* Hinc alii Stoicis Spinozismum, alii Manichaeismum tribuunt. Vid. BUDDEI *Diss. de Spinozismo ante Spinozam*, et JO. CHRISTOPH. WOLFII *Manichaeismum ante Manichaeos*.

§ LXXXII.

Deum primum esse docebant, CIC. *de Nat. Deor.* ii. 6. 16. 17. deinde eum esse animal immortale, ratione praeditum, perfectum, credebant, LAERT. vii. 147. et quidem naturae igneae, et omnes seminales formas in se continentis, PLUT. *de plac. phil.* i. 7. Et hinc de Dei providentia pulchre differebant. At dum mundum et Deum aperte confundunt, CIC. *de Nat. Deor.* ii. 8. 14. et utrumque subjiciunt fato fatuo: quis non videt eos *σπινωζίζειν*.

Et theologia.

E

§ LXXXIII.

§ LXXXIII.

Nec non
philoso-
phia mo-
lis.

Finem philosophiae *moralis* putabant naturae convenienter vivere, LAERT. vii. 80. id est, vivere secundum adpetitiones naturales, CLEM. ALEX. *Strom. Lib. ii. p. 416.* Appetitum naturalem ferri aiebant primum in sui conservationem, LAERT. vii. 85. deinde in bonum. *Bonum* vero esse solam virtutem, *malum* solum vitium, ceteras res *indifferentes*, quamvis *eligibiles* aliae, aliae *rejectaneae*, aliae *perfecte indifferentes* videantur, LAERT. vii. 102. Hinc quum virtus sola expetenda, et materia tamen mali origo videretur: perturbationes omnes supprimendas, corpus parce et duriter habendum, quin aliquando, carcerem animae perfringendum, censebant. Ceterum virtutem consequutos solos liberos, sapientes, reges principes esse, id est omnia ex officio facere, *) arbitrabantur, LAERT. vii. 117. *seqq.* CIC. *paradox. Stoic.* LIPS. *Manud.* iii. 13.

* Hinc Stoicorum doctrina de officiis, quam ex eorum mente optime exposuit CICERO in libris de *Officiis*.

§ LXXXIV.

Scholae
Eleaticae
origo.

Haftenus de philosophia *Ionica*: sequitur ELEATICA, quae ab *Elea* vel *Velia*, magnae Graeciae vel Italiae urbe nomen repetit. Inde enim prodire ZENO Eleates praeceptorum logicorum inventor, PARMENIDES, LEUCIPPUS, quamvis hi omnes a XENOPHANE Colophonio profecerint. At celeberrimi in hac schola DEMOCRITUS et HERACLITUS, *) ille Abderita, hic Ephesius, qui, quamvis ingenio diversissimo fuisse dicantur, omnes tamen corpuscularem sequuti sunt philosophiam, quam postremo ad *ἀκμὴν* perduxit EPICURUS. De Democriti vita et philosophia consulendi praeter BAEIUM, NIC. HILL. in *Philosophia Epicurea*,

picurea, Democritea et Theophrastica, et JOAN. CHRYSOST. MAGNENUS in Democrito reviviscente.

†) Heracliticam sectam diversam ab Ionica, Pythagorica, Eleatica quidam statuunt. Sed corpusculari philosophiae eum dedisse operam, erudite ostendit GOTTFRID. OLEAR. *Diff. ii. § i. seqq. de principio rer. natural. ex mente Heracliti.*

§ LXXXV.

Et EPICURUS quidem, domo Atheniensis, e pago Gargetio, qui magis ex Democriti libris, quam a praeceptoribus videtur profecisse, scholam in orto peramoeno, quem coëmerat, instituit, ibique cum amicis communem vitam egit, suaviter vivens, at frugaliter tamen, suosque voce non minus, quam scriptis libris, quorum quam plurimos reliquerat, instituit, decessitque senex, ac tam carus sectatoribus, ut natalem ejus festum quotannis haberent, LAERT. x. 19. PLIN. *Hist. Nat.* xxxv. 2 Vitam ejus praeter PETR. GASSENDUM accurate contexuere BAEILIUS in *Dictionar. historic. et crit.* T. ii. et JACOB. RONDELLUS de *vita et moribus Epicuri*, *Amstel.* cicioclxiv. 12. Ejus reformatio per Epicurum.

§ LXXXVI.

Scholam Epicuri in eodum hortulo, quem discipulis in hunc usum cum bibliotheca legaverat, rexere post illum HERMACHUS, POLYSTRATUS, DIONYSIUS, BASILIDES. Reliquorum Epicureorum elenchum copiosum satis habes apud FABRIC. *Bibl. Gr.* iii. 33. p. 808. Epicuri successores.

§ LXXXVII.

Quantumvis autem plerisque vapulet; Epicurus, mores tamen probavit suo tempore omnibus. Philosophiam ejus GASSENDUS restituere conatus est. *) Et in *rationali* quidem, quam Epicurus *Canoniam* Ejus logica.

nonicam vocabat, tria statuebat veritatis criteria, *sensionem*, *anticipationem*, et *passionem*. De *sensione* docebat, eam numquam fallere, omnesque phantasiae praeceptiones esse veras. opinionem autem, quae inde nascitur, vel veram, vel falsam esse, prout illi vel suffragetur vel refragetur sensus evidentia. *Anticipatio* ipsa est rei notio seu definitio, ex eaque, si evidens est, inevidentis rei demonstrationem sumendam putabat. Denique de *passione* proponebat canones: *voluptatem*, quae nullam habeat annexam molestiam, amplectendam; molestiam, quae sine voluptate sit, fugiendam, minorem tamen voluptatem propter maiorem negligendam, minorem molestiam ad aver-tendam maiorem amplectendam esse, LAERT. x. 32. seq.

*) Ex veteribus DIOG. LAERTIUS in describenda Epicuri philosophia tam est copiosus, ut ipse huic sectae deditus fuisse videatur. Cum eo conjungendi T. LUCRETII CARI libri de rerum natura, quos luculento commentario illustravit CRECHIUS, fato suo Lucretio similis.

§ LXXXVIII.

Phyfica.

Universum ipsi erat systema ex corpore et vacuo compositum. *Corpus* definiebat, quod tangi possit et tangere; *vacuum*, quod natura tangi nequeat, LAERT. x. 39. seq. cuius existentiam inde probabat, quod, si vacuum non daretur, corpora neque haberent ubi essent, neque ubi moverentur, LUCRET. Libr. i. v. 336. 427. seq. *Universum* sibi concipiebat, tamquam infinitum, et immobile, quia extra illud nullus locus sit, in quo moveatur, ac immutabile, quippe quod ab aeterno tale fuerit, LAERT. x. 14. seq. Deos exsistere, ex anticipatione (§ lxxxvii) demonstrabat, CIC. de Nat. Deor. i. 17. et eos quidem beatos, immortales, sempiternos, at otiosos, specie humana praeditos, corporeos,

reos, esse sibi persuadebat, tertii generis naturaeque rem, praeter *corpus et inane* mente concipi posse negans, LAERT. x. 39. *seq.* LUCRET. *Libr. i. v. 420.* CIC. *ibid. i. 18. seq.*

§ LXXXIX.

Quum vero in rerum natura multa quotidie generentur, et ex nihilo nihil fiat: omnem materiam primam sibi concipiebat, tamquam atomos, LAERT. x. 38. 56. *sequ.* quas magnitudine, figura, et pondere, non colore, calore, frigore, aliisque proprietatibus differre. PLUT. *de plac. phil. i. 4.* LUCRET. ii, v. 729. *sequ.* et duplici motu, nempe *gravitatis et reflexionis* ferri, et ex quarum concretionem omnia generari, ex earumdem dissolutione omnia corrumpi, denique ex earum proprietatibus omnia rerum naturalium phaenomena derivari, tradidit, LUCRET. i. v. 1020. *sequ.*

Ejus principia de rerum ortu et attributis.

§ XC.

In philosophia morali *finem* omnis vitae tacito hominum consensu esse docebat *felicitatem*, SEN. *de Vit. beat. cap. i.* non *summam* illam quidem, et cui nihil desit, sed *subalternam*, LAERT. x. 128. *seq.* Eam consistere in *voluptate*, LAERT. x. 1288. *seq.* hanc in *indolentia et tranquillitate animi*, LAERT. x. 136. ac temperentia aliisque virtutibus parari tradebat, CIC. *de Fin. i. 14.* Enimvero dum mentis immortalitatem, Dei providentiam, ipsumque numinis metum e philosophia sua proscripsit: eum maxima ad virtutem incitamenta simul sustulisse, facile patet. *)

Ejus philosophia moralis.

*) Et hinc non mirum, quod Epicurei non omnes sobrietatem et temperentiam magistri expresserint, sed plerique vitam satis dissolutam vixerint.

§ XCI.

§ XCI.

Philoso-
phi ecle-
ctici.

Hi sunt, qui certae cuidam *sectae* nomen dederant philosophi. Fuere etiam, qui in nullius verba mattigri jurare ausi, ECLECTICUM philosophandi genus praeferendum existimarent, quamvis hi sectariis philosophorum nomine vix digni judicarentur. *) Vid. Is. CASAUBONI *Diatrib.* i. in *Dion. Chrysost.*

*) Voss. de *Seet. philos.* Cap. ult. et MENAG. ad *Diog. Laërt. Prooem. segm.* 1. existimant, eclecticicos philosophos a sectariis *Miscellionum* vocabulo traductos esse. Enim vero locus *FESTI* in voce *Miscelliones*, cui haec conjectura superstruitur, de philosophis plane non agit, ceu observavit GOTTFR. OLEARIUS de *Ecleet. Philos.* Cap. ii.

§ XCII.

Electici
antiquis-
simi.

Quamvis vero omnes fere sectarum auctores, veluti *Pythagoras, Socrates, Zeno, Democritus, Epicurus, Plato*, quin et ipse *Aristoteles* electici fuerint, *) et ideo plerique tot itinera susceperint, ut quod verum ac scitu dignum occurreret, undique conquirent: praecipuus tamen eclecticae philosophiae auctor fuisse traditur POTAMON. Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Libr.* iii. cap. xxxiii. § viii. p. 824.

*) Non ergo ipsi sectas instituerunt, (si paucos exceperis), sed discipuli, qui nefas credebant doctorum suorum opiniones deferere. ARISTOTELIS ipsius ea de re sententiam habemus. *Lib. i. Ethic. cap. iv.*

§ XCIII.

Potamon
quis?

Fuit iste POTAMON gente Aegyptius, domo Alexandrinus, et paullo ante Diogenis Laërtii aetatem, LAERT. in *prooem. segm.* 21. immo ante Augustum, et post eundem, si SUIDAE in voce *Ποταμών* credimus, *) floruit, et praeter *σοιχοίωσιν*, seu
prima

prima philosophiae elementa, etiam Commentarium in Platonis opus de Republica reliquisse fertur. Vid. LAERT. ibid.

*) Diogenis tamen Laërtii sententiam alteri Suidae praeferendam esse, jam observavit GOTTFR. OLEAR. *de Philos. eclect. Cap. i.*

§ XCIV.

Potamonis illius sectatores quaerere absonum foret, (ita enim non essent *eclectici*) at id certum, quum ille eclecticorum antesignanus Alexandrinus fuerit, ejus methodum se praecipue Alexandrinis philosophis, eorumque discipulis Christianis aequae ac paganis, probasse, OLEAR. *ibid. Cap. i. p. 1205.*

Qui ejus
metho-
dum se-
quuti?

§ XCV.

Hinc praecipui, qui eam philosophiam coluerunt sunt Ammonius Saccas, Christianus, ejusque discipuli pagani Plotinus, Herennius, Origenes, Porphyrius, (*rabidus ille adversus Christum canis*, HIERONYM. *in proem. Catal. script. eccles.*) Iamblichus, Sopater Syrus, Aedesius, Chrysanthius, et reliqui, qui vulgo *recentiorum Platoniorum* nomine veniunt, veluti Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Marinus, Hegias, Isidorus, Damascius, aliique plures, de quibus OLEAR. *ibid. cap. iii. p. 1209. sequ.*

Ex paga-
nis.

§ XCVI.

Inter eos, qui Christo nomen dederunt, eclecticae illi philosophiae studuerunt post Ammonium Saccam. (§ XCV,) Clemens Alexandrinus, Origenes Adamantius, Gregorius Thaumaturgus, quos ideo singulare quid prae aliis patribus ecclesiae habere, jam pridem observarunt theologi, Vid. THOM. ITTIG. *Bibl. patr. apost. Tom. ii. in prolegom.*

Ex Chri-
stianis.

§ XCVII.

§ XCVII.

An hi
omnes
veri ec-
lectici?

Enimvero, si dicendum quod res est, prudens quidem his omnibus placuit ἐκλογῇ, at ita tamen placuit, ut inter reliquos omnes philosophos Platonem potissimum admirarentur *) Unde et plerique, quos hactenus eclecticis adnumeravimus, inter Platonicos quoque locum sibi vindicant. § LXXI.

*) Hoc de ipso *Potomane* verum est, quem ideo Platonis libros de *Republica* commentario illustrasse (§. XCIII.) arbitror. Vid. OLEAR. *ibid.* cap. ii. p. 1207.

§ XCVIII.

Philoso-
phiae
scepticae
origo.

Ne fabula morionibus careat, *dogmaticis* hisce philosophis subjungimus SCEPTICOS, qui et APORETICI a perpetua dubitatione, et, quia nihil omnino concipi posse existimabant, ACATALEPTICI vocabantur. *) Natales hujus philosophiae a PYRRHONE Eleaeo repetunt, Aristoteli aequali, qui quum, lectis Democriti libris et variis auditis philosophis, in primis Anaxarcho, nihil certi sibi reperire videretur, etiam nihil quidquam comprehendi posse, statuit, aut saltem id se statuere, praese tulit.

*) Immo et *Pyrrhonic* a Pyrrhone, *ephectici* ἀπὸ τῆ ἐπιχειν, et quia semper suspendebant judicium, et *Zetetici* ἀπὸ τῆ ζητεῖν, quia veritatem semper quaerebant, nunquam inveniebant, LAERT. ix. 70.

§ XCIX.

Ejus se-
ctatores.

Quamvis ergo nihil sit hac philosophia absurdius, quippe cujus non alia erat doctrina, quam quod nihil sciri possit: quamvis etiam *sceptici* toto vitae genere turpiter se darent, risumque vulgi provocarent: LAERT. IX. 62. *seqq.* eam tamen sequuti sunt non pauci, veluti *Timon*, *Hecataeus* Abderites, *Eurylochus*,

chus, Nausiphanes, et scepticorum acerrimus doctissimusque Sextus Empiricus, cujus scripta ipsa, quibus nihil scire posse contendit, ostendunt, eum permultum scivisse. Vid. FABRIC. Bibl. Gr. Libr. iiii. Cap. xxxiii. § v. p. 817. seqq.

C A P U T IV.

DE PHILOSOPHIA MEDII AEVI ET NOVA.

§ C.

ITA philosophia in sectas quam plurimas distracta est in *Graecia*. MEDIO AEVO cathedras academicas omnes occupaverat philosophia Aristotelica. Sed quum primum *Arabes* eam in scholas suas recepissent, et Aristotelis opera in suam linguam translata, et commentariis AVERRHOIS et AVICENNAE illustrata jam pridem praelegissent in scholis Aegyptiacis, Africanis, Hispanicis: sequuti hos Christiani ex illo systemate *Aristotelico* et *Arabico* formarunt novum chaos philosophiae SCHOLASTICAE. *)

Philosophiae scholasticae origo.

*) Ex Arabicis illis lacunis derivandas esse illas scholasticorum sordes, jampridem observarunt Ios. SCALIG. *Epist.* ccclxii. SELDEN. in *Not. ad EUTYCH. Orig.* p. 155.

§ CI.

Hujus sectae antesignani, PETR. ABAELARDUS, PETR. LOMBARDUS, ALEXANDER AB HALES, ALBERTUS MAGNUS, THOMAS AQUINAS, JO. DUNS Scotus, DURANDUS A. S. PORCIANO, GUIL. OCCAM et

Praecipui scholastici

F

GABR.

GABR. BIEL non modo fastu scholastico, *) et male sana curiositate, (§ vi.) sed et absone dicendi docendique ratione cordationibus hodie risum excitant merito.

*) Hinc cognomina ridicula, dum HALESIUS magister *irrefragabilis*, RICHARDUS DE MEDIA VILLA *auctoratus*, SCOTUS *subtilis*, BONAVENTURA *seraphicus*, THOMAS AQUINAS, *cherubicus*, alii aliter vocati. Vid. TRIBBECH. *de doct. scholast. Cap. vi. p. 152.*

§ CII.

Eorum
doctrinae.

Et tamen hi doctores *angelici, cherubici, seraphici*, non modo universam philosophiam ac theologiam erroribus quam plurimis inquinaverunt: verum etiam in philosophiam moralem invexere facerrima ista principia *probabilismi, methodi dirigendi intentionem, reservationis mentalis, peccati philosophici*, †) quibus Iesuitae etiamnum mirifice delectantur.

†) Conferri hic oportet LUD. MONTALTII *Epistolas ad quemdam ex provincia*, cum iis quae inter se disputaverunt WENDROCKIUS et STUBROCKIUS, ANT. ARNALDI *Denunciationes haereseos de peccato philosophico*, THYRSI GONZALES *tractatum theologicum de recto usu opinionum probabilium*, Antv. CIOICXCIV. 4. et IO. FRANC. BUDD. *Hist. jur. nat. § xiii. seqq.*

§ CIII.

Aristotelis doctrina etiam in scholis protestantium radices egerit.

Et quamvis LUTHERUS, ut illis scholasticorum fordibus ecclesia purgaretur, nihil fecerit reliqui: SECKEND. *Hist. Luth. Libr. i. Sect. viii. n. 10. et Addit. vii. Sect. xiii n. 2. 4. Sect. xxvi. n. 2. Sect. lxx. n. 3. Sect. lxxii. n. 3.* tantum tamen abest, ut ex voto ei res successerit, ut nihilominus etiam in academiis protestantium radices egerit Aristotelica philosophia, alibi mere scholastica, alibi vel a MELANCHTONE,

LANCHTONE, vel ab aliis perpurgata, *) ibique diutissime floruerit.

*) Et MELANCHTONI quidem praecipue debetur conservatio philosophiae Aristotelicae in Academiis protestantium; BAEIUS dans le *Dictionnaire historique et critique* sub voce *Melanchthon* litt. x. p. 1965. Tomo iii. Scripsit is compendia plerarumque disciplinarum philosophiae Aristotelicae, quae in academiis diu regnarunt. Helmstadii tamen et Altorffi ipsum Aristotelem interpretabantur, et interpretes ejus Graecos praeferebant Latinis.

§ CIV.

Non defuere quidem varii conatus, Aristotelem è throno deturbandi. Hinc eum in ipsa Italia impugnarunt Laur. Valla, Marius Nizolius, Hadrianus Cardinalis, Franc. Patrius; in Gallia Petr. Ramus, et majore impetu PETRUS GASSENDUS; in Germania Dan. Hoffmannus: *) sed ob rei summam parum profecerunt.

Philosophi novi, qui Aristotelem impugnaverunt.

*) LAUR. VALLA fere ubique ex instituto exagitat Aristotelem, BAEIUS *Dictionnaire hist. et Crit. voce Valla* litt. H. p. 2792. Tom. iv. MAR. NIZOLIUS potissimum in *Antibarbaro*, quem cum docta praefatione recusum dedit illustr. LEIBNITIUS. HADRIANI CARDINALIS *de vera philosophia* liber editus est Colon. MDCLXVIII. FRANCISCI vero PATRICII *Discussiones peripateticae*, Venet. MDCLXXI. 4. De PETRI RAMI *Thesibus inauguralibus*, quibus, nihil omnino, quod Aristoteles scripserit, verum esse, contendit, legendus FREIG. in *Vita Rami*, p. 9. sequ. de ejusdem, *Animadversion. Aristotelicis* BAEIUS in *Diction. Hist. Crit. voce Ramus* litt. D. p. 2425. Tom. iii. PETRI GASSENDI *Exercitationes paradoxae adversus Aristotelicos*, Tomo iii. ejus operum occurrunt. Denique de controversia DAN. HOFFMANNI cum philosophis Helmstadiensibus consulendi sunt BAEIUS

LIUS in *Dictionary voce Dan. Hoffmann. Tom. ii. p. 1486.* et ARNOLD. in *Hist. Eccl. et haeres.*

§ CV.

Qui aliquam ex sectis veteribus revocarunt?

Nec magis philosophiae consuluerunt, qui aliquam ex sectis veteribus suscitare voluerunt. Nam quamvis FRANC. GEORGIUS, et ante eum IO. PICUS MIRANDULA *Pythagoricam*; BESSARION Cardinalis et MARSILIUS FICINUS *Platonicam*; JUSTUS LIPSIUS et CASP. SCIOPPIUS *Stoicam*; PETR. GASSENDUS *Epicuream*; BERNARDINUS TELESIIUS *Parmenidis Eleatae philosophiam* instaurare conati sint: *) tamen et horum labor paene irritus fuit; omnesque plausum non adeo magnum retulerunt.

*) Pertinent huc Io. PICI MIRANDULANI *Theses seu conclusiones* xc. Romae non sine invidia propositae, in quibus tamen philosophiam Pythagoricam cum Cabbalistica conjunxit, quod et fecerunt REUCHLINUS et HENR. MORUS. Vid. BUDD. *Hist. philos. Hebr. p. 116.* De FRANCISCI GEORGI VENETI *philosophia* fuse actum in *Observ. Halensibus* BESSARION gente Graecus, et MARSIL. FICINUS adeo pro Platone contendebant, ut paene Christianismum dediscerent. Hujus *Opera* prodierunt *Basil. ciciolxi. fol. Tomis ii.* Et forte in scholas pro Aristotelica recepta fuisset *philosophia Platonica*, nisi Clementem Papam viii. monuisset Rob. Bellarminus, tanto magis cavendam esse philosophiam Platoniam, quanto propius ad Theologiae Christianae placita accedere videretur, LAUNOI. *de Var. Arist. fort. Cap. xvii.* De JUSTI LIPSII, SCIOPPII, GASSENDI conatibus omnia nota. De BERN. TELESII philosophia quam *Libris ix. de Rerum natura Neap. ciciolxxxvi et Lugd. ciciolxcviii. fo.* exposuit, et ex PLUTARCHI libello *περί τοῦ πρώτου ψυχροῦ Tomo ii. p. 945.* maximam

mam partem desumfit, videndus FRANC. BACO DE VERULAM. *de philosophia Parmenidis, Telefii et Democriti.*

§ CVI.

Majorem strepitum dederunt nova philosophorum systemata, quae non modo medio aevo, sed et a restitutarum litterarum saeculo excogitarunt RAIM. LULLUS, FRANC. PATRICIUS, *) PETRUS RAMUS, †) HIERON. CARDANUS ‡) THOMAS CAMPANELLA, ||) quamvis et hi omnes pauciores sectatores reppererint.

Qui nova systemata sed minus celebria excogitarunt.

*) FR. PATRICII *Nova de universis philosophia* prodiit Ven. cicixciii. fol. Sed quamvis eam dedicasset Gregorio Papae xiv. inquisitorum tamen censuram incurrit auctor, THUAN. *Libr. xcix. p. 817.* adeoque et philosophia ejus parum se probavit.

†) PETRUS RAMUS fere *dialecticam* tantum excoluit. De ejus vita legendus FREIGIUS. De ejusdem fatiis et controversiis LAUNOI. *de var. Arist. fort. Cap. xiii.* BAEIUS in *Diët. hist. et Crit. voce Ramus p. 2424. sequ. Logica Ramistica* in Anglia, Scotia, Germania diu floruit, et Ictis praecipue placuit, KECKERM. in *Praecogn. log. Tract. ii. Cap. iv.* et etiamnum aliquo in precio est Helvetiis, BAEIUS, *ibid. p. 2430.*

‡) Vitam suam ipse describit CARDANUS. Ejus *Opera*, in quibus fanaticismum pleraque redolent, quae de daemonibus, somniis, divinationibus differit, prodierunt *Lugd. cicioclxiii. fol. Tomis x.*

||) THOMAE CAMPANELLAE vitam dedit IAN. NIC. ERYTHRAEUS. Ejus philosophiam ex Cardani et Telefii principiis conflata descripsit ERN. SAL. CYPRIANUS in *programme de philosophie Tho. Campanellae.*

§ CVII.

§ CVII.

Qui experimen-
tis ope-
ram dede-
runt.

Plurimum contra philosophia debet viris doctis-
simis, qui experimentis institutis, eam novis subinde
inventis atque observationibus locupletarunt. Sic
circulationem sanguinis GUIL. HARVAEUS *), *Ve-
nas lacteas* CASP. ASELIUS, *microscopiorum* usum
CORN. DREBELIUS, ANT. LEEUWENHOEKIUS,
ROB. HOOGCIUS, PETR. BORELLUS, *tubos opticos
et circumjoviales* GALIL. a GALILAEIS, *Satellites
Saturni* CASSINUS et HUYGENIUS, *maculas solares*
CHRISTOPHORUS SCHEINERUS, *specula caustica*
TSCHIRNHAUSIUS, *barometra* TORRICELLUS,
thermometra CORN. DREBELIUS, *antliam pneuma-
ticam* OTTO DE GUERICKE, Consul Magdebur-
gensis, ROB. BOYLE, et alii; *chemiam* THEOPHRA-
STUS PARACELUS, DANIEL SENNERTUS, ROB.
BOYLE; *anatomiam plantarum* IO. RAIUS et MAR-
CELLUS MALPIGHIUS, alia hujus generis alii in-
venerunt, aut inventa ab aliis perfecerunt.

*) Sed his omnibus fere alii palmam dubiam reddunt.
Circulationem enim *sanguinis* perspectam habuisse di-
cuntur PAULUS SARPIUS et ANDR. CAESALPINUS,
microscopia LUDOVICUS SEPTALIUS, *circumjoviales*
SIMON MARIUS, *maculas solares* LEO ALLATIUS,
barometra VALERIUS MAGNUS, CAPUCINUS *ther-
mometra*, ROB. FLUDD, *chemiam* veteres Aegyptii
et ex Graecis DEMOCRITUS, ZOSIMUS, et alii,
specula caustica ARCHIMEDES et PROCLUS, *tubos op-
ticos*. IO. BAPT. PORTA, IO. LIPPERSHEIMIUS, IO.
METIUS, ZACH. JOHNSON scivisse dicuntur. Et fieri
fane potest, ut plures eandem rem inveniant, quam-
vis sibi invicem parum noti.

§ CVIII.

§ CVIII.

Nec parum ad incrementa philosophiae contulisse Laus
 FRANC. BACONEM *de* VERULAMIO, faten- Franc.
 dum est, cujus exemplum cum alii, tum focii cele- Baconis.
 berrimarum societatum scientiarum, *Anglicanae, Pa-* de Veru-
risiensis, Naturae curiosorum, et Berolinensis sunt se- lamio.
 quuti.

§ CIX.

At celeberrima recentioribus sunt systemata CAR- Cartesii
 TESIANUM, MYSTICO-CHYMICUM, et historia.
 quod LEIBNITIUS, NEWTONUS et alii exco-
 lere coeperunt, METAPHYSICO-MATHEMA-
 TICUM. Et CARTESIANI quidem auctor RE-
 NATUS CARTESIUS (*de Cartes*,) domo Haga-
 Tunensis, gente Gallus, qui audita apud Jesuitas
 philosophia, vitaeque vaga aliquamdiu acta, demum
 ad philosophiam animum adplicuit, et in variis Belgii
 urbibus et suburbiiis latitans, demum scripta sua non
 sine magno eruditorum plausu edidit, obiitque Hol-
 miae Suecorum anno cicioccl. Id. Febr. Vid.
 HADR. BAILLET. *Vit. Cartesii.*

§ CX.

Sectatores habuit quam plurimos, quorum prae- Ejus se-
 cipui *Henricus de Roy, Dan. Lipstorpheus, Hadr.* ctatores.
Heereboord, Io. Claubergius, Ant. le Grand, Lud.
de la Forge, quorum studio eo res rediit, ut quamvis
 huic sectae initio acriter se opponerent Theologi et
 philosophi Belgae; in academiis tamen eorum hodie
 vix alia, quam Cartesiana, principia inculcentur.
 *) Enimvero totum hoc sectae studium ipsius ma-
 gistri principiis repugnare, jam ab aliis observatum
 est. Vid. FABRIC. *Bibl. Gr. Libr. iii. Cap. vi.*
p. 183.

*) Incrementum ibi haec philosophia praecipue debet
 magni Cocceii discipulis, maxime CHRISTOPH.
 WITTICHIO.

WITTICHIO. Vid. BAELIUS *Tom. iv. p. 1879.* quibus prudentia quaedam suavit, ut se Cartesianis adfociarent. Sed quum quidam Cartesianismum paulatim ad sua principia detorserint, nata est inter ipsos Cartesianos quaestio de *genuinis et pseudocartesianis*, unoquoque eorum prius illud nomen adfectante.

§ CXI.

Ejus principia logica.

Ceterum Cartesius, quod ad *logicam* attinet, de omnibus existimabat dubitandum. Ne autem in scepticismum degeneraret illa dubitatio, unum admittebat principium: *ego cogito, ergo sum*. Quumque de eo ideo dubitare non liceat, quia id clare et evidentur percipiamus, claram illam et evidentem perceptionem pro unico veritatis criterio habuit. Qua vero via ad claram illam ac evidentem perceptionem pervenire liceat, discipuli ejus, et in primis ANT. LE GRAND et CLAUBERGIUS scriptis libellis logicis ostendere conati sunt.

§ CXII.

Metaphysica.

Exsistentiam Dei Cartesiani probant ex idea entis perfectissimi, quae concipi non possit sine exsistentia aeterna. Quod argumentum tanti nonnulli faciunt, ut eam demonstrationem a priore vocare non dubitent, RUARD. ANDALA, *Theol. nat. Part. i. Cap. ii.* Spiritus illis est substantia cogitans, quemadmodum corpus substantia extensa. At, dum ipsam spirituum essentiam quidam in cogitatione consistere serio autumarunt, non potuit non occasio subnasci systematis occasionalis, et ipsius Bekkerianismi. †)

†) Dicendum hic de systemate occasionali et MALEBRANCHIO, nec non de BALT. BEKKERI *Mundo fascinato*, ejusque libri fati. Argumentum Cartesii pro exsistentia Dei jam ab ANSELMO, archiepiscopo Cantuariensi, qui anno ciccix. decessit, inventum esse

esse observarunt HUET. in *Censura philos. Cartes.*
p. 204. BAILLET *Vit. in Cartes. Tom. ii. p. 536. seq.*

§ CXIII.

In *physicis* trium generum elementa ponit, quae *Phyfica.*
in infinitum extensa diversos vortices constituent, et
ex parte in soles et planetas innumeros coaluerint,
qui omnes vorticibus suis innatent. Systema mundi
ipsi placet Copernicanum: ceterarum rerum natura-
lium adfectiones, motus, causas ex rationibus me-
chanicis explicat, idque aliquando tanta sollertiz,
ut omnino laudem mereatur. Nec tamen omnibus
probavit sententiam, quod animalia omnia praeter
hominem, sensu careant meraeque sint machinae,
directore interno destitutae.

§ CXIV.

Moralem philosophiam vix attigit Cartesius, quam- *Moralia.*
vis in libello *de passionibus animi* quaedam suppedi-
taverit principia, quibus deinde discipuli *) etiam
systema morale superstruxerunt. Sed dum adfectus
intellectum adficere existimant, dum summam felici-
tatem in recto tantum facultatum mentis usu po-
nunt, dum virtutem parum commode describunt:
procul abesse videntur ab illa cognitione sui ipsius, a
quo omnem sapientiam proficisci oportet.

*) Maxime a quibusdam laudantur ARNOLDI GEU-
LINX et PHILARETI *Ethicae*. Sed priorem non adeo
procul abesse a Spinozismo, jam observavit THO-
MAS. in *Cautel. circa praecogn. jur. Cap. xiv. §. xxxiii.*
lett. y. p. 225. sequ.

§ CXV.

Itaque laude praecipua dignus est Cartesius, qui *Laus*
quamvis non ubique rem acu tetigerit, jugum ta- *Cartesii.*
men servitutis philosophicae excussit, multasque
egregias observationes reliquit posteris. Sed quem-
admodum ipse a sectae studio alienissimus fuit: ita,
G quod

quod discipuli in ejus verba jurant, ei non magis imputandum est; (§ CIX.) quam quod quidam his principiis abusi in varia opinionum portenta vel saltem in speculationes oppido inanes inciderunt.

§ CXVI.

An Spinozismus ex philosophia Cartesiana ortus sit?

Nec calumnia caret, quod BENEDICTUM SPINOZAM ex Cartesii schola prodiisse existimant. Quamvis enim ille Cartesii principia methodo mathematica demonstrata dederit: pantheismum tamen ille non ex Cartesio didicit, sed domi habuit, quos sequeretur. †)

†) Ostendit hoc WAECHT, libello: *Spinozismus in Judaismo*, quamvis postea a se ipso quodammodo dissenserit in *Elucid. Cabb. Cap. ult.*

§ CXVII.

Philosophi mystico-chemici.

MYSTICO-CHEMICI philosophi in plures quidem familias abeunt. Nam THEOPHRASTUS PARACELSUS, *Fratres roseae crucis*. Rob. Flud. Helmontii, Poiretus, Jac. Boehmius, Quir. Kuhlmannus et alii, qui inter *theosophos* nomina profitentur, quod ad conclusiones attinet, inter se parum consentiunt. Vid. GODFR. ARNOLDI *Hist. theol. myst.*

§ CXVIII.

Eorum principia.

Quandoquidem vero id commune habent plerique, quod ex Deo omnia emanasse, et in Deum reditura credunt, quod mentem divinae essentiae particulam crepant, quod denique ad adflatus extraordinarios sunt procliviores, et insinuata mysteria, quin et ipsam *χρυσοποιαν* et medicinam universalem, jactant: non esse hanc philosophiam publici saporis, nemo facile mirabitur. *)

*) Accedit, quod plerique, huic philosophandi methodo adfueti, demum principia quaedam societati humanae

humanae parum utilia adoptare solent, et universalem statuum omnium emendationem non sine bile adfectant.

§ CXIX.

Fuere etiam ex philosophis novis, qui de scientiis *præcticis* p̄rpoliendis cum cura cogitarunt. Et JURI quidem NATURAE permultum operae impendisse triumviros, HUGONEM GROTIUM, THOM. HOBBIUM et SAM. PUFENDORFFIUM,*) nemo ignorat. Eos et alii, at non eodem omnes successu, imitati sunt, veluti *Jo. Seldenus, Lamb. Velthuysius, Christ. Thomasius*, aliique plurimi.

Emendatores juris naturae.

*) GROTIUS, HOBBIUS et PUFENDORFFIUS jus naturale derivant ex principio socialitatis. In eo autem discrepant, quod quisque horum sua utitur medio termino. Primus enim socialiter vivendum putat, quia id congruat sanctitati divinae, HOBBIUS, ne oriatur bellum omnium in omnes, PUFENDORFFIUS, quia id exigit voluntas divina.

§ CXX.

Sic et POLITICAM alii excoluere, praecipue HERM. CONRINGIUS, JO. HENR. BOECLERUS, et reliqui, in primis Itali, ad excolendam hanc scientiam veluti a natura facti. Sed quum alii monarchiae nimium deferrent, alii eandem odio plus quam Vatiniano prosequerentur, nata inde sunt monstra pestilentissima. MACHIAVELLISMUS et MONARCHOMACHISMUS.

Nec non politices.

§ CXXI.

Et illi quidem praeter NIC. MACHIAVELLUM Florentinum favent THOM. HOBBIUS et ex Anglis quidam, qui ibi *Highfliers* vocantur, et obedientiam passivam, quam vocant, urgent; huic FRANC. HOTOMANUS, STEPH. JUN. BRUTUS, JO. MILTON, JO. ALTHUSIUS, RATBODUS,

Praecipui machiavellistae et monarchomachi

RATBODUS, SCHELIUS, et ex Angliis tantum non omnes, qui ibi *Républicains* adpellantur.

§ CXXII.

Utriusque
sectae
principia.

Quemadmodum autem *Machiavellistae* principi omnia indulgent, eique vix ullam obligationem erga cives imponunt: ita *monarchomachi* realem majestatem vindicant populo, principem autem, tanquam populi administrum, civium judicio, quin et poenis et suppliciis, temerario ausu subjiciunt.

§ CXXIII.

Conclusio
historiae
philosophicae.

Tam numerosa est philosophorum familia, tamque varia inter eos sunt sententiarum divortia. Quumque multi homines, paene stolidi et veritatis parum amantes, quin et variis cooperti flagitiis, sapientiam professi sint, seque ipsos circumtulerint inutilis disciplinae exempla: non mirum profecto est, jam olim dixisse non neminem: *vix aegrotum somnare quidquam tam nefandum, quod non aliquis dixerit philosophus.*

ELEMENTA LOGICAE.

CAPUT I.

DE LOGICAE NATURA ET CONSTITUTIONE.

§ I.

QUUM philosophia sit cognitio veri: (H. § I.) Quid lo-
et ad illam cognitionem intellectum praepa- gica.
ret LOGICA: (H. § VII.) definiri ea po-
test quam optime, quod sit *scientia de inveni-*
*enda proponendaque veritate. *)*

*) Veritatem autem reperimus vel *meditando*, vel alio-
rum scripta *legendo*. Ita inventam veritatem eo mo-
do *proponere* docendo scribendoque, ut auditor le-
ctorque de ea vincatur, non adeo proclive est.
Verum id quoque docet logica.

§ II.

Quamvis enim omnes homines, nisi morbo im- Est vel
pediantur, *recta ratione*, id est, facultate ratioci- naturalis,
nandi, vel veritates alias ex aliis per necessariam vel artifi-
concludendi rationem eliciendi, polleant, (H. § II.) cialis.
et hinc negari non possit, dari logicam NATURA-
LEM: inde tamen non sequitur, ut ARTIFICIA-
LIS sit negligenda: quia ars naturam perficit, et
intellectus

intellectus non solum *facultate*, sed et *promptitudine* ratiocinandi, quin et *methodo* veras falsasque ratiocinationes *discernendi* instructus esse debet. *)

*) Nam et facultate *numerandi* natura gaudet homo, et potentia *saltandi*, *canendi*, *loquendi*, *persuadendi*: nec quissquam tamen dubitat, quin *arithmetica*, *ars* commode *saltandi*, *musica*, *grammatica*, *rhetorica*, sint necessariae.

§ III.

Ejus finis
inventio
veritatis
demon-
strativae
et proba-
bilis.

Quum itaque verum invenire ac proponere doceat logica, (§ I.) veritas autem vel *certa* sit, vel probabilis: (H. § II.) de utraque sollicitum esse oportet logicam. *)

*) Nec tamen ideo opus est, ut cum Aristotelicis duas distinctas disciplinas, puta *dialecticam* et *analyticam*, fingamus. Vid. SCHERBII *Diff. de. different. analyt. et dialect.*

§ IV.

Logicae
utilitas.

Utilitas ergo hujus disciplinae in omni genere eruditionis plane admiranda est. Quem enim alium studiorum omnium finem nobis proponimus, quam ut veritatem inveniamus ac inventam communice-
mus cum aliis? *)

*) Reprehendendi itaque, et procul dubio a posteritate infamia notandi, qui, ut juventutem, olim logicae Aristotelicae tricis justo diutius inhaerentem, ad utiliora revocarent, logicam prorsus inutilem esse clamarunt, eique hoc instrumentum necessarium plane excusserunt e manibus. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Eam stoliditatem ex instituto refellit JAC. MARTINI
in dem Vernunft-spiegel.

§ V.

§ V.

Hinc illam magna cura olim excoluerunt Zeno Eleates, ad quem originem hujus scientiae vulgo referunt, (H. § LXXXIV. *) DIOG. LAERT. in proem Segm. XVIII. et XIX. 25. Megarici, (H. § LXIII.) Aristoteles (H. § LXXXIII.) Stoici, (H. § LXXX.) Epicurei (H. § LXXXVII.) Sed dum plerique horum non tam inveniendae veritatis, quam differendi disputandique methodum ostenderunt: post tantam messem magnum recentioribus spicilegium superfuit. †)

Ejus inventores.

†) Hinc logicae novae, quas tamen parum commendant principia de dubitatione, (H. § CX.) de fallacibus sensibus et similia. Add. THOMAS. Gautel. circa praecogn. jur. Cap. X. § VII. sequ. Dicendum quoque de Arte cogitandi, Medicina mentis, Specimine ratiocinandi Kuffleriano, Logica CLERICI, et libellis similibus.

§ VI.

Nos id operam dabimus, ut optima quaevis Confir-
praecepta, quae vel experiundo didicimus, vel ab aliis tradita accepimus, eo ordine proponamus, qui naturae hujus disciplinae nobis videtur quam convenientissimus. †)

†) Quam commodissimum autem videtur, primo considerare naturam INTELLECTUS humani, deinde naturam VERITATIS, ac demum, quomodo ea INVENIENDA PROPONENDAque sit disquirere.

CAPUT II.

DE NATURA INTELLECTUS HUMANI.

* * *

SECT. I.

DE INTELLECTUS OPERATIONIBUS.

§ VII.

Cur hic de
intellectu
agendum
fit?

Circa veritatem INTELLECTUS; circa bonum voluntas magis occupata est. Quum ergo logica tradat rationem inveniendi proponendique veritatem; (§ I.) facile patet, eam doceri non posse, nisi vires intellectus humani ejusque operationes probe perspectas habeamus.

§ VIII.

An dentur
ideae in-
natae?

Experientia docet, nos cognitionis omnis expertes in hoc mundi theatrum prodire, †) et postea nobis adquirere sensim rerum variarum materialium *ideas*, a quibus deinde et conceptus rerum immaterialium *abstrahimus*.

†) Quid enim de Platonicorum, Cartesianorum aliorumque *ideis innatis* sentiendum sit, infra in philosophia morali (§ XXIV.) exponemus. Qui eas ideas innatas in se tam clare et evidenter sentiunt, exponant mihi velim, cur earum sibi conscii non sint, qui inter feras educati, vel surdi ac muti natura, postea cum hominibus loqui suasque pristinas cogitationes, si quas habuerint, cum aliis communicare didicerunt. Exempla hujusmodi ex BERN. CONNOR. *Evangelio medici* et *Historia academiae scientiarum anni cicciccciii.* deprompta habes in *Act. erudit. Lips. ciccicccvii. p. 507.*

§ IX.

§ IX.

Eadem experientia nos convincit, infantes, ubi paullatim adolefcunt, binas harum idearum, sibi fensione vel abstractione adq̃uistarum, inter se comparare, ac paullatim eo pervenire, ut et inter tres ideas instituta comparatione, novas veritates rep̃eriant. *)

Idearum
compara-
tio.

*) Sic intellectus se habet, tamquam *arithmeticus*. Quemadmodum enim hac disciplina imbuendus primum numeros simplices comprehendere et eloqui discit per *numerationem*, deinde quo modo bini numeri inter se comparandi sint, per *additionem*, *subtractionem* ac *divisionem*, docetur, ac demum eo pervenit, ut per *regulam de tribus* tres numeros inter se comparare, et ex quantitate nota aliam ignotam elicere sciat: ita intellectus primum ideas simplices percipit, e. g. ideam *lunae*, ideam *lucis*, ideam *solis*, ideam *corporum visibilium*, cet. deinde binas inter se comparat, e. g. *lux corpora reddit visibilia*, *sol lucet*, cet. denique et tribus inter se comparatis ideis discit, *lucem corpora reddere visibilia*, adeoque *solem vel lunam*, quae idem faciant, *lucem esse*. Id vidit THOM. HOBBS. in libell. de corpore, Part. I. ab init.

§ X.

Quando *ideas simplices* acquirit intellectus, PERCIPERE; quoties *binas* inter se comparat, JUDICARE; denique, dum *tres* inter se confert, συλλογίζεσθαι seu RATIOCINARI dicitur. Unde *tres*, nec plures, sunt *intellectus operationes*, *) a quibus recte definitur, quod sit *facultas mentis*, quae percipit, judicat, ratiocinatur.

Tres in-
tellectus
operatio-
nes.

*) Nec otiosa haec est quaestio, sed utilissima, immo totius logices fundamentum.

§ XI.

Earum
definitio.

PERCEPTIO itaque est adquisitio idearum simplicium : JUDICIUM idearum binarum ; RATIOCINATIO trium comparatio.

§ XII.

Quid ima-
ginatio?

Neque tamen omnes ideae ad intellectum referuntur, sed quoties mens ideam objecti materialis absentis contemplatur, id per IMAGINATIONEM fieri dicitur.

§ XIII.

Quid judi-
cium, in-
genium,
memoria?

Ea imaginatione ideas varias componimus, discernimus, revocamus, retinemus. Unde modo INGENII, modo JUDICII, modo REMINISCENTIAE vel MEMORIAE nomine venit. *)

*) Quae facultates quatenus diverso gradu in homine mixtae sunt, non unam dant hominum INDOLEM, quae praedominante judicio *erudita* ; ingenio, *aulica et militaris* ; memoria, *vulgaris* non incommode a nonnullis vocari solet.

§ XIV.

An omnia
quae con-
cipimus,
exsistant?

Et ea quidem, quae componit *ingenium*, non semper re ipsa exsistunt. Possem enim facile in mente conjungere ideas *auri et montis*, et mihi formare imaginem *montis aurei*, qui tamen extra cogitationem non exsistit. Ejusmodi ideae vocantur CHIMAERICAE vel ENTIA RATIONIS.

§ XV.

Quae sint
non entia.

Ex quo tamen patet, haec *entia rationis* non confundenda esse cum NON ENTIBUS, quae plane non sunt objecta mentis, de quibus quippe nihil cogitari potest. Sic *circulus quadratus* est non ens, quia de eo ne cogitari quidem quidquam potest.

§ XVI.

§ XVI.

Quum itaque, quae componit ingenium, non semper vere existant: (§ XIV.) *judicio* opus est, quod rem ab umbra, chimaeram ab ipsa re, et attributum ab attributo accurate secernat. Hinc quo rectius est hominis *judicium*, eo magis ad veritatem inveniendam aequae ac proponendam idoneus erit. *)

Quae optima indoles fit philosophi?

- *) Hinc patet, cur *indoles erudita* dicatur, sicubi praedominatur *judicium* (§. XIII. †) Et cur non temere fallant axiomata: *magna ingenia habent aliquid admixtum stultitiae*. Item *memoria nimis capax raro est cum judicio accurato conjuncta*. Sunt tamen, qui omnibus facultatibus pollent in gradu eminentiore, quibus veteres *ingenia heroica* tribuebant.

§ XVII.

Quamvis itaque intellectus permultis, iisque egregiis polleat facultatibus ac operationibus, id est, ratione: (H. § II.) negari tamen nequit, eum non semper reperire veritatem, cujus rei causa sane non in intellectu, sed in voluntate quaerenda est.

Cur intellectus non semper veritatem adsequatur.

§ XVIII.

Quum enim raro velit homo res, de quibus cogitat, accuratius contemplari: sed vel aliorum auctoritate totus nitatur, vel vaga et superficialia meditatione contentus sit: aciem intellectus praestrungunt *praejudicia AUCTORITATIS* et *PRAECIPITANTIAE*, quae rectae rationi veluti tenebras offundunt. (H. § II.)

Praejudicia causae errorum.

§ XIX.

Praejudicium AUCTORITATIS est falsa opinio, qua unius sententiam, quamvis numquam expensam, ob personae qualitates recipimus, alterius rejicimus. *)

Quid sint?

rejecimus. *) Praejudicium PRAECIPITANTIAE est falsa opinio, qua sententiam, nec accurate nec ordine a nobis expensam, tamquam veram adsumimus rejicimusve. †)

*) Praecipue huc pertinet praeejudicium *religionis, antiquitatis, novitatis, honoris, famae, probitatis*, quibus plerumque a puero imbuimur.

†) Huc referas etiam praeejudicium *receptae hypotheseos, veritatis quasi possessae*, quo maxime pontificii turgent, *spiritus contradictionis*, cet.

§ XX.

Quomodo
animis e-
vellenda?

Haec autem praeejudicia non temere quisquam e-
vellet animo nisi ordine instituat meditationem, id-
que agat praecipue, ut claras, distinctas, adaequa-
tas rerum ideas sibi formet. Quod quo pacto fiat,
paullo accuratius erit considerandum.

S E C T. II.

DE PERCEPTIONE, VEL IDEIS.

§ XXI.

Idae quid

IDEA est objecti cujusvis genuina imago, quam
mens immediate contemplatur, vel, est quaelibet de
re quavis cogitatio.

§ XXII.

Quotupli-
ces?

Quum autem res sint vel *materiales* vel *imateria-
les*: illarum ideas **SENSIONE**; has **ABSTRA-
CTIONE**, et **CONSCIENTIA** adquirimus. ||)

||) Sic e. g. si quis viso tactoque adamante, qui in
Magni Heturiae Ducis tiara fulget, imaginem istius
adamantis mente circumfert, ideam istam adquisivit
sensione, si deinde ex illo cogitationem format de ad-
amantum figura, magnitudine, splendore, duritie,
vel

vel de adamante generatim, jam ideam hanc formasse sibi dicetur per *abstractionem*. Contra ubi quis aliquando sentit tristitiam, ex eaqueensione interna sibi ideam istius adfectus format, hanc *conscientia* adquisivisse dicetur.

XXIII.

Incipit ergo cognitio omnis aensione, qua rerum modos, attributaque addiscimus, ac discernimus accurate. Ea ubi saepe et sub diversis circumstantiis est repetita, EXPERIENTIA vocatur, quae nihil aliud est, quam *sensionum semper sibi similium memoria*. *)

Quid experientia?

*) Itaque experientia non demonstratur, sedensione constat, at si quis ex hac experientia aliquid concludit, probare tenebitur, se recte esse ratiocinatum. Ita, e. g. *solem aliquando maculis obduci*, probare non teneor, sed casum tantum narrare, quo hoc observatum sit. At si quis inde colligeret, *solem esse metallum aliquod liquidum, cujus scoriae aliquando emergentes has maculas in superficie efficiant*, demonstratio illi incumberet, se recte esse ratiocinatum.

§ XXIV.

Ne ergo fallat experientia, ea adhibenda est cautio; ut sensoria organa sana sint, ut quod medium est inter organum et objectum, recte se habeat, ut attenta sit mens, et rem in justa distantia vel adhibitis idoneis instrumentis exploret. Quibus observatis, tenenda regula: *sensus, positis omnibus ad sentiendum requisitis, non fallunt*. †)

An sensus sint fallaces?

†) Sua itaque opinione falluntur qui ita inferunt: *Sensus aliquando fallunt, ergo semper fallunt*. Prona enim ad scepticismum via est persuasio, quod sensibus decipiamur.

§ XXV.

§ XXV.

Quotupli-
ces ideae?
Quaenam
clarae et
obscurae?

Ex hac itaque experientia formamus nobis ideas, quae vel CLARAE vel OBSCURAE sunt. *Clarae*, quando ita rem concepi, ut quotius ea mihi iterum occurrit, eam statim agnoscam, et ab aliis discernam facillime. *Obscurae*, quoties ideae meae non ita comparatae sunt, ut res iterum occurrentes statim agnoscere et distinguere ab aliis possim. *)

*) Ita lunam *claram ideam* unusquisque etiam ex plebe habet, non item *Jovis, Veneris, Martis, Saturni*, quas stellas plebeius facile cum stellis fixis confundet. Ergo hanc ideam obscuram admodum esse, facile patet.

§ XXVI.

Quae di-
stinctae,
quae con-
fusae?

Clarae ideae iterum vel DISTINCTAE sunt, vel CONFUSAE. *Distinctae*, quoties res ita concepi, ut certa indicia vel certas notas, quibus illas occurrentes distinguere ab aliis possim, in numero habeam. *Confusae*, si res occurrentes distinguere, at indicia, vel notas, quibus distinguam, ostendere ac enumerare non possim. *)

*) E. g. quum sciam, triangulum ab aliis figuris numero linearum, quibus inclusum est, distinguere posse: ejus non modo *claram*, sed et *distinctam* habere ideam dicor. At colorem flavum a nigro satis quidem possum distinguere, non autem ostendere indicium, per quod distinguam. Itaque haec idea *clara* quidem, sed *confusa* est.

§ XXVII.

Quae ad-
aequatae
quae inad-
aequatae

Denique *distinctae* ideae ADAEQUATAE dicuntur, quoties non modo rem ejusque notas in numero habeo, sed et harum ipsarum notarum, quae illam distinctam notionem ingrediuntur, ideam distinctam habeo. Quod ubi secus se habet, idea *distincta* quidem, sed INADAEQUATA est. †)

†) Sic

†) Sice. g. notae, quibus ignem ab aliis materiis discerno, sunt lux, calor, potentia incendendi, solvendi, cet. Harum rerum omnium si quis habet ideam distinctam, notionem ignis *adaequatam* habebit: si minus, *inadaequatam*. Debemus hanc doctrinam LEIBNITIO, qui eam proposuit in *Actis erud. Lips. ann. MDCLXXXIV. p. 537. seqq.* eamque deinde sequutus est illustr. WOLFIUS *Logic. Cap. i. § ix. seqq.*

§ XXVIII.

Deinde ideae vel SIMPLICES sunt, in quibus nihil mente dividere possumus, quales fere omnes perceptiones colorum, sonorum, odorum, cet. vel COMPOSITAE, in quibus varia separare et dividere licet per abstractionem mentis, (§ XXII.) e. g. in idea adamantis separatim considerare possum figuram, duritiem, magnitudinem, splendorem, quantitatem, cet.

Quae simplices?
quae compositae?

§ XXIX.

Quum itaque in ideis simplicibus mente dividere nihil possimus; (§ xxviii.) consequens est, 1. ut nec notas, quibus agnosci, et ab aliis rebus distingui possint, enumerare liceat, adeoque 2. illae ideae clarae quidem, sed non distinctae sint. (§ xxvi.) 3. Ut haec omnia secus se habeant in ideis compositis.

Earum natura.

§ XXX.

Praeterea ideae vel sunt SUBSTANTIARUM, vel MODORUM, vel RELATIONUM. *Substantiae* sunt, quae per se et seorsum subsistunt: *) *modi*, adfectiones et attributa, quae in substantia occurrunt, et ex iis mente abstrahuntur. *Relationes*, ideae, quarum una ad alteram se refert, ut altera sine altera intelligi nequeat, vel, ut unius consideratio considerationem alterius involvat.

Quid
ideae substantiarum, modorum, relationum?

*) Pessime

-) Pessime ergo BENED. SPINOSA substantiam definit *a se subsistentem*. Unde totum pantheismi systema, uni huic falsae definitioni inaedificatum, sua mole ruit.

§ XXXI.

Earum
subdivisi-
ones.

Substantiae cogitantes dicuntur SPIRITUS: *non cogitantes* CORPORA. Deinde *modi*, si in ipsa substantia occurrunt, INTERNI, sin in hominis mente sunt, et substantiae tamen tribuuntur, EXTERNI vocantur. †) *Relationum* denique tot sunt species, ut vel earum numerum inire sit difficilimum ‡)

†) Sic quando linea vocatur recta, rectitudo inest lineae, tamquam *modus internus*. At ubi virtus magni aestimata dicitur: ea aestimatio non inest virtuti sed menti ejus, qui tantum virtuti pretium statuit.

‡) Ex instituto ea de re agit JO. CLERIC. in *Logica. Part. i. Cap. iv. § ii. seqq.* et in *Art. crit. Part. ii. Sect. ii. Cap. iv.* Praecipue relationes elucet in quantitatibus. Unde vanae plerumque disputationes de *magnitudine, multitudine, diuturnitate, gravitate, pulcritudine*, cet. nisi de fundamento relationis, id est, de mensura, ad quam istae ideae exiguntur, satis constet.

§ XXXII.

Et natura

Ex his inferimus, 1. nos substantias ipsas non cognoscere. 2. Quo plures in substantia modos novimus, eo magis nos rei naturam intelligere. 3. Haud parum errare, qui de idea relativa aliquid absolute adfirmant vel negant, nec fundamentum relationis rite expendunt. (§ xxxi. *)

- *) Quae observatio quantae utilitatis sit ad evitandas *λογομαχίας*, quin et adfectus tristiores sedandos, dici non potest. Sic multi se pauperes esse dolent, quum nulla re necessaria indigeant. Et cur vero, nisi quod fundamentum relationis ponunt homines admodum divites,

divites, quibuscum comparati, sibi pauperrimi videntur? Eleganter SENECA in *Troad.* v. 1016.

*Ferre, quam sortem patiuntur omnes,
Nemo recusat,
Nemo se credit miserum, licet sit.
Tolle felices, removeto multo
Divites auro, removeto, centum
Rura qui scindunt opulenta bubus:
Pauperi surgent animi jacentes.
Est miser nemo, nisi COMPARATUS.*

§ XXXIII.

Porro ideae aliae nobis rem ipsam sistunt, in *in-* Quid
dividuo, e. g. *Alexandrum*: aliae, quod res cum aliis *ideae sin-*
quibusdam commune habet, e. g. *regiam ejus dignita-* *gulares,*
tem: aliae, quod res cum *omnibus* ejusdem naturae *particula-*
commune habet, e. g. *humanitatem*. Primi generis *res, uni-*
idea SINGULARES; secundi, PARTICULA- *versales?*
RES; tertii UNIVERSALES adpellantur.

§ XXXIV.

Universalis idea, quae varias sub se particulares Quae uni-
complectitur, vocatur GENUS: particulares, quae *versalia*
sub universali comprehenduntur, et innumera sub se *seu prae-*
habent individua, SPECIES; idea universalis, quae *dicabilia?*
primario ad essentiam rei pertinet, et qua res a re
distinguitur, DIFFERENTIA; †) quae secundo,
PROPRIUM; quae rei quidem inest, sed ita ut ad
ejus essentiam nihil faciat, eaque salva vel adesse vel
abesse possit, ACCIDENS dici solet.

†) Quae differentia genus a genere discernit, GENE-
RICA; quae speciem a specie SPECIFICA; quae
individuum ab individuo NUMERICA audit.

S E C T. III.

DE DEFINITIONIBUS ET DIVISIONIBUS.

§ XXXV.

Quid definitio.

QUI sibi ideas rerum, distinctas et adaequatas adquisivit : ei jam facile erit, res non modo *describere*, sed et *definere*, et *dividere*. Quibus sane instrumentis carere non potest, qui veritatis investigandae studio tenetur. †) Et DEFINITIO quidem est *propositio rem ita determinans, ut ab aliis omnibus semper distingui possit*.

†) Si enim *distinctam* habemus ideam, rem DEFINIRE possumus, (§ xxvi.) Si *adaequatam*, nihil facilius erit, quam eam DIVIDERE (§ xxvii.)

§ XXXVI.

Quid descriptio?

DESCRIPTIO a definitione ita differt, quod licet utraque vera sit, illa tamen rei non nisi *certis sub circumstantiis*; haec *semper* competat. †)

†) E. g. si dico, *horologium esse machinam argenteam*, quae jam ex catenula in pariete musei mei sub speculo pendeat: illud tantum *describo*. Sin dico, *esse machinam ad horas vel sono vel stilo indicandas comparatam*, illud *definio*. Quod enim ex catenula pendet horologium in pariete, *aliquando*; quod ad horas indicandas comparatum est, *semper* ei competit, quamdiu manet horologium.

§ XXXVII.

Definitio-
nis partes.

Quum ergo DEFINITIO semper competere debeat rei: (§ xxxvi.) consequens est, ut primo id, quo cum aliis ejus naturae rebus convenit, ac deinde ideam, quae ad essentiam rei primario pertinet, et qua a reliquis omnibus distinguitur, comprehendere debeat, adeoque constare ex GENERE et DIFFERENTIA

FERENTIA SPECIFICA (§ xxxiv.) e. g. *triangulum est figura tribus lineis circumscripta.*

§ XXXVIII.

Quod si itaque differentiam illam specificam defumo a nota aliqua, qua rem mihi obviam ab aliis omnibus semper discernere possim, definitio illa dicetur NOMINALIS, e. g. *circulus est figura, cujus peripheria a centro ubique aequaliter distat.* Quid definitio nominalis?

§ XXXIX.

Sin differentiam in eo pono, ut ostendam modum, quomodo illa res oriatur, vel quomodo possibilis sit, definitio REALIS emerget, e. g. *circulus est figura, quae radio circa punctum circumacta describitur.* Quid realis?

§ XL.

Ex quibus facile patet, 1. definitionem non debere esse negativam, quia ita res a re non distinguitur per ideam, quae ad essentiam pertinet. (§ xxxvii. 2. Eamdem nec latiore, nec angustiore esse oportere suo definito, sed cum illo reciprocari debere; †) quia alias rem non determinaret. (§ xxxv.) 3. Eamdem constare debere verbis propriis, perspicuis, aut certe jam antea definitis. Definitio- nis bonae virtutes.

†) Hinc si quis circulum definiret *figuram lineae curvae inclusum*, procul dubio vitio insigni laboraret haec definitio, quia reciprocando dici nequit, figuram lineae curvae inclusam esse circulum, siquidem et ovalem figuram aliasque complectitur.

§ XLI.

XLI.

Quomodo defini- Ceterum definitiones aut *experiundo* reperimus, tiones re- si in re quavis iusta attentione consideremus, quid periantur? cum aliis commune, quidve proprium habeat, vel per *abstractionem*, circumstantias quasdam *omittendo*, vel easdem *mutando*, vel novas quasdam *addendo*. †)

†) E. g. dum video, duos homines emtionem venditionem inire, satis experior, hunc contractum id commune habere cum aliis, quod contrahentes convenire vel consentire debeant, id vero proprium, quod consentiant in rem, quae in commercio est, pro certo pretio in pecunia numerata consistente transferendam. EXPERIUNDO ergo inveni definitionem: emtionem venditionem *esse conventionem de re, quae in commercio est, pro certa pecunia transferenda*. Jam si OMITTAM circumstantiam pecuniae, habeo definitionem *contractus* in genere, quod sit *conventio de re, quae est in commercio, transferenda*. Si MUTO circumstantiam pecuniae et fingo rem gratis transferri, habeo definitionem *donationis*, cet. Si denique circumstantias aliquas ADDO, veluti quod res transferatur ea lege, ut elapso certo tempore refusoque pretio restituatur, emerget definitio *retrovenditionis*.

XLII.

An semper, quod definimus, exstet. Quando definitio *experiundo* reperitur, vel ab ejusmodi definitione hoc modo reperta *abstrahitur*: rem definitam exsistere, negari nequit: at quotiescumque definitio *mutando addendove* circumstantias inventa est, demonstrandum est, rem exsistere, quia et entia rationis hoc modo possunt definiri. †)

†) Hinc e. g. quia *experiundo* didici, *montem esse partem terrae exstantiorem particulis heterogeneis compositam*: certissimus esse possum de montium exsistentia. At si *mutem* circumstantiam, et mihi concipiam *partem terrae exstantiorem ex meris particulis aureis compositam*, habeo quidem definitionem montis aurei, qui tamen fortassis non exstat in rerum natura.

XLIII.

§ XLIII.

Ex quo inferimus 1. definitiones prioris generis vere esse fundamentum demonstrationis veritatisque reperiendae: 2. definitiones posterioris generis tale fundamentum non praebere, nisi prius definiti existentia demonstrata sit. ||)

Quando definitiones sint fundamentum demonstrationis.

||) Recte hoc vidit illustr. WOLFIUS in *Commentatione de method. mathem.* § xxi. seqq. Et ex eo patet, quid sentiendum sit de demonstratione existentiae Dei ex idea entis perfectissimi.

§ XLIV.

Quum vero ad investigandam veritatem praecipue utile sit, ideas habere *adaequatas*, (§ xx.) eas autem acquirere nequeam, nisi et notarum omnium, quae illas ingrediuntur, distinctas ideas habeam: (§ xxvii.) ad eas viam expeditissimam munit DIVISIO, quae est *ideae universalis in plures particulares solutio*.

Quid diviso.

§ XLV.

1) TOTUM ergo dividitur in *partes*; 2) GENUS in *species* subordinatas; 3) SUBJECTUM in sua *accidentia* seu *modos*; 4) ACCIDENS per sua *subiecta*; 5) EFFECTUS per suas *causas*; 6) CAUSSA per suos *effectus*; 7) QUALITAS per sua *objecta*. *)

Quomodo dividendum sit?

*) PRIMAE exemplum esto: templum Hierosolymitanum dividitur in *atrium*, *sanctum*, et *sanctum sanctorum*. SECUNDAE: animal est vel *homo* vel *brutum*. TERTIAE: homines vel *docti*, vel *indocti*. QUARTAE: bonum est vel *animi*, vel *corporis*. QUINTAE: scriptura sacra vel *prophetica* est, vel *apostolica*. SEXTAE: verbum Dei aliud peccata arguit, ut *lex*, aliud peccatores erigit, ut *evangelium*. Denique SEPTIMAE: amor est vel *Dei*, vel *sui ipsius*, vel *proximi*.

§ XLVI.

§ XLVI.

Membra
divisa ite-
rum defi-
nienda

Non solum autem res dividendae, sed et membrorum discrimen per *novas definitiones*, easque oppositas ostendendum est. *) Unde hic etiam negativae definitiones ferendae, quae alias in vitio ponuntur. (§ XL. 1.)

*) E. g. Icti res dividunt in *corporales* et *incorporales*. Recte. Illas definiunt, *quae tangi possunt*; has, *quae tangi non possunt*. Id quoque recte. Nam sic oppositae definitiones differentiam statim ostendunt. At si res *corporales* describerem, *quae tangi possunt*; *incorporales* autem, *quae in jure consistunt*, vera quidem esset definitio, sed non opposita definitioni rerum corporalium, adeoque nec perspicuam redderet divisionem.

§ XLVII.

Regulae
bonae di-
visionis.

Ex qua divisiones natura ac indole sequitur, (1) ut membra divisionis debeant exhaustire totum divisum: (2) Ut membra esse oporteat disjuncta, nec unum in altero contineri: (3) Ut in tot membra dirimenda sit idea, quot ipsa natura suppeditat; *) (4) Ut ante divisionem idea dividenda ab ambiguitate liberanda sit: (5) Ut non *divisio*, sed *distinctio* dicenda sit, quae non rem in suas partes dividit, sed tantum vocabuli diversas significationes discernit.

*) Hinc facile patet, quam vana sit Ramistarum regula de *Dichotomiis*. Quasi enim anatomici male dividant corpus humanum in tres ventres, *supremum*, *medium* et *infimum*, et rectius duos fingant, quum ipsa natura tres constituerit.

§ XLVIII.

Quid de
subdivisi-
onibus
sentien-
dum?

Quae de divisione monuimus, eadem et de *subdivisionibus* intelligenda, quamvis danda sit opera, ne subdivisiones praeter necessitatem multiplicemus. Quo magis enim magnum saxum in pulverem secatur,

tur, eo minus ejus magnitudinem animo comprehendimus. *)

*) Recte SENECA *Epist.* lxxxix. *Dividi illam, non concidi, utile est. Nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in majus crevit, facilius agnoscitur, si discessit in partes: quas, ut dixi, innumerabiles esse et parvas non oportet. Idem enim vitii habet nimia, quod nulla divisio. Simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est.*

S E C T. IV.

DE JUDICIIS ET PROPOSITIONIBUS.

§ XLIX.

Quando mens binas ideas, accurate perceptas, inter se comparat, easque vel componit, vel divellit: nascitur inde JUDICIUM. (§ XI.) Judicium autem verbis expressum PROPOSITIO vel ENUNCIATIO adpellatur.

§ L.

Quum itaque judicium binas ideas inter se compararet: (§ XLIX.) consequens est, ut omnis propositio constet SUBJECTO et PRAEDICATO, quos terminos inter se jungit COPULA est, quamvis haec aequae, ac subjectum, saepe in praedicato latitet, adeoque tota propositio uno vel binis vocabulis constet, e. g. *terra movetur, perii, ningit, pluit.*

§ LI.

SUBJECTUM est, de quo aliquid enunciat, PRAEDICATUM, quod de illo enunciat, COPULA,

Quid judicium?
quid propositio?

Propositionis partes seu termini.

Quid subjectum?

praedica- PULA, quae relationem inter subjectum et praedi-
tum? co- catum, seu, quomodo se invicem habeant, indicat.
pula?

§ LII.

Propositio Qui ideas duas inter se comparat, eas aut *conjugi*
vel affir- posse judicat, aut easdem *separandas* existimat.
mativa vel (§ XLIX.) Priore casu propositio dicitur ADFIR-
negativa. MATIVA; posteriore sensu NEGATIVA, cu-
jus signum est negatio NON, ad copulam refe-
renda. *)

*) Si enim negatio NON ad subjectum vel praedi-
catum referenda, propositio non est *negativa* sed *in-*
finita, quae vere affirmativa est, e. g. *non attente res*
considerans decipitur. Judaei sunt Loammi, i. e. non
populus meus.

§ LIII.

Item vel Quemadmodum porro judicantes facile animad-
universa- vertunt, praedicatum aut semper huic subjecto con-
lis, vel venire, vel disconvenire, aut aliquando tantum et
particula- sub certis circumstantiis: ita priore casu propositi-
ris, vel ones UNIVERSALES; posteriore PARTICU-
singularis. LARES emergunt. SINGULARES enim, quae
aliquid de individuo enunciant, loco universalium
sunt, quoties de forma quaeritur. †)

†) Aliquando enim ratione materiae imitari solent
propositiones *particulares*, quoties nimirum praedica-
tum non toti individuo, sed ejus parti convenit. Sic
universali similis est propositio: *Socrates vixit*; par-
ticulari, *Socrates fuit sapiens, Socrates cicutam bibit.*

§ LIV.

Propositi- Aliquando non modo judicamus, praedicatum
ones mo- subjecto convenire, vel non convenire: sed et
dales. modum, quo vel conveniat, vel non conveniat,
definimus. Et tunc propositiones dicuntur MO-
DALES,

DALES, quales modi sunt quatuor: *necesse est, contingit, possibile est, impossibile est.* †)

†) E. g. *necesse est, oculum, positum ad videndum requisitum, videre. Contingit, ut oculus bene adfectus non videat. Possibile est, circulum quadrari. Impossibile est, ut duo sint entia infinita.* De his tenendae regulae; 1) Propositiones necessariae fundamentum sunt demonstrationis firmissimae et directae. 2) Impossibiles dant demonstrationem indirectam, quam et mathematici aliquando non negligunt. 3) Reliquae propositiones, si de demonstratione ^{ori} quaeritur, raro aliam, quam probabilem veritatem suppeditant, quia non statim, quod contingit, aut possibile est, etiam actu est.

§ LV.

Addunt etiam propositiones **EXPONIBILES**, Item exponibiles. quarum alias **EXCLUSIVAS** vocant, veluti: *sola fides justificat*: alias **EXCEPTIVAS**, e. g. *omnis possessio praeter virtutem, est incerta*: alias **RESTRICTIVAS**, e. g. *Episcopus, quia princeps, gaudet jure gladii*: alias denique **COMPARATIVAS**, e. g. *mens est corpore praestantior*.

§ LVI.

Exponibiles vocantur ideo, 1) quod sensus earum non intelligatur, nisi in duas resolvantur propositiones: 2) quod saepe sint virtualiter negativae, quamvis affirmativae videantur. Cur ita vocentur?

§ LVII.

Universalem an particularem esse oporteat propositionem, facile intelligitur, si attendas ad hypothesis et thesin, quae vere omni propositioni insunt. Quae propositiones universaliter verae sint? **THESIS** est ipsa enunciatio, **HYPOTHESIS** conditio, sub qua haec enunciatio vera est. Jam observa regulam: *quoties hypothesis seu conditio, sub qua*

K

qua

qua propositio vera est, latet in ipsa subiecti natura, toties propositio universalis est. Si ea extra subiecti naturam quaerenda : non potest non particularis esse. †)

†) Hinc recte dico : *omnis aër gravis est.* Condicio enim hic non alia supponenda, quam aëris ipsius natura, ex qua gravitas manifesto fluit. At dicere non possum : *omnis aër est rarefactus.* Si enim rarefieri debet, condicio ponenda est alia extra aëris naturam, e. g. calor. Ergo dicendum : *quidam aër est rarefactus.*

§ LVIII.

Quid axiomata et postulata ?

Mathematici, et qui hos imitantur, philosophi, singulis propositionibus singula vocabula tribuunt. Quae enim immediate ex definitione fluunt, propositiones, si theoreticae sunt, AXIOMATA ; si practicae, POSTULATA vocantur. *)

*) E. g. esto definitio : *circulus est figura, cujus peripheria a centro ubique distat aequaliter.* Si inde colligam : *omnes radii a centro circuli ad peripheriam sunt aequales,* habio axioma. Sin inferam : *poteſt deſcribi circulus, ſi ſilum vel linea circa punctum moveatur :* habeo postulatam.

§ LIX.

An axiomata et postulata probatione indigeant ?

Et hinc facile patet, quo sensu axiomata et postulata probatione non indigeant. Si enim ipsa definitio vera est, non potest non et propositio, quae immediate inde fluit, vera esse. Quando autem certa sit definitio, quando ipsa demonstratione indigeat, supra dictum. (§ XLII.)

§ LX.

Quid theoremata et problemata ?

Propositiones, quae ex plurium definitionum comparatione nascuntur, si theoreticae sunt, THEOREMATA ; si practicae, PROBLEMATA vocantur. *)

*) E. g.

*) E. g. ex definitionibus polorum, aequatoris et horizontis inter se comparatis manifesto fuit propositio : *sub polis arctico et antarctico dies aequae ac nox sunt sex mensium.* En *theoremata*. Sic et comparatis inter se definitionibus lineae meridionalis et plagarum mundi, *problema* reperiō : *linea meridionali per lineam perpendicularē divisa, reperiri possunt quatuor plagae mundi cardinales.*

LXI.

Theorematum et problematum veritas non ita incurrit in oculos, ac axiomatum et postulatorum. *) Hinc utraque sunt demonstranda. Ea semper demonstranda.

*) Nascuntur enim ex comparatione diversarum definitionum. Quas autem ego habeam definitiones, quas inter se compararim, quomodo ratiocinatus sim, non unusquisque intelligit. Ergo id ostendere, i. e. demonstrationem subnectere teneor.

§ LXII.

Si quid novi ex *axiomate*, *postulato*, *theoremate* vel *problemate* colligimus, ea propositio vocatur **COROLLARIUM** vel **CONSECTARIUM**, E. g. ex *theoremate* illo (§ LX. *) recte infero : *sub polis diem et noctem semper esse aequales* : ex *problemate* : *angulis singulis aequaliter divis* ; *reperiri posse quatuor plagas secundarias.* En **CONSECTARIA**. Quid corollarium?

§ LXIII.

Quoties propositio aliqua illustratur, e. g. per exemplum, vel ex historia, vel aliud quid notatu dignum adjicitur, toties id vocatur **SCHOLION**. Quid scholion?

§ LXIV.

Quamvis autem rarius philosophi vocabula haec addant singulis propositionibus, (quod accurate plerumque faciunt mathematici :) utile tamen est, sci- re, **Ufus huius divisionis propositionum.**

re, quales sint propositiones singulae. Ita enim et statim intelligimus, an et quali demonstratione indigeant.

§ LXV.

Quotupli-
ci modo
propositio
una ex al-
tera fluat?

Quum ergo, ceu haecenus ostensum, (§ LVIII. sequ.) ex una propositione aliae fluant: sciendum, id fieri vel per **CONVERSIONEM**, vel per **OPPOSITIONEM**, vel per **SYLLOGISMUM**. *)

*) E. g. si scio: *omnem filium familias esse alieno juri subiectum*: per regulas de conversione scio etiam quosdam, at non omnes, alieno jure subiectos, esse filios familias, et per regulas, de oppositione, falsam esse propositionem: *quemdam filium familias alieno jure subiectum non esse*. De syllogismo infra suo loco dicemus.

§ LXVI.

Quid con-
versio.

CONVERSIO est transpositio subiecti in locum praedicati, et hujus in locum subiecti, ita instituta, ut utraque propositio vera maneat. *)

*) E. g. si propositionem hanc: *omnis filius familias est alieno juri subiectus*, ita invertam: *omnis alieno juri subiectus est filius familias*, transpositi quidem sunt termini, sed altera tamen propositio est falsa. Non rite ergo facta est conversio. (§ LXVI.)

§ LXVII.

Regulae
de illa?

Quum itaque sic convertenda sit propositio, ut utraque vera sit, (§ LXVI.) nec semper tamen vera sit, quae transpositis terminis emergit: (§ LXVI. *) consequens est, ut certae observandae sint regulae, quae ita se habent: I. Propositiones *universalis negans* et *particularis affirmans* recte convertuntur simpliciter. II. *Universaliter affirmans* ita convertenda, ut altera propositio fiat particularis. III. *Particulariter negans* simpliciter convertitur, quamvis negativa non amplius

plius ad copulam, sed ad subjectum pertineat, et sic fiat affirmativa. *) (§ lii.)

*) Primam conversionem vocant *simplicem*, alteram *per accidens*, tertiam *per contrapositionem*, et doctrinam utilem obscurissimis involvunt vocabulis, regulis, versiculis. Nobis non vocat in re seria nugas agere. En exempla: si verum est *nullum corpus esse infinitum*, vel *quoddam corpus esse penetrabile*, verissimum quoque erit, *nullum infinitum esse corpus*, et *quoddam penetrabile esse corpus*. (per reg. 1. § lxvii.) Si verum est, *omnes probos esse mortales*, verum etiam est, *quosdam mortales esse probos*. (per reg. 2. § lxvii.) Denique si verum est, *quosdam homines non morituros*, verum erit profecto, *quosdam non morituros esse homines*, (per reg. 3. § lxvii.)

§ LXVIII.

Itaque universaliter affirmantes propositiones omnes converti possunt, si altera fiat particularis (§ lxvii, 2.) At non omnes converti possunt simpliciter, sed illae tantum, ubi vel 1. praedicatum continet subjecti definitionem (§ xl, 2.) vel 2. alter terminus alterius causam proximam comprehendit, vel 3. differentiam, vel 4. proprium tale, quod omni soli et semper competere censetur. †)

An non et universaliter affirmantes aliquando converti possint simpliciter?

†) Sic recte simpliciter converto propositiones: *omnis spiritus est substantia cogitans*, (ob rat. 1. § lxviii.) *Omnes qui credunt salvantur*, (ob. rat. 2. *ibid.*) *Omnis linea recta procedit via brevissima*, (ob rat. 3. *ibid.*) *Omne grave tendit deorsum*, (ob rat. 4. *ibid.*)

§ LXIX.

Deinde et novas propositiones ex aliis elicimus, earumque falsitatem cognoscimus per regulas de OPPOSITIONE, quae est duarum inter se vel vere vel in speciem pugnantium propositionum comparatio.

Quid oppositio?

§ LXX.

§ LXX.

Quotuplex?

Quando ergo comparantur inter se propositiones *universaliter affirmantes et particulariter negantes*, vel *universaliter negantes et particulariter adfirmantes*, oppositio haec vocatur **CONTRADICTORIA**: si *universaliter affirmans* comparatur cum *universaliter negante*, **CONTRARIA**: si denique *particularis* opponitur *particulari*, **SUBCONTRARIA**. †)

†) Contradictoriae exemplum esto: *omne bonum est jucundum. Quoddam bonum non est jucundum. Contrariae: omne bonum est sempiternum: nullum bonum sempiternum est. Subcontrariae denique: Quoddam bonum ad mentem pertinet: quoddam bonum ad mentem non pertinet.*

§ LXXI.

De singulis regulae.

De **CONTRADICTORIIS** tenenda regula: *contradictoriarum propositionum altera semper vera, altera falsa est. De CONTRARIIS: contrariarum utraque falsa esse potest, at numquam utraque vera. De SUBCONTRARIIS denique: subcontrariae propositiones ambae verae, at non ambae falsae, esse possunt.*

§ LXXII.

Earum usus.

Quae regulae in investiganda veritate, in instituendis disputationibus, in dijudicandis controversiis ac detegendis *λογωμαχίαις* incredibilem adferunt utilitatem. *)

*) Quum enim ad investigationem veritatis pertineat etiam scire, quid falsum sit: cognita veritate, vi oppositionis contradictoriae certissime cognosco, quid falsum sit. Deinde quia in controversiis et disputationibus propositiones contradictoriae defendi debent; fane, si id non fit, tota controversia vel disputatio aut in *λογωμαχίαις* definat, aut neuter disputantium rem acu tetigerit, oportet.

S E C T. V.

S E C T. V.

DE RATIOCINATIONE VEL SYLLOGISMO.

§ LXXIII.

Vidimus, quomodo duas inter se ideas comparet intellectus. Si tres inter se confert, συλλογίζεσθαι seu *ratiocinari* dicitur, (§ x.) adeoque jam proximum est, ut de RATIOCINATIONE vel SYLLOGISMO dicamus.

Connexio

§ LXXIV.

Quum vero in adornandis syllogismis intellectus se habeat, tamquam arithmeticus, qui *regula de tribus* utitur, (§ ix. †) idque ipsum etiam vocabulum innuat: consequens est, ut quemadmodum arithmeticus ex datis duabus quantitibus cognitis tertiam incognitam elicit: ita intellectus, quoties, ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligat, componendae illae sint, an sejungendae. *)

Quomodo
mens in
ratioci-
nando
procedat?

*) Ita ex comparatione *mentis* cum *corpore* et *cogitatione*, satis intelligo, mentem et corpus jungi non posse. Ex comparatione *mentis* cum *spiritu* et *cogitatione*, statim disco, mentem et spiritum jungi posse, adeoque mentem esse non corpoream, sed spiritua-lem substantiam.

§ LXXV.

Itaque RATIOCINATIO vel SYLLOGISMUS est operatio intellectus, qua ille instituta duarum idearum comparatione cum tertia, jungendaene istae sint, an separandae, cognoscit.

Quid ra-
tiocinatio
vel syllo-
gismus?

LXXVI.

§ LXXVI.

Ejus non
possunt esse
quatuor
termini.

Quum itaque tres sint ideae hic inter se comparandae: (§ lxxv.), consequens est, ut simul ac quatuor ideas in unum syllogismum compingimus, vitiosa emergat ratiocinatio. *)

*) quod plerumque fit, ubi vocabulum aliquod aequivocatione laborat. Hinc male quis ratiocinaretur: *spiritus est substantia cogitans. Ergo et spiritus vini est talis substantia.* Vocabulum enim *spiritus* diversimode hic accipitur, adeoque quatuor ideae in unum syllogismum compinguntur.

§ LXXVII.

Quis terminus
major,
minor,
medius?

Tres istae ideae, si verbis exprimuntur, TERMINI vocantur. Et is quidem, de quo aliquid quaeritur, MINOR; quod de eo quaeritur, MAJOR; et is, quocum hi duo termini comparantur, MEDIUS adpellari solet. †

†) Si e. g. scire velim, an *aër* sit *gravis*, et hinc has ideas comparem cum *pressione corporum*: *aër* erit terminus MINOR, quia de eo aliquid quaeritur, *gravis* terminus MAJOR, quia hoc ipsum est, quod de *aëre* quaeritur, *pressio corporum* erit terminus MEDIUS, quia cum hac idea duae reliquae comparantur.

§ LXXVIII.

Quot syllogismi
propositiones.

Quumque tres ideae vel tres termini aliter comparari non possint, quam ut singulae cum singulis contenduntur: omnem quoque syllogismum perfectum constare oportet tribus PROPOSITIONIBUS, quarum illa, quae ex majori et medio termino componitur, MAJOR; quae ex minore et medio, MINOR, quae ex minore et majore, CONCLUSIO adpellatur. *)

*) Sic

*) Sic si syllogismum construam ex terminis paullo ante propositis: (§ lxxvii. *)

*Quod premit corpora inferiora, est grave,
Aër premit corpora inferiora.
Est ergo aër gravis.*

prima propositio erit *major*, altera *minor*, postrema *conclusio*.

§ LXXIX.

Ceterum cum actus ratiocinandi similis sit arithmeticae operationi: (§ lxxiv.) eadem quoque fundamenta oportet esse syllogismi, quae arithmetices. Quae ratiocinandi fundamenta. Ea autem sunt axiomata sequentia: I. *Quae conveniunt in uno tertio, ea conveniunt inter se.* II. *Quae discrepant in uno tertio, ea inter se discrepant.* †) III. *Quae adfirmantur vel negantur de subiecto universaliter, eadem adfirmantur vel negantur de singulis, quae sub illo continentur.*

†) Sic recte ratiocinor:

B non est = C 4 + 3 non est = $1\frac{2}{3}$

A est = C 6 est = $1\frac{2}{3}$

A non est = B 6 non est = 4 + 3

Jam vocabula substitue, et construe syllogismum,

*Materia non cogitat,
Mens cogitat,
Ergo mens non est materia.*

Perinde erit, ac si diceret; *mens et materia discrepant in illo tertio, quod illa cogitet, haec non cogitet, ergo discrepant inter se, id est, mens non est materia.*

§ LXXX.

Si ergo termini ita disponuntur, ut *medius* sit subiectum *majoris* et praedicatum *minoris* propositionis, Quot inde figurae nascantur syllogismus PRIMAE; si medius terminus bis loco praedicati

L

praedicati est, SECUNDAE; si bis loco subiecti, TERTIAE FIGURAE esse dicitur. †)

†) Sic syllogismus primae figurae est:

Quod cogitat, est spiritus,

Mens cogitat,

Mens ergo est spiritus.

Secundae contra:

Corpus non cogitat,

Mens cogitat,

Mens ergo non est corpus.

Tertiae denique:

Quidquid cogitat, est spiritus,

Aliquid, quod cogitat, in homine est,

Spiritus ergo aliquis in homine est.

§ LXXXI.

Earum

differentia

Prima semper ab eo, quod universaliter rei competit, ad id, quod sub ista re continetur. † (§ lxxx. 3.) *secunda* a contrario ‡) (§ lxxx, 2.) *tertia* a convenientia rei cum altera in uno tertio concludit. ||) (lxxx, 1.)

†) Vocant id logici *dictum de omni et nullo*, quod in hac regula consistit: *quidquid affirmatur vel negatur de subiecto universaliter, id et affirmari negarique potest de singulis, quae sub illo subiecto continentur.*

Hinc recte colligo:

Figura omnis inclusa est suis lineis,

Quadratum est figura,

Quadratum ergo inclusum est suis lineis.

Quod enim in universum de omni figura affirmatur, non potest non et de quadrato affirmari, quia hoc sub genere figurae continetur.

‡) Ita

‡) Ita quia *mens cogitat, materia autem non cogitat, colligo secundum figuram secundam, mentem non esse materiam. Contrariorum enim contraria praedicata sunt.* (§ lxxix. 2.)

¶) Sic quia, *quod cogitat, spiritus est, et aliquid cogitans in homine est, adeoque id, quod in homine est, cum spiritu eatenus convenit, quod cogitet, recte colligo, spiritum aliquem esse in homine.* (§ lxxix. 1.)

§ LXXXII.

Ex quo facile patet, 1. in prima figura majorem propositionem semper universalem, minorem adfirmativam esse debere. 2. In secunda quoque majorem universalem, et alterutram ex praemissis aequae, ac conclusionem, negativam esse debere. 3. In tertia figura minorem adfirmativam, conclusionem autem particularem esse debere. ‡)

Regulae.

‡) Et hae sunt regulae speciales, quas licet hodie vilipendere soleant, qui a solidiore doctrina abhorrent: utilissimas tamen quotidie experiuntur, quicumque veritatis investigandae studio tenentur. Quomodo enim veritatem quis investigabit, nisi ratiocinando? Et quis se recte ratiocinatum, persuasus esse potest, nisi regulas bonae ratiocinationis perspectas habeat? Solida ergo haec sunt, uti pleraque, quae hodie vulgo displicent.

§ LXXXIII.

Nec minus jam patet ratio, 1. cur in syllogismo non esse possunt, nisi tres termini. (§ lxxvi.) 2. Cur nec ex puris particularibus, nec 3. ex meris negativis propositionibus quidquam sequatur, *) et cur denique 4. conclusio imitetur partem debiliorem.

Regulae de syllogismis generalibus.

*) In syllogismo ex mere particularibus propositionibus composito ita colligo: *quae discrepant in uno tertio, ea conveniunt inter se.* In syllogismo ex meris negativis conflato ratiocinor: *quae discrepant a tertia ad rem non pertinente, illa discrepant inter se.* Utraque

que regula absurda est : (§ lxxix.) ergo syllogismi ex mere particularibus et negativis conflati absurdi sunt, e. gr.

*Quidam homines sunt pulcri,
Quidam homines sunt deformes,
Deformes ergo quidam sunt pulcri.*

*Nulla materia cogitat :
Nullus spiritus materia est,
Nullus ergo spiritus cogitat.*

§ LXXXIV.

Quid de
syllogis-
morum
modis,
expositi-
one, re-
ductione
sentien-
dum?
Enthy-
mema.

Quae de syllogismorum modis, reductione, expositione tradunt logici, non absurda quidem sunt, ceu vulgus sibi persuadet : nec tamen, si quae hactenus diximus, recte intelligas, admodum necessaria.

§ LXXXV.

Id potius hic observandum, saepe contingere, ut alterutra praemissarum, quippe menti satis obvia, omittatur. Quo casu ex syllogismo fit ENTHYMEMA. †)

†) E. g. Si dicam *mens cogitat, ergo mens est spiritus, vel : quidquid cogitat, est spiritus, ergo mens est spiritus* : enthymemata habebis, quorum propositiones omittas mens sua sponte facile supplebit.

§ LXXXVI.

Sorites.

Si plurium syllogismorum propositiones una serie ita connectuntur, ut prioris praedicatum semper sit posterioris subjectum : †) nascitur SORITES. Qui ratiocinandi modus sicuti est ad demonstrandum quam maxime idoneus : ita facile in sophisma aut paralogismum degenerabit, si vel una immiscetur propositio, quae non necessario vera est ||) vel si merae negativae sint propositiones in soritem compactae.

†) Vere

†) Vere ergo hic syllogismus est coacervatio plurium syllogismorum, et hinc, si in enthymemata resolvatur, multo clarior esse solet. E. g. sorites esto sequens:

*Mens est substantia cogitans,
Substantia cogitans est spiritus,
Spiritus non est extensum,
Quod non extensum est, non habet partes extra
partes,
Quod non habet partes extra partes, est indissolubile,
Quod est indissolubile, est immortale,
Mens ergo est immortalis.*

Sane clarior ille erit, si ita resolvatur in sua enthymemata. *Mens est substantia cogitans. Substantia cogitans est spiritus, ergo mens est spiritus. Spiritus non est extensum quid, ergo mens non est extensa. Quod non est extensum, non habet partes extra partes, ergo mens non habet partes extra partes. Quod non habet partes extra partes, non potest dissolvi, ergo mens non potest dissolvi. Quod dissolvi non potest, est immortale, mens ergo est immortalis.*

||) Hinc facile patet, ubi latitet vitium soritis sequentis: *mens est in corpore, ergo est in loco. Quod est in loco est coextensum loco, ergo mens est coextensa. Quod coextensum est, est extensum, mens ergo est extensa. Quod est extensum, est corporeum, mens ergo corporea est. Nec enim vera est propositio: quidquid est in loco, id coextensum loco est.*

§ LXXXVII.

Aliquando propositio major in syllogismo est composita, et quidem vel **CONDITIONALIS**, e. g. *si aër corpora subiecta premit, gravis est*: vel **DISJUNCTIVA**, e. g. *aut bene loquutus sum, aut male*; vel **COPULATIVA**, e. g. *nemo potest simul et Deo servire, et Mammoni*. Et tunc syllogismi hi **COMPOSITI** vocantur.

Syllogismus compositus.

§ LXXXVIII.

§ LXXXVIII.

Conditio-
nalis.

Et CONDITIONALES quidem recte se habent, 1. si consequentia majoris vera est: 2. si a positione antecedentis ad positionem consequentis, vel 3. a remotione consequentis ad remotionem antecedentis concluditur. †)

†) Hinc rectae sunt ratiocinationes: 1. Si aër corpora subjecta premit, gravis est. At prius verum est: ergo et posterius. Item: 2. Si mens non est spiritus, eam extensum esse oportet. At posterius non est verum: ergo nec prius. Contra male procedunt argumentationes: 1. Si Petrus Romae fuit: fuit ibi episcopus. Prius verum est: ergo et posterius. 2. Si Judaei Mabumedani essent, essent infideles. At prius non est: ergo nec posterius. 3. Si Judaei Mabumedani sunt, sunt infideles. At posterius verum est: ergo et prius. Primus enim syllogismus contra primam; secundus contra secundam; tertius contra ultimam regulam peccat.

§ LXXXIX.

Disjuncti-
vus.

DISJUNCTIVUS quoque syllogismus concludit recte 1. si membra majoris propositionis vere disjuncta sint: 2. si ea propositio omnia membra opposita comprehendat, et 3. a remotione reliquorum procedatur ad positionem unius, vel contra. *)

*) Hinc recte se habet ratiocinatio: aut mens est corporea, aut spiritualis. At corporea non est: ergo est spiritualis: vel: at est spiritualis: non ergo corporea. Male contra procedunt syllogismi: 1. Mabumedani aut blasphemii proscindunt Christum, aut in eum credunt. At prius non faciunt: ergo in Christum credunt. 2. Si inter tutorem et pupillum infantem quasi contractus intercedit, consensit aut tacite pupillus, aut expresse. At expresse non consensit: ergo tacite. 3. Aut mens est spiritus, aut corpus. At corpus non est: ergo nec spiritus. Primus enim syllogismus primae; alter secundae, tertius postremae regulae adversatur.

§ XC.

Denique et COPULATIVUS syllogismus rite Copula.
constructus firmiter concludere videtur, 1. si major
sit negativa, et 2. a positione unius ad remotionem
alterius membri procedamus, vel contra. ||)

||) Bene ergo concludit Servator: *nemo potest et Deo
servire et Mammoni. Avari Mammoni serviunt. Non
ergo servire possunt Deo. At male se habet syllogis-
mus: potest homo Christum profiteri, et improbe vivere.
At Judaei quidam improbe vivunt; ergo Christum pro-
fidentur. Eum in utramque regulam impingere,
facile unusquisque intelligit.*

§ XCI.

Si ex singulis membris propositionis disjunctivae, Dilemma.
vel ex conditionali et disjunctiva mixtae, nova elici-
antur consecutaria: syllogismus nascetur elegans, qui
DILEMMA adpellatur. Quod quemadmodum
maxime idoneum est ad ostendendam thesios absur-
ditatem: ita facile in sophisma degenerabit, si vel
1. membra non sint opposita, vel 2. quaedam omissa,
aut 3. consecutaria ex singulis membris non fluant
necessario, ||) aut 4. non sint ejusdem ponderis.

||) Bene ergo ratiocinatur Servator: *aut bene sum loquu-
tus, aut male. Si male, cur non probas? si bene, quid
me verberas? At regulas dilemmatis paene omnes
violatas esse deprehendes in illo Biontis dilemmate:
si duxeris uxorem, aut formosam duces, aut deformem.
Si formosam, habebis $\kappa\omicron\lambda\upsilon\eta\eta$, sin deformem, habebis
 $\pi\omicron\lambda\upsilon\eta\eta$. Ergo, si sapias, plane non duces uxorem. Nec
non in altero: si justitiam administras, aut bene aut
male administras. Si bene; offendes homines; sin male,
offendes Deum. Ergo plane non administrabis.*

XCII.

XCII.

Modales
et exponi-
biles.

De syllogismis MODALIBUS et EXPONIBI-
LIBUS non est quod multa dicamus, quum qui
naturam *propositionum modalium* atque *exponibilium*
supra explicatam (§ liii. *seqq.*) recte intelligit, non
possit non et naturam horum syllogismorum per-
spectam habere.

CAPUT III.

DE VERITATE, EIQUE OPPOSITO
FALSO.

* * *

S E C T. I.

DE VERITATE GENERATIM.

§ XCIII.

Ratio
connexio-
nis.

SI quis hisce intellectus operationibus recte utitur :
bene sane utitur ratione. Quumque recta ratio
sit facultas, veritates alias ex aliis per necessariam
concludendi rationem eliciendi: (H. § II.) conse-
quens est, ut hoc modo procedens inveniat VE-
RITATEM, de qua jam agendum paullo accura-
tius.

§ XCIV.

Veritas
quotuplex

VERITAS est vel METAPHYSICA, vel MO-
RALIS, vel LOGICA. *Metaphysicis* verum dici-
tur, quidquid habet essentiam sibi convenientem.
Hoc sensu, v. g. Christus dicitur *verus Deus* et *verus*
homo. *Ethicis* veritas est convenientia verborum
signorumque externorum cum cogitationibus mentis.
Hinc qui, quod sentit, eloquitur, *verum*; qui aliud
sentit,

sentit, aliud loquitur, *falsum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§ XCV.

Ea est convenientia idearum nostrarum cum objectis.

*) Hinc si mihi e. g. concipio turrin, vel aliquid rotundum, et ea vere talia sunt, veritatem dicor adsequutus. Conveniunt enim *ideae* cum *objecto*. Contra **FALSUM** est *disconvenientia idearum cum objecto*.

Quid logicis veritas et falsum?

*) Veritas ergo est in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in subiecto, et in *verbis*, quibus sensa animi eloquimur, tamquam in signo, Jo. ANDR. SCHMIEDT. *Metaph. P. III. § IV. p. 50.*

§ XCVI.

Itaque veritas aequae ac falsitas aut est in **IDEA** simplici, si ita rem concipio, uti est, vel non: est *) aut in **JUDICIO**, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in **RATIOCINATIONE**, quoties in forma et materia recte ratiocinor, vel contra.

Veritas ideae, judicii, ratiocinationis.

*) Quamvis enim sint, qui veritatem in una idea consistere posse negent: quia tamen falsa idea dicitur, quae ab *objecto* discrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo convenit? Quidni ergo et *ideae* verum falsumve inesse fateamur.

§ XCVII.

Veritas **JUDICII** requirit, 1) ut *ideae* jungendae jungantur, disjungendae disjungantur, e. g. *ignis est calidus, ignis non est frigidus*. 2) Ut ita jungantur vel disjungantur *ideae*, ne, quae universalis sunt, particulariter; quae particularia, universaliter efferantur, e. g. *omnes figurae inclusae sunt lineis*. *Quaedam figurae sunt regulares*.

Quando verum dicitur, iudicium?

XCII.

Modales
et exponi-
biles.

De syllogismis MODALIBUS et EXPONIBILIBUS non est quod multa dicamus, quum qui naturam *propositionum modalium* atque *exponibilium* supra explicatam (§ liii. *seqq.*) recte intelligit, non possit non et naturam horum syllogismorum perspectam habere.

CAPUT III.

DE VERITATE, EIQUE OPPOSITO
FALSO.

* * *

SECT. I.

DE VERITATE GENERATIM.

§ XCIII.

Ratio
connexio-
nis.

SI quis hisce intellectus operationibus recte utitur: bene sane utitur ratione. Quumque recta ratio sit facultas, veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (H. § II.) consequens est. ut hoc modo procedens inveniat VERITATEM, de qua jam agendum paullo accuratius.

§ XCIV.

Veritas
quotuplex

VERITAS est vel METAPHYSICA, vel MORALIS, vel LOGICA. *Metaphysicis* verum dicitur, quidquid habet essentiam sibi convenientem. Hoc sensu, v. g. Christus dicitur *verus Deus* et *verus homo*. *Ethicis* veritas est convenientia verborum signorumque externorum cum cogitationibus mentis. Hinc qui, quod sentit, eloquitur, *verum*; qui aliud sentit,

sentit, aliud loquitur, *falsum* dicere perhibetur. At nos jam hic de veritate *logica* loquimur.

§ XCV.

Ea est convenientia idearum nostrarum cum objectis.

*) Hinc si mihi e. g. concipio turrim, vel aliquid rotundum, et ea vere talia sunt, veritatem dicor adsequutus. Conveniunt enim ideae cum objecto. Contra **FALSUM** est *disconvenientia idearum cum objecto*.

Quid logicis veritas et falsum?

*) Veritas ergo est in *re*, tamquam in fundamento, in *intellectu*, tamquam in subjecto, et in *verbis*, quibus sensa animi eloquimur, tamquam in signo, Jo. ANDR. SCHMIEDT. *Metaph. P. III. § IV. p. 50.*

§ XCVI.

Itaque veritas aequae ac falsitas aut est in **IDEA** simplici, si ita rem concipio, uti est, vel non: est *) aut in **JUDICIO**, quando jungenda jungo, disjungenda disjungo, vel contra: aut denique in **RATIOCINATIONE**, quoties in forma et materia recte ratiocinor, vel contra.

Veritas ideae, judicii, ratiocinationis.

*) Quamvis enim sint, qui veritatem in una idea consistere posse negent: quia tamen falsa idea dicitur, quae ab objecto discrepat, quidni *veram* dicamus, quae cum eo convenit? Quidni ergo et ideae verum falsumve inesse fateamur.

§ XCVII.

Veritas **JUDICII** requirit, 1) ut ideae jungendae jungantur, disjungendae disjungantur, e. g. *ignis est calidus, ignis non est frigidus*. 2) Ut ita jungantur vel disjungantur ideae, ne, quae universaliter sunt, particulariter; quae particulariter, universaliter efferantur, e. g. *omnes figurae inclusae sunt lineis*. *Quaedam figurae sunt regulares*.

Quando verum dicitur iudicium?

M

§ XCVIII.

§ XCVIII.

Falsum
quotupli-
citer dica-
tur judici-
um ?

Ex quo per se patet, falsum vel in propositionum **QUALITATE**, id est, in affirmatione et negatione; vel in earundem **QUANTITATE**, id est, in universalitate vel particularitate propositionum latitare. *)

*) Sic si dicam : *ignis frigidus est, ignis non est calidus*, falsum latet in qualitate propositionum, quia adfirmo, quod negandum, nego, quod adfirmandum erat. Contra, dum dico : *omnes figurae sunt regulares. Quaedam figurae inclusae sunt lineis*; falsum in quantitate latitat, dum omnibus figuris tribuitur, quod quibusdam, quibusdam, quod omnibus competit.

§ XCIX.

Quando
vera rati-
ocinatio ?

Quumque ad veritatem ratiocinationum pertineat, ut syllogismus in **FORMA** aeque ac **MATERIA** recte se habeat : (§ XCVI.) falsa erit ratiocinatio, quoties vel in forma non observantur regulae syllogisticae, (§ LXXXIII. seq.) vel, quod ad *materiam* attinet, alterutra praemissarum non est vera. †)

†) Ex veris enim praemissis, potest fluere falsa conclusio, si forma vel consequentia male se habet, e. g. *nullus martyr Christianorum fuit Judaeus. Nullus Judaeus est Christianus. Nullus ergo martyr Christianorum fuit Christianus.* Ex falsis quoque praemissis potest vera conclusio fluere per accidens. e. g. *qui credit creationem mundi, est Christianus; Augustinus credit creationem mundi; Augustinus ergo fuit Christianus.* At si forma et materia recte se habent: tunc verissimum est, ex veris praemissis non posse, nisi veram conclusionem nasci.

§ C.

Et hujusmodi quidem falsae ratiocinationes sunt Quid pa-
PARALOGISMI et **SOPHISMATA**, quorum ralogif-
 illi sunt syllogismi, qui vel ex vero vel falso prin- mus ?
 cipio falsam conclusionem eliciunt, adeoque fallunt
 sub specie demonstrationis. †)

†) Talis fuit ille supra propositus : *anima est in corpo-
 re : ergo in loco. Quod est in loco, coëxtensum est.*
Quod coëxtensum est, est extensum : anima ergo est ex-
tensa. Hic sub specie demonstrationis ex principio
 falsissimo, quod, quae in loco sunt, loco coëxtensa sint,
 elicitur falsa conclusio, quod anima sit extensa.
 Contra, si quis ratiocinaretur ; *Omne grave premit*
corpora. Quod premit corpora, eadem, si infirmiora
sint, comprimit vel frangit. At aer corpora humana,
quamvis infirmiora sint, nec comprimit, nec frangit :
ergo non est gravis. Itidem committeret paralogys-
 mum, quia ex principio vero, quod gravia premant
 corpora, elicit conclusionem falsam, aerem non esse
 gravem.

§ CI.

SOPHISMATA contra sunt ratiocinationes, Quid so-
 quibus decipiuntur homines sub specie probabilita- phisma ?
 tis. Unde et **FALLACIAE** solent adpellari. †)

†) Quis enim crederet, demonstrationis speciem prae
 se ferre hominem, ita ratiocinantem : *quod quis non*
amisit, habet. Cornua tu non amisisti. Cornua ergo habes ?
 Sponte is et data opera decipit, ut acutior aliis vi-
 deatur. Et hinc ejusmodi syllogismi dicuntur *sophis-*
mata. Quum enim initio σοφισταὶ dicerentur omnes,
 qui sapientiam profitebantur, postea a tempore Socra-
 tis ob insignem sophistarum tunc viventium stultitiam
 evilescere hoc nomen coepit, et tantum pseudophi-
 losophis dari. Eorum characteres expresserunt

PLATO

PLATO in *Sophista*, THEMISTIUS Orat. IV. quibuscum jungenda *Exerc. nostr.* III. de verae falsaeque sapientiae characteribus, in *Syllog. opusc.* pag. 113. seqq. Saeculo Christiano secundo et sequentibus honorificiter esse coepit *sophistarum* denominatio, quum ita dicerentur, quicum philosophia studium eloquentiae conjunxerant. Argumento esse possunt PHILOSTRATI et EUNAPII *Vitae sophistarum*.

§ CII.

Quotuplicia sophismata? Latitat fallacia vel in DITIONE, vel in REBUS ipsis. Illa sophismata puerilia sunt, et non nisi stupidissimum quemque decipiunt. Haec paullo magis speciosa.

§ CIII.

Fallaciae dictionis. In DITIONE latitat fallacia, quoties vel 1. in simplici voce est AMBIGUITAS, vel 2. in phrasi AMPHIBOLIA, vel 3. FIGURA dictionis diversa, vel 4. sensus COMPOSITUS et DIVISUS permiscetur. *) Et his quidem casibus omnibus vitium quatuor terminorum (§. lxxxiii.) in oculos incurrit.

*) Ita sophisma Romanorum, quo adversus Antiochum Regem usi, ambiguitate laborat: qui dimidium navium se daturum promisit, ejus naves diffecandae. Promisit hoc Antiochus: ergo ejus naves sunt, diffecandae. Per amphiboliam decipiunt Romanenses, dum argumentantur: cui dictum, Pasce oves meas, is est caput visibile ecclesiae. Id dictum Petro. Petrus ergo fuit caput visibile ecclesiae. Denique figura dictionis diversa est in illo argumento stolido: populus ex terra crescit. Multitudo hominum est populus. Multitudo ergo hominum ex terra crescit. Ad has species et pleraque oracula ambigua facile retuleris. Denique compositione et divisione ludebat filius, qui patri rustico, non tria ova in patina esse, sed quinque hoc argumento persuadebat: ubi sunt tria ova, ibi et duo sunt. Tria et duo sunt quinque. Ergo haec tria ova sunt quinque.

In

§ CIV.

In REBUS ipsis fallacia latitat, quoties vel 5. plures *interrogationes* in unam compinguntur, vel 6. status quaestionis mutatur. Quarum priorem πολυζήτησιν, seu fallaciam PLURIUM INTERROGATIONUM; posteriorem ἑτεροζήτησιν, seu IGNORATIONEM ELENCHI adpellitant. *

Fallaciae
in rebus.
Earum
prima
classis.

*) Πολυζήτησιν, seu *plurium interrogationum* sophisma involvit argumentum: *qui furari non desit, furatur. Cato furari non desit. Cato ergo furatur.* Quaestio enim alia est, an Cato unquam furatus sit, et sic desierit furari? alia an ideo furari non desierit, quia numquam furtum facere coeperit? Quod genus sophismatis praecipue ad veterem modum disputandi Socraticum, qui per interrogationes instituebatur, pertinebat. Contra ad ἑτεροζήτησιν, vel *ignorationem elenchi* pertinet sophisma: *quod Christus dicit verum est. Dicit vero, Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Itaque hoc verum est.* Quasi enim dubitet quisquam, an id, quod Christus dicit, verum sit, ac non potius quaestio sit, quomodo illa Servatoris verba sint intelligenda.

§ CV.

In rebus quoque fallacia est. ubi 7. vel demonstratur aliquid ex eo, quod adhuc in quaestione est, vel 8. conclusio ex praemissis, praemissae ex conclusione probantur, vel 9. consequentia non procedit, vel 10. ab eo, quod certo respectu verum est, argumentum ducitur ad id, quod absolute verum sit. *Septimum* illud genus PETITIO PRINCIPII; *octavum* CIRCULUS, *nonum* fallacia CONSEQUENTIS; *decimum* fallacia A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER adpellatur. *)

Et altera.

*) PETITIO

*) PETITIO PRINCIPII est illa Romanensium : *extra ecclesiam non est spes salutis. Protestantes extra ecclesiam sunt. Nulla ergo protestantibus spes salutis est.* CIRCULUM iidem committunt, dum ecclesiae suae veritatem probant, testimonio scripturae, divinitatem testimonio ecclesiae. CONSEQUENTIS sophisma est : *quod oritur, etiam moritur. Mens oritur, ergo et moritur.* A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER inferunt, qui ita ratiocinantur : *homo moritur. Ad hominem et anima pertinet. Anima ergo moritur.*

§ CVI.

Itemque
tertia.

Nec minus fallunt, qui II. ab eo, quod fit per ACCIDENS, absolute aliquid colligunt, vel 12. id, quod CAUSSA NON EST, pro causa venditant. *)

*) Stolidi itaque argumentatio est : *unde quis furit id malum est : qui bibit, inde furit. Bibere ergo malum est.* Nec magis ferenda illa ratiocinatio paganorum adversus Christianos. Dum *Christianismus in mundo fuit, mille calamitates orbem Romanum oppresserunt. Christianismus ergo omnium calamitatum causa fuit.* Quod sophisma eleganter solvit TERTULLIAN. in *Apologet. Cap. xl. et xlvii. et ad nat. Libr. Cap. ix.* Quin eo consilio AUGUSTINUM *libros de civitate Dei ; OROSIUM Ormeſtam, quam vocat, scripſiſſe nemo ignorat.*

§ CVII.

Veritas
certa et
proba-
bilis.

Alia deinde veritas est CERTA, alia PROBABILIS. *Certa est, quae vel indubia sententia, vel certo ac evidenti principio nititur. Probabilis, quae hypothese, tamquam fundamento, superstruitur. *)*

*) An veritas quaedam nitatur certo ac evidenti principio, tum demum adparet, quando mihi nexus
ejus

ejus cum tali principio clare ob oculos ponitur. Idvero fit per DEMONSTRATIONEM. Contra an veritas sensu indubia nitatur, non potest clarum fieri, nisi per OSTENSIONEM et EXPERIENTIAM. Praeterea quoties aliquid ideo verum puto, quod illud HYPOTHESI conveniat, hypothesein autem ideo tanquam veram adsumo, quia phaenomena inde commode possunt explicari: *probabilis* nascitur veritas. Sic per *ostensionem et experientiam* proba, dari colorem rubrum, ignem esse calidum, cet. Per *demonstrationem*, duos angulos rectos aequales esse semi-circulo. Ex *hypothesi*, vitrum ideo esse pellucidum, quia meros habeat poros rectilineares.

§ CVIII.

PROBABILIS veritas minus convincit intellectum, quam *certa*, non minus tamen, quam haec, in vita civili utilis esse potest.*) Quin aliquando probabilitas, quia suos gradus habet, ita comparata est, ut a veritate certa non multum differat.

An probabilis alicujus pretii sit?

*) Itaque in errores perniciosissimos incidunt, qui rejectis veritatibus probabilibus, meras certas ac demonstrativas exigunt. In vita enim civili pleraque negotia ad probabiles tantum veritates pertinere, nemo ignorat.

§ CIX.

Sic et FALSUM vel est CERTUM, vel PROBABLE. *Certum*, quando vel sensui, vel principio evidenti manifesto repugnat, adeoque involvit contradictionem. *Probabile*, quando repugnat hypothesei probabili. †)

Falsum quotuplex?

†) Ita CERTO FALSUM est, *ignem esse frigidum, dari figuram duabus lineis inclusam*; at PROBABILITER FALSUM videtur, *in planetis non esse animalia*

animalia viva, mentem nostram ante corpus exstitisse, omnes morbos oriri ex vermiculis.

Ejus varii
gradus.

§ CX.

Hinc et falsi certi gradus sunt. *Alias* enim propositiones falsas esse, demonstrari non potest, quamvis intellectus nostri adsensum vix impetrent. *Aliarum* falsitas demonstratur, vel facilius vel operosius. In *aliis* falsitas ita incurrit in oculos, ut demonstratione plane non opus sit. †)

†) Ita quamvis demonstrari non possit, *daemonem sagis non adparere*: tamen sapiens vix a se impetrabit, ut id credat. *Duos angulos trianguli aequales esse semicirculo*, falsissimum est: neque tamen id statim agnoscit intellectus, nisi demonstratione convincatur. Denique *lapidem esse corpus fluidum*, tam falsum est, ut qui eam propositionem sibi demonstrari petit, non homo, sed lapis videatur.

An idem
omnibus
certum,
probabile,
verum,
falsum?

§ CXI.

Ex quibus patet 1) nobis quasdam res esse posse certo veras, quae aliis sint tantum probabiles, et contra. Sic *me tristem esse*, certo scio, alter id probabiliter judicabit ex gestibus meis. 2) Nobis aliquid certo falsum esse posse, quod aliis vel verum, vel probabiliter falsum sit, e. g. *non dari antipodes*, nobis certo falsum est: at patres tamen ecclesiae plerique eam propositionem vel pro certa vel saltem probabiliter vera habuerunt. 3) Probabiliter verum vel falsum aliquando certo tale fieri posse, e. g. *majoribus probabiliter verum visum, sanguinis circulationem quamdam esse*; probabiliter falsum, *ultra mare Atlanticum non occurrere terram continentem*: at nobis de utroque certissime constat.

§ CXII.

Transitio
ad alteram
sectionem.

Quare de eo, quod certo verum falsumve est, et quod probabiliter tale esse diximus, paullo distinctius erit agendum.

S E C T.

S E C T. II.

DE EO QUOD CERTO VERUM FALSUMVE EST.

§ CXIII.

CERTA VERITAS nobis est, quae vel indubia *Q*uid *sensione*, vel certo ac indubio *principio* nititur. certa
 (§ cvii.) CERTO FALSUM, quod indubiae *sensi-* veritas?
sioni, vel certo *principio* repugnat. (§ cx.)

§ CXIV.

Itaque certitudinis istius duo sunt *criteria* certissima: SENSIO et RATIO. Quum enim res omnes, sive quod ad modos, sive quod ad effectus, sensibus percipiamus, eorumque ope claras, distinctas atque adaequatas ideas adquiramus: (§ xxiii. *seqq.*) *sensuum certitudo.*
 consequens est, ut aut nulla sit veritas, quod absolum, aut sensus, positis omnibus ad sentiendum requisitis numquam fallant.

*) Nimirum SENSIO et IDEAE ita differunt, ut in illa intellectus *passive*; in his *active* se habeat. Illa percipimus res *singulares*: hae sunt *universales*. Illa *praecedit*, hae *sequuntur*. Vid. THOMASII *Logic. cap. vi. § xxii. seqq.*

§ CXV.

Sensio ponit organa sensoria. Quumque haec apud alios bene, apud alios male se habeant, et hoc quidem casu illa officio suo fungi non possint: oportet fane 1) organa sensoria ita comparata esse ut nullo vitio vel morbo laborent. 2) Is vero, cui sensus paullo hebetiores obtigerunt, ei defectui aliis modis mederi debet. *)

Quid circa organa sensoria observandum.

- *) Ita myopes et presbytae satis norunt, quam prope ab oculo distare debeat objectum, quod attentius contemplari velint. Vid. Jo. CHRIST. STURMII *Diff. de myopibus et presbytis*.

§ CXVI.

Qualem
esse o-
porteat
mentem si
sensus fal-
lere non
debeant?

Quumque sensus ad cerebrum propagetur, et ibi mens veluti contempletur istas perceptiones, atque inde ideas formet: (M. § xxv.) consequens est, 3) ut, qui sensibus recte uti vult, sana mente praeditus esse, ac 4) rem iusta attentione contemplari, et 5) pluribus in consilium adhibitis sensibus rei proprietates investigare debeat. *)

- *) Ita *oculis* non tam facile distingues saccharum et alumen: at facile illa distingues *gustu*. Aurum et argentum inauratum difficilius discernent *oculi*, nec ullum aurum, ac reliquorum organorum sensoriorum hac de re erit iudicium competens; at *tactu*, et quod illo exploratur *pondere*, statim res se prodet.

§ CXVII.

Qualis
fuitus di-
stantiaque
objecti
esse de-
beat.

Quum porro vires et potentiae organorum sensoriorum non sint infinitae: sequitur, 6) ut iustam distantiam esse oporteat organorum et objectorum. 7) Ut, si vel objecta nimis remota sint, vel ob insignem subtilitatem sensus fugiant, instrumenta, quae industria humana eam in rem invenit, adhibenda sint. 8) Ut medium inter objectum et organa recte se habere debeat. *)

- *) *Distantia* qualis esse debeat inter oculos auresque et objecta ipsi oculi et aures iudicant. In reliquis sensibus objecta organum contingant eive proxima sint, oportet. *Instrumenta*, quibus res remotiores contemplamur, sunt *tubi optici et telescopia*, quibus res minutiores, *microscopia*. *Medium* in visione debet

debet esse lucidum, limpidum, non duplex. Nec ignotum, quam multa visionis ludibria detegat optica.

§ CXVIII.

Denique quum res fere omnes sint compositae: earum naturamensione non aliter perspiciemus, quam si 9) rem consideremus sub diversis circumstantiis, et 10) ejus partes singulas seorsim contemplemur.*)

Res sensu exploranda sub diversis circumstantiis.

* Sic an aer elasticus sit, non melius experiri possum, quam si aerem vesicae suillae inclusum primum frigori exponam, deinde admoveam igni. Naturam pulveris pyrii non rectius perspiciam, quam si primum in naturam et effectus sulphuris, dein nitri, ac denique carbonum deminutorum inquiram, deinde binas harum rerum misceam, et sic quoque earum effectus explorem.

§ CXIX.

Ita *sensione* ad veritatem mihi viam munio. Altera via est **RATIO**, (§ cxiv.) quae quum sit facultas ratiocinandi, id est, veritates alias ex aliis per necessariam concludendi rationem eliciendi: (H. § ii.) sequitur, ut, an propositio quaedam ex principio aliquo certo fluat, ad liquidum perducere aliter non possit, quam per **DEMONSTRATIONEM**.

Alterum criterium veritatis certae ratio, unde demonstratio.

§ CXX.

DEMONSTRATIO est modus ratiocinandi, quo conclusionem cum indubio quodam principio ita connecto, ut de ejus veritate dubitare non possis. *)

Quid demonstratio?

*) Et hinc mathematici, quia meris demonstrationibus utuntur, disciplinas suas ad eum certitudinis gradum provexerunt, ut ab **EUCLIDIS** temporibus de *Elementorum* ejus veritate dubitare nemo potuerit, qui ea intelligit.

§ CXXI.

§ CXXI.

Quotu-
plex?

Ceterum aut effectum ex sua causa demonstra-
mus, aut causam ex suo effectu. Quarum prior de-
monstratio A PRIORE et κατ' ἐξοχὴν demonstratio;
posterior demonstratio A POSTERIORE dici-
tur. *)

*) Sic e. g. si rotunditatem telluris demonstro ex
umbra ejus in eclipsibus lunaribus: demonstro
causam ex effectu, adeoque ea demonstratio erit
a posteriore. Contra ubi mentis immortalitatem
ex ejus immaterialitate, hanc ex cogitatione de-
monstro, demonstratio erit *a priore*.

§ CXXII.

Demon-
strationis
a priore
requisi-
tum pri-
mum,

Quum itaque demonstratio A PRIORE a causa
ad effectum procedat: consequens est, 1) ut omnes
praemissae debeant non modo notiores, sed et
prioris conclusionem, et vere ejus causae esse. *)

*) E. g. qui quindecim gradibus magis ad orientem
habitant, quam nos, ii meridiem una hora citius
habent, quam nos. Ergo, qui ad orientem navi-
gant, quoties quindecim graduum iter absolverunt,
meridiem habebunt una hora citius. Jam circa ter-
ram gradus quindenarii sunt vicies et quater. Ergo qui
totam terram orientem versus circumnavigant, 24
horis citius habent meridiem, adeoque domum reversi
diem unum different a civibus suis. Hic omnes
propositiones praemissae sunt conclusionibus priores,
notiores, ac vere earum causae, adeoque recte se
habet demonstratio.

§ CXXIII.

Secun-
dum,

Quumque ex falso principio verum fluere non
possit: (§ xcix.) merito inferimus, 2) omnes prae-
missas in demonstratione necessario veras esse de-
bere. *)

*) Necessario

*) *Necessario autem verum dicitur, quod non potest non ita se habere. Hinc si fieri non potest, quin ex causa aliqua hic effectus sequatur: propositio erit necessario vera. Sin causa plures effectus producit, vel unius effectus plures causae esse possunt, ejusmodi propositio non erit ad demonstrationem idonea. E. g. necessario vera est propositio: Quia luna est corpus opacum, non potest non lumen solis intercipere, ubi inter solem et oculum nostrum interposita est. Opacum enim corpus necessario hunc effectum producit. At minus necessario verae sunt propositiones: qui laetus est ridet: qui ridet, laetus est. Nam nec laetitia semper risum excitat, et risus illius plures esse possunt causae.*

§ CXXIV.

Quum porro demonstratio nexum cum suo principio ostendere debeat: (§ CXX.) consequens est, 3) ut singulas propositiones immediate connexas esse oporteat.†) Tertium.

†) Si enim immediate non cohaerent, nova demonstratione esset opus, quod cohaereant, adeoque an conclusio mea ex principio illo fluat, ignorarem, et ita non data esset demonstratio, e. g. si dicerem: *si quis sub polo est, vivit in sphaera parallela, ergo stellas nec orientes nec occidentes videt*; nondum effectus hic ex sua causa demonstratus esset. Nam nondum video, immediate cohaerere sphaeram parallelam et effectum illum. At si ita ratiociner: *si quis sub polo est, aequator et horizon ibi sunt paralleli. Ubi hi sunt paralleli, ibi et stellae moventur in situ parallelo cum horizonte. Ergo semper in eadem distantia ab horizonte sunt, adeoque nec oriuntur nec occidunt. Jam omnia immediate cohaerent, et hinc recte se habet demonstratio.*

§ CXXV.

§ CXXV.

Quartum. Nec minus inde colligas, 4) in demonstratione eo usque progrediendum esse, donec pervenerimus ad principium aliquod vel in se notum, vel antea demonstratum.†) Nam nisi id fieret, denuo opus esset demonstratione demonstrationis.

†) Sic e. g. demonstratio, quam modo dedimus, omnino sufficeret ei, qui ex geographia didicit, quid sit sphaera parallela. Non autem ea sufficeret, si mihi res esset cum homine, ejus disciplinae ignaro. Huic enim primum per definitionem ostendendum esset, *quid sit sphaera parallela horizon, aequator, situs parallelus*, deinde probandum, *sub polis sphaeram talem esse*, ac denique, *in tali sphaera horizontem ac aequatorem parallelos esse*.

§ CXXVI.

Qualis demonstratio a posteriore.

Porro a POSTERIORE aliquid demonstratur, quoties causa ex suo effectu ostenditur. Ubi tamen ea adhibenda cautio, ne alios effectus in ratiocinationem admittamus, quam qui necessario, et ex illa sola causa profiscuntur.†)

†) Ubi ergo unius rei plures causae esse possunt, non procedit demonstratio. Hinc male ex ruina aedium colligo, ventum vehementem fuisse. At recte infero: *eclipsis lunaris oritur ex umbra terrae inter solem et lunam interpositae. Umbra illa est rotunda, ergo et corpus telluris, unde projicitur, est rotundum.*

§ CXXVII.

Nec non demonstratio indirecta?

Praeterea alia DIRECTA, alia INDIRECTA est demonstratio. Illa est, quam haecenus descripsimus: *haec* propositionem veram esse, inde ostendit, quia ex opposita vel absurdum, vel impossibile, vel, quod teste experientia, falsum est, sequitur.

quitur. Quae sane firmior est, quam vulgo videtur. Nam quum duo contradictoria simul vera esse nequeant, (§ lxxii.) et ex vera propositione, si in forma aut consequentia non pecces, falsa conclusio elici non possit: (§ xcix.*) vera sane erit propositio, cujus ex opposita absurdum vel impossibile quid necessario fluit.*)

*) Sic lunam esse corpus opacum, recte inde demonstro, quia, si tale non esset, lumen solare transmitteret, et sic nulla unquam existeret eclipsis lunaris. Quod quum falsum sit, falsum etiam esse oportet, lunam esse corpus pellucidum. Est ergo corpus opacum. Q. E. D.

§ CXXVIII.

In ea demonstratione id tantum providendum, Quid in
1) ut absurdum, impossibile, falsum necessario ex eo obser-
propositione opposita fluat. 2) Ut propositio, ex vandam?
qua tale quid elicimus, vere sit conclusioni nostrae
opposita. Nisi enim id observetur, in calumniam
abibit indirecta illa demonstratio. †)

†) Hinc, si quis ita demonstrationem suam institue-
ret: Si sola fides justificaret, impios etiam ac impoe-
nitentes justificari oporteret; Atqui hoc absurdum est;
Absurdum ergo etiam est, solam fidem justificare; in
manifestam calumniam abiret haec demonstratio,
quia ex hac doctrina haec consequentia non fluit.
Nec magis ferenda esset ratiocinatio: si sola fides
justificaret, consequeretur, ut opera bona Deo displiceant;
Id vero absurdum; Ergo et absurdum, fidem
solam justificare. Nam propositio, Sola fides justi-
ficat, alteri illi, Bona opera sunt facienda, non est
opposita. Nec sequitur, ut, quod non justificat,
Deo ideo prorsus displiceat.

§ CXXIX.

§ CXXIX.

An alicui
confe-
quentiae
omnes,
quae ex
doctrina
fluunt, tri-
buendae?

Contra si quis thesin defendit, ex qua absurdae conclusiones manifesto et necessario fluunt: ineptus est, dum conclusiones negat, et protestatur, se has non agnoscere, quum thesin tamen, ex qua illae necessario fluunt, agnoscat.*)

*) Quum absurde enim quis defenderet, se quidem statuere, *bis quatuor esse septem*, at ideo non agnosce-
re, *bis quatuor et unum esse octo*.

SECT. III.

DE VERITATE PROBABILI.

§ CXXX.

Funda-
mentum
veritatis
probabilis
hypothe-
sis.

Sufficient haec de veritate *certa ac demonstrativa*: proximum est, ut de PROBABILI agamus. Ut vero illius fundamentum diximus esse *principium*: ita haec sola HYPOTHESI nititur. (§ cvii.)

§ CXXXI.

Quid hy-
pothesis?

Est autem HYPOTHESIS propositio, quam ideo pro vera adsumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur.†)

†) E. g. si adsumam, terrae motus ex materia subter-
ranea, inflammabili, maxime nitrosa et sulphurea,
oriri: id quidem ita se habere, aliter demonstrare
non possum, quam quia omnia phaenomena, quae
in terrae motu observantur, inde satis commode
possunt explicari. Est ergo *hypothesis*, quam jure
pro falsa habere non possum, quamdiu verior et cer-
tior non profertur.

§ CXXXII.

§ CXXXII.

Aut vero pro hypothesei adsumo *verborum* significationem, positum, connexionem, cum fine auctoris conspirantem; aut *testis* cuiusdam auctoritatem, aut *eventum* actionum, vel inclinationum signa, aut *phaenomenorum* ex causa aliqua explicationem commodam. Si primum; fit probabilitas illa HERMENEUTICA: si secundum; HISTORICA, quae speciatim FIDES dicitur: si tertium; MORALIS et POLITICA: si postremum denique; PHYSICA adpellabitur.

Quotuplex probabilitas

§ CXXXIII.

Fundamentum itaque probabilitatis HERMENEUTICAE est: 1) *Quod cum verborum significatione, positu, connexione, itemque cum auctoris fine et affectu convenit: id probabiliter pro sensu auctoris habendum.*

Fundamentum probabilitatis hermeneuticae.

*) Dicemus ea de re infra (Cap. iv. Sect. ii.) ubi de interpretatione erit agendum. Est enim hoc genuinum verae interpretationis fundamentum.

§ CXXXIV.

Probabilitatis HISTORICAE, seu FIDEL, fundamentum est regula: 2) *Quod verum esse testatur homo fide dignus, id probabiliter verum est.*†)

Itemque historicae.

†) Ita credimus POLYBIO, quae de bellis Punicis; JOSEPHO, quae de excidio gentis Judaicae refert. Nemo autem sanus credet, quae COCHLAEUS de Lutheri rebus gestis nequissime calamo effudit.

§ CXXXV.

Quod traditur nobis ab hominibus, id 1) aut a praesentibus vel coaevis traditur, aut ab absentibus, et recentioribus: 2) Testes vel plures sunt, vel unus: O itemque

Testium non eadem auctoritas.

itemque 3) vel oculis rem perceperunt, vel ab aliis narrari audiverunt, quin et 4) vel scientiae suae rationes reddunt, vel non, et vel rem in se possibilem referunt, vel mirabilem vel plane impossibilem. Denique 6) vel noti, vel ignoti sunt, 7) vel neutrarum partium, vel uni parti magis obnoxii, 8) vel prudentes, vel vaecordes, 9) vel probi, vel improbi et mendaces.

§ CXXXVI.

Axiomata
de gradi-
bus fidei
humanae.

Ex quibus divisionibus facile intelliguntur axiomata, ex quibus de gradibus fidei humanae potest judicari: I. Quo magis certus sum, auctorem nec voluisse, nec potuisse me decipere, eo majorem ei fidem habere teneor.*) II. An quis me vel voluerit, vel potuerit decipere, saepe ex ipsis narrationis circumstantiis judicandum est. †)

*) Quum enim fides pro hypothese habeat auctoritatem, (§ cxxxii.) auctoritas nitatur testimonio fide digno, (§ cxxxiv.) fide dignus autem sit, qui nec vult, nec potest me decipere: quo magis de hoc certus sum, eo probabilius ejus testimonium esse oportere, facile patet.

†) Quum enim res ad testimonia redeat, testimonium autem verum sibi ipsi contradicere, aut sui dissimile esse non possit: ubi circumstantiae ejus contradictoriae vel dissimiles sunt, ibi testem vel voluisse vel potuisse decipere, suspectumque esse ejus testimonium, facile apparet.

§ CXXXVII.

Regulae
de numero et
qualitate testi-
fium, si
rem mirabilem nar-
rent.

Certissimum ita est, 1) uni testi, rem mirabilem narranti, parum fidei haberi, etiamsi alias non adeo suspectus sit, maxime ubi res ita comparata est, ut testis facile decipi imaginatione potuerit. 2) At majorem esse probabilitatis gradum, si rem, utut mirabilem, non impossibilem tamen, plures testes, licet non per omnia eodem modo, iisdemque circumstantiis,

stantiis, referant. 3) Multo probabilius esse, quod plures fide digni iisdem circumstantiis referunt : eamque probabilitatem 4) haud parum augeri, si testes sint oculati, si personae publicae, si jurati.

§ CXXXVIII.

Si res, quae refertur ; possibilis et minus mirabilis est : 1) fama sine certo auctore minus facit probabilitatis : aliquanto plus 2) si unus vir prudens et probus se rei interfuisse dicat : multo plus, 3) si rem plures eodem modo, iisdemque circumstantiis, et maxime. 4) si jurati referant.

De narratione rei minus mirabilis.

§ CXXXIX.

In factis antiquis 1) recentiori scriptori, alterutri parti obnoxio, nullumque narrationis fundamentum alleganti, parum creditur, maxime si alii alteri parti addicti contradicant. 2) Aliquanto plus, si neutrum partium, et vir prudens et probus sit : ejusque narrationi 3) multo majus pondus accedit, si rem certis indubiisque documentis confirmet. 4) Probabilius multo est unius coevi, viri probi, prudentis, et qui rei interfuit, testimonium, quam plurium recentiorum. 5) Idque plane summum gradum obtinet probabilitatis, si plures ejusmodi testes, non ex compacto, factum eodem modo iisdemque circumstantiis narrant.

De narratione rerum antiquarum.

§ CXL.

Ita porro res ipsa et circumstantiae docent, 1) minimum probabilitatis gradum obtinere, quae poeticæ ; 2) paullo majorem, quae oratorie ; multo maximum, quae historice narrantur, circumstantiis non exaggeratis, sed simpliciter recensitis.

De modo narrandi.

CXLI.

§ CXLI.

De testi-
monio di-
vino.

Denique testimonium divinum, si de eo certo constet, summum gradum fidei attingere, ipsique demonstrationi, seu argumento ἀποδεικτικῶν aequipollere, veracitas ac bonitas Dei, falli ac fallere nescii, unumquemque convincit.*)

*) Unde hic non quaeritur, sitne res ita comparata, ut mirabilis unicuique videri debeat? sed an adsit *evidentia testimonii*? id est, 1) an divinum hoc sit testimonium? et 2) si divinum est, an hoc modo necessario intelligendum sit? quae posterior quaestio ex fundamentis probabilitatis hermeneuticae dijudicanda est. (§ cxxxiii.)

§ CXLII.

Funda-
mentum
probabili-
tatis mo-
ralis et po-
liticae.

Proxima est probabilitas MORALIS et POLITICA, quae quum eventu actionum et inclinationum signis nitatur: (§ cxxxii.) et ab una saepe causa vel actionis circumstantia, per Dei providentiam mutata, totus consilii eventus pendeat, ac praeterea homines saepe simulent dissimulentque: consequens est, ut sive a consiliis ad eventus futuros, †) sive ab eventibus ad causas et consilia, sive denique a signis morum et propensionum ad ipsas propensiones argumentum ducamus, ista illatio semper futura sit probabilis tantum, et quidem gradu non summo semper, sed aliquando mediocri.

*) Est haec illa *divinatio politica*, qua freti viri rerum civilium peritiores futura cecinerunt, tamquam vates. Ciceroni hanc facultatem tribuit CORN. NEP. in vit. Attici, Cap. xvi. Quin et ipse de se id narrat in Philipp. vi. Cap. iii. et lib. vi. ad Fam. Epist. vi. Plura ejus generis exempla collegit JUST. LIPS. lib. ii. Monit. polit. Cap. ix. monito 3. Quin et Josephi Judaei vaticinium de Vespasiani imperio, de quo praeter ipsum Josephum Suetonius et Dio Cassius

Cassius narrant, *ἐννοχία* euidam seu divinationi politicae tribuit GÖTER. OLEAR. in *Dissert. de vaticinio Josephi* edita Lips. C1D1DCXCIX.

§ CXLIII.

Denique PHYSICAE probabilitatis fundamentum est hypothesis: ex qua phaenomena omnia facile explicantur, (§ CXXXII.)

Ac denique physicae.

§ CXLIV.

Ex quo facile patet, 1) si vel unum phaenomenon ex hypothesis explicari non possit, eam probabilem non videri, vel saltem vix minimum probabilitatis gradum obtinere.

Ejus gradus infimus.

§ CXLV.

Nec minus inde sequitur, 2) ut quo minus subtilis et coacta est ratiocinatio, per quam phaenomena ex aliqua hypothesis explicantur, eo probabilior futura sit hypothesis.

Gradus secundus.

§ CXLVI.

Denique 3) si hypothesis ita comparata est, ut positis iisdem causis idem effectus sequatur, vel eadem phaenomena per artem exhiberi possint, ea summum probabilitatis gradum procul dubio attingit.*)

Supremus.

*) Sic hypothesis Cartesiana de iride paene est ἀποδεικτική, quia ejus imitatione iris potest repraesentari. Ventum oriri, si aer crassior et compressus in regionem aeris tenuioris incidat, paene certum est, quia ventus hoc modo produci potest per Aeoli pilam, cet.

§ CXLVII.

An physica phaenomena ex hypothesebus metaphysicis explicanda? Differentia hypotheseos, possibilitatis, fictionis. Quid fictio? quid possibilitas? Quid de locis dialecticis sentiendum?

At cavendum, ne phaenomena physica explicemus ex hypothesebus *metaphysicis*, nisi quid realitatis illis insit.

§ CXLVIII.

Multoque magis providendum, ne HYPOTHE-SIS confundatur cum POSSIBILITATE et FI-CTIONE. Sane Epicuri hypothesis de motu atomorum mera est fictio; hypothesis Honorati Fabri de materia planetarum mera possibilitas.

§ CXLIX.

Si nimirum existentia rei, per hypothesein assumtae, nullo modo probari potest, ea est FICTIO: si existentia rei, quam supponimus, probari potest, at phaenomena aequae ex hac, ac ex alia causa explicari possunt; POSSIBILITAS tantum inde oritur.

§ CL.

Haec sunt vera ac genuina veritatis probabilis fundamenta. Quibus recte intellectis, facile carebimus LOCIS illis DIALECTICIS, quos et *topicos* barbare adpellitant. Regulae enim illae seu canones, quos inde petunt, ita comparati sunt, ut ex quibusdam aequae demonstratio ac probabilitas, ex aliis ne probabilitas quidem peti possit.

§ CLI.

Quid opinio, praesumptio, conjectura?

Ceterum veritatis probabilis cognitio OPINIO: et haec, si ex signis communibus procedit, PRAESUMPTIO; si ex propriis; CONJECTURA*) adpellatur.

*) *Praesumptio* aequae ac *conjectura* pro diversis circumstantiis alias aliasque denominationes sortitur. Illa enim ubi in deteriore partem inclinatur, SUSPICIO; haec si ad res futuras pertinet, DIVINATIONO

NATIO appellatur, cujus pleraque signa, praeter physica, medica et politica, (§ CXLIII.) vix probabilia sunt.

CLII.

Ubi probabilitas cum probabilitate colliditur, nascitur **DUBITATIO**, quae nihil aliud est, quam suspensio iudicii, vel adensus in alterutram partem cohibitio. Quid dubitatio?

§ CLIII.

Ex quo facile patet, 1) uni rem dubiam videri posse, de qua alter sit certissimus. 2) Dubitationem non confundendam esse cum negatione, quia, qui dubitat, nec adfirmat, nec negat: adeoque 3) eum, qui de mysterio aliquando dubitat, non ideo statim *atheum* aut *profanum*, sed *infirmum fide* esse. Quid circa illam observandum? 4) Maxime differre dubitationem a *σκέψις*, quae est dubitatio sine ratione iusta ac idonea, id est, sine collisione probabilitatum.

§ CLIV.

Aliquando contingit, ut res vel demonstrativa vel probabilis sit, et tamen nobis oboriatur difficultas, quam ipsi superare non possumus. Tunc magis **SCRUPULUS**, quam *dubitatio*, oritur. Quid scrupulus?

§ CLV.

Unde colligimus, 1) scrupulum non suspendere adsensum circa totam rem.*) 2) Non esse hoc acuti ingenii signum, si quis scrupulos plures sibi aliisque movere, quam eximere, possit. 3) Male actum iri cum veritate, si ei non prius accommodetur ad-sensus, quam scrupulis omnibus exemptis. An is ad-sensus omnem suspendat?

*) Ita sexcenti sunt homines pii, qui toti Scripturae fidem habent indubiam, quamvis innumeros scrupulos, qui in quaestionibus geographicis, chronologicis,

cis, genealogicis, quin et philologicis, oriuntur, animo evellere non possint.

§ CLVI.

Argumen-
tum ad ho-
minem.

Denique aliquando rem, quae nobis ipsis probabilis non est, aliis possumus probabilem reddere, si ratiocinatio dicitur ARGUMENTUM κατ'ανθρώπου, seu AD HOMINEM.*)

*) E. g. quemquam hominum posse nova biblia condere, nemini nostrum probabile erit. At, qui credunt, esse hominem, qui possit novos fidei articulos condere, iis non poterit non probabilis videri ratiocinatio: *qui novos articulos fidei condere potest, potest etiam eos exponere in libro, qui in posterum pro norma fidei sit habendus. Liber, qui in posterum pro norma fidei habendus est, erunt nova biblia. Qui ergo novos fidei articulos condere, et eos in libro exponere potest, potest et condere nova biblia. En argumentum ad hominem.*

§ CLVII.

Ejus effe-
ctus.

Ea argumentatione κατ'ανθρώπου utimur vel ad convincendos alios de veritate thesium nostrarum, vel ad hypothesein adversariorum destruendam. Si prius, nascetur inde opinio de veritate thesios nostrae:*) sin posterius; opinio de falsitate antitheseos, adeoque haec argumentatio posteriore casu in probabilitate idem praestabit, quod in demonstratione deductio ad impossibile vel absurdum.

*) Non convictio. Simul ac enim alter de veritate hypotheseos suae ipse dubitare incipit: argumentatio haec vim suam ac robur amittet. E. g. Romanensium hypothesis est, *infantes haereticorum baptizatos morientes non damnari. Si inde colligam, ergo et extra ecclesiam Romanam salutem esse, argumentatus sum κατ'ανθρώπου. At simul ac illi rejecerint*

cerint priorem hypothesin, etiam haec conclusio amittet vires suas.

§ CLVIII.

Sic variae ratiocinationes gignunt veritatem probabilem. Harum ratiocinationum si plures concurrant: tam firma saepe haec est probabilitas, ut a veritate demonstrativa parum discrepet.

Probabilitas saepe demonstrationis instar est.

C A P. IV.

DE MEDIIS VERITATEM INVENIENDI
COMMUNICANDIQUE CUM ALIIS.

* * *

S E C T. I.

DE MODO VERITATEM MEDITATIONE
INVENIENDI.

§ CLIX.

QUUM haecenus de operationibus intellectus humani, ipsaque natura veritatis satis pro instituti ratione actum sit: proximum est, ut, quomodo his intellectus operationibus ad *investigandam proponendamque* veritatem utendum sit, dicamus paullo accuratius, § vi.*)

Connexio:

§ CLX.

Veritas INVESTIGATUR vel per MEDITATIONEM, vel per LECTIONEM scriptorum alienorum, vel per DISPUTATIONEM, seu comparisonem binarum thesium sibi oppositarum. Ita inventa proponatur?

Quotuplici modo veritas investigetur et proponatur?

inventa autem **PROPONITUR** vel **SCRIBENDO**, vel viva voce **DOCENDO**. In quibus omnibus, quid observandum sit, in sequentibus erit dispiciendum.

§ CLXI.

Quid meditatio?

Primum **MEDITATIONE** investigatur veritas, (§ clx.) per quam nihil aliud intelligo, quam *cogitationes, ita ad leges et iusto ordine institutas, ut novae semper veritates ex veritatibus semel cognitis emergant.*

§ CLXII.

Methodus synthetica vel geometrica.

Ordo iste, quem intellectus in cogitando observat, quoties in veritatem certam inquit, vocatur **METHODUS SYNTHETICA**.*) Et quia illa a geometris potissimum, quin omnibus mathematicis, stricte observatur, **GEOMETRICA** etiam dici solet.

*) Vulgo equidem *methodum* inquirendi in veritatem dividunt in *syntheticam et analyticam*, quarum illa a principiis ad conclusiones; haec a conclusione ad principia procedit. Sed ubi conclusiones notae sunt, veritas magis *adplicatur et dijudicatur*, quam *quaeritur*. Igitur methodus analytica magis ad capita sequentia pertinebit.

Quomodo praeparatus quis ad meditandum accedere debeat?

§ CLXIII.

Hanc adhibiturus primo omnium det operam, ut **ATTENTIONEM** iustam adferat, deinde, ut mentem a **PRAEJUDICATIS OPINIONIBUS** vacuam ad meditationem adplicet.

§ CLXIV.

§. CLXIV.

Attentionem excitabimus, 1) si, quam praeclara res sit veritas, saepius cogitemus, *) 2) si ab aliis cogitationibus atque occupationibus vacui, et animo tranquillo, ad meditationem accedamus, 3) si festinemus lente, **) 4) si ea quae meditamur, in chartam conjiciamus. Multum quoque attentionem provehunt 5) solitudo 6) silentium 7) tempus matutinum, et imprimis 8) diuturnum studium earum disciplinarum, in quibus facultas bene ratiocinandi perpetuo exercetur, quales praecipue sunt mathematicae.

Attentio
quomodo
excitan-
da?

*) Sincerum veritatis investigandae studium vel solum attentionem nostram excitabit. Quis enim non attente contemplatur, quod amat? Cur somnus non facile obrepit iis, qui spectant comoedias?

**) Aliud est rem *obiter* contemplari, aliud *attente*. Illud fit a festinantibus, hoc ab iis, qui omnem aciem ad rem ita convertunt, ut eam secundum omnes qualitates, modos, relationes, effecta, contemplantur. An id fieri posset a festinantibus?

§ CLXV.

Quumque praejudicia AUCTORITATIS et PRAECIPITANTIAE veluti tenebras intellectui offundant, (§. XVIII.) et hinc sequatur, ut, qui se meditationi accingunt, ab illis vacuos esse oporteat: (§. CLXIII.) per se patet, utilissimam fore dubitationem, dummodo 1) ea non sit sceptica, (§. CLIII, 4. et 2) dubitetur non de criteriis veritatis, sed de nexu propositionum cum principio, nec 3) prae fracte negetur id, de quo dubitatur. (§. CLIII. 2)

Quomodo
praejudi-
cia debel-
landa per
dubitatio-
nem?

§. CLXVI.

Dubitatio haec, tam accurate suis circumscripta limitibus, contra opiniones quamplurimas, etiam vulgo receptas, scrupulos injiciat, teque facile docebit 1) et parentes, et praeceptores tuos, et viros magnos,

Imprimis
praejudi-
cium
auctori-
tatis.

magnos, et celebres, et probos, et canitie venerabiles, aliquando et errasse, et errare posse: contra, 2) nonnunquam et olitorem esse quaedam opportuna loquutum, adeoque 3) te nullius auctoritati, tamquam claudum pilae, inhaerere debere.

§. CLXVII.

Et praejudicium
praecipitantiae.

Nec minus inde perspicias, 4) mentem minus attentam facile opinionem receptam, quamvis absouam, pro veritate, id est, nubem pro Junone, amplecti. 5) Veritatem non ita omnibus obviam, ac prope in medio positam esse, ut veluti se sponte offerat etiam minus diligentibus, adeoque, 6) ceu pestem fugiendum esse praejudicium praecipitantiae, et 7) ea etiam, quae nobis penitus perspecta habere videmur, quasi ignota accuratius investiganda esse.

§. CLXVIII.

Ordo in
meditatione
observandus.

Ita praeparatus ac veluti praemunitus facile animadvertes, quid tibi, meditationi te accingenti, primo omnium faciendum sit. Quum enim cognitio nostra aensione incipiat, sensio autem, sub diversis circumstantiis saepe repetita, EXPERIENTIAM gignat, (§. XXIII.) ex hac denique nobis ideas *claras, distinctas, adaequatas* formemus: (§. XXV.) primum EXPERIUNDUM erit tam diu, donec nobis, quoad licet, *claram, distinctam, atque adaequatam* ideam rei adquisiverimus. *)

*) Id non modo in rebus naturalibus faciendum, sed et in moralibus et civilibus. Quemadmodum enim frustra meditari conaberis de parheliis, nisi in promptu sint tuae aliorumve physicorum atque astronomorum observationes atque experientiae: ita non magis cum successu aliquo mediteris de virtute, vitiis, adfectibus, quin et de republica, juu-

juribus, similibusque, nisi, quae harum rerum omnium adfectiones, relationes, fines, effecta sint experiundo accurate didiceris.

§. CLXIX.

Ne autem fallat experientia: res ipsa te docebit,

1) regulas, quas de sensu et experientia non uno loco dedimus, (§. XXIII. *seq.* § CXV. *seqq.*) diligenter esse observandas. 2) in consilium etiam adhibendas esse aliorum observationes, easque 3) si fieri possit, *) repetendas, ut, an recte se habeant, tanto certius scias.

Primum
experien-
dum.

*) Alia enim experimenta instituere facile est, alia vel difficilius, vel plane non possunt institui. Sic e. g. quae alii de natura aëris, de ebullitione certorum oleorum, inter se mixtorum, similibusque phaenomenis observarunt, facile repetendo explorare possumus: at difficilius aliorum observationes de parheliis, paraselenis, cometis, transitu Mercurii per Solem, et similes, hoc modo examinabimus, quia partim nec quotidiana, nec ubivis conspicua sunt haec phaenomena, partim, si quando contingunt, non sine magno instrumentorum apparatu observantur.

§. CLXX.

Quo plures in promptu sunt observationes hujusmodi certae, et accurate collectae, eo praeiorem nobis viam munivimus ad veritatem. Jam enim nihil erit facilius, quam ex illa observationum silva construere DEFINITIONES tot *), quot opus est ad claram, distinctam, atque adaequatam objecti ideam acquirendam.

Deinde
definien-
dum.

*) E. g. qui aërem definit duce experientia, quod sit corpus fluidum, tellurem intra certam altitudinem ambiens,

ambiens, et spatia in et supra eam, ab aliis corporibus relicta, occupans, nisi ab alio quodam impediatur, ei etiam definiendum, quid sit corpus, quid fluidum, quid atmosphaera, quid altitudo aëris, quid spatium, quid vacuum, quid occupare spacium? cet. Et quamvis deinde in veritate cum aliis communicanda omnibus his definitionibus forte non opus futurum sit: eae tamen non sunt supervacuae in veritate inveni-enda.

§. CLXXI.

An ab-
scisse re-
quirantur
definitio-
nes rea-
les?

Definitiones *reales* non semper initio statim inveniri possunt, et tunc sufficiunt *nominales*, modo illae ad amissam factae sint. *) (§. XXXVIII. *sequ.*)

*) Egregie enim falluntur, qui definitiones *nominales* ad inveniendam veritatem inutiles existimant. Continent fane certas notas, quibus res semper ab omnibus aliis distinguitur, (§. XXXVIII.) Eae notae sunt proprietates *essentiales*, et hinc non possunt non novas suppeditare veritates.

§. CLXXII.

Hinc por-
ro divi-
dendum.

Nec minus utile erit, res definitas, si fieri possit, secundum regulas, supra expositas, **DIVIDERE**, et singulorum membrorum novas condere definitiones, (§. XLIV. *seqq.*) Quo plures enim nanciscimur definitiones: eo plures nobis sunt fontes inveniendae veritatis, modo observemus, quae supra de exploranda definitionum veritate dicta sunt. (§. LXIII.)

§. CLXXIII.

Postea re-
perienda
axiomata.

Singulae definitionum partes singulas dabunt prae-
missas, *) ex quibus, addita nova idea, per regulas
ratiocinandi facile elicies **AXIOMATA**, quae ba-
ses sunt reliquarum conclusionum inde derivanda-
rum. *)

*) E. g

*) E. g. esto definitio: *totum est, quod ex omnibus sui partibus constat*. Habes praemissam: *totum ex omnibus sui partibus constat*. Eam compara cum ideis majus vel minus esse, habebis alteram etiam praemissam. Ratiocinaberis ergo: *quod ex omnibus sui partibus constat, est majus unaquaque sui parte. Totum ex omnibus sui partibus constat. Est ergo totum majus unaquaque sui parte. Quae conclusio axioma est.*

§. CLXXIV.

Ubi ejus generis plura axiomata in promptu fuerint: per regulas conversionis, (§. LXI. *seqq.* oppositionis, (§. LXX. *seqq.*) collatisque novis ideis, facile reperies COROLLARIA *) quamplurima, ex quibus tamen ea potissimum, quae vel maximi, vel alicujus momenti erunt, feliges.

*) Esto definitio: *Commodatum est contractus re initus, quo rem alteri gratis ad certum usum ita concedimus, ut eadem in specie restituatur*. Habebis inter alia hoc axioma: *commodata res non est abutenda*, alias enim non in specie restitui posset. Ex eo fluent corollaria per conversionem: *quotiescumque nobis res datur ita ut abutamur, (veluti in mutuo,) totius non est commodatum. In re ergo fungibili non est commodatum*. Per oppositionem: *falsum ergo est, commodatam rem absumi posse, adeoque et falsum, mutuum et commodatum non differre*, quamvis Germanis *geliehen* dicatur et mutuum, et commodatum. Per ratiocinationem denique: *si res commodata non abutenda est, commodatorii erit, eam diligentissime custodire: adeoque, si ea illius culpa vel periit, vel deterior reddita est, damnum resarcire, nec commodans abstrictus erit, si res exstat, pro ea accipere aestimationem, cet.* Sic unum axioma plura dabit corollaria, si meditationem continuaveris.

§. CLXXV.

§. CLXXV.

Quomodo
inveniri
possint
theoremata
et problemata?

Si plures definitiones inter se contenderis: facile reperiēs THEOREMATA et PROBLEMATATA. *) Id modo observandum, comparandas esse definitiones, quae aliquid inter se commune habent: alias enim comparabis disparata, nec illis quidquam invenies, praeter propositiones negativas, quas et pueri jam sciunt.

*) Sic, comparatis *mutui et commodati* definitionibus, habebis theoremata: *in mutuo, non in commodato, transfertur dominium.* Si contenderis definitiones *commodati et rerum fungibilium*, solves problema: *an in pecunia commodatum consistere possit?* Posse enim, facile intelliges, si pecunia non sit usualis, sed ex numismatibus rarioribus, quae et sine abusu utilitatem praestant, constet.

§. CLXXVI.

An hae
inventae
propositiones
egeant
demonstratione?

Et *axiomata* quidem, et *corollaria*, raro aliam demonstrationem requirunt, quam ipsam definitionem. At *theoremata* et *problemata* ex corollariis, axiomatibus, definitionibus, demonstranda sunt, si vere convicti esse velimus.

§. CLXXVII.

Quomodo
continuanda
meditatio?

Denique nullum est corollarium, nullum theoremata, nullum problema denique, ex quo comparato cum aliis ideis novae veritates non fluant, si aciem meditationis intenderis.

§. CLXXVIII.

Quomodo
reperien-
dae veri-
tates
probabiles?

Ita veritates *certae* per meditationem inveniuntur. *Probabiles* non aliter reperiēs, quam si 1) omnia rei phaenomena, quoad fieri potest, experiundo investiges, iisque inter se comparatis, 2) de invenienda hypothesis labores, ex qua illa explicari possint.

sint. Id enim quoties fieri potest, hypothesis illa erit probabilis, et pro vera tamdiu habebitur, donec meliorem alius ostenderit.

§. CLXXIX.

Idemque observandum erit, siue de *probabilitate* Sive historica, siue de *physica*, siue de *politica* vel *moralis*, siue sollicitus. In *historica* enim conferendae erunt aliae. regulae de auctoritate, ejusque gradibus: (§. CXXXVI. *seqq.*) in *moralis* vel *politica* consilia et rei circumstantiae comparanda, et pro hypothesis ponendum positis hujusmodi consiliis et circumstantiis talem sequi solere eventum. (§. CXLII.)

§. CLXXX.

Vel maxime tamen in invenienda veritate probabili, *ingenio*; quemadmodum in reperienda certa, *judicio* opus est. Et hinc non mirum est, alios in veritatibus probabilibus, alios in certis inveniendis esse feliciores.

Cur alii in veritatibus certis, alii in probabilibus inveniendis feliciores sint?

S E C T. II.

DE MODO, VERITATEM PER INTERPRETATIONEM INVESTIGANDI.

§. CLXXXI.

NOn modo autem meditando reperitur veritas, verum eadem etiam ex aliorum libris eruitur (§. CLX.) Equidem si ita ageretur cum humano genere, ut rerum omnium causas et naturam ipsi investigare possemus: magna librorum mole aequo animo careremus. Jam quum nec occasio sit, omnia experiundi, et vitae brevitates vetet nos spes

An legendi sint libri?

Q

incho-

inchoare longas : in subsidium omnino adhibenda, quae ab aliis de rebus ad varias scientias pertinentibus scripta sunt. *)

*) Hinc facile patet, quid sentiendum de iis, qui vel omnem librorum lectionem adspernati commendarunt bibliothecam *τριβιβλον*, libros puta *naturae*, *scripturae*, et *conscientiae*, vel paucissima tantum legenda esse, monuerunt.

§. CLXXXII.

Qui libri
legendi?

Quum itaque legendi sint libri de rebus ad varias scientias pertinentibus, scripti : (§. CLXXXI.) consequens est, ut abstinendum sit a libris, qui 1) vel ad vitia irritanda comparati, (M. §. CCLXXX.) vel 2) ad augendam scientiam nostram minus idonei sunt. 3) Ut ne libros quidem, mentem honesta voluptate demulcentes, alio fine evolvere debeamus, quam ut verum inde fructum capiamus. *)

*) Hoc concilio legendi sunt *libri historici, comediae, satyrici poëtae, libelli eristici, ephemerides eruditorum*, et similes. Non cortici hic inhaerendum, sed nucleus quaerendus, alioquin in vanam curiositatem, id est, in voluptatem, evadet hoc legentis studium. Praeclara quaedam hanc in rem monita dedit PLUTARCH. in *libello de audiendis poëtis*, Tom. II. Opp.

§. CLXXXIII.

Quomodo?

Quum deinde scientiae causa legendi sint libri : (§. CLXXXIII. 2) consequens est, 3) ut et media, librum cum fructu legendi, adhibenda sint, qualia omnino sunt 4) notitia vitae, doctrinae, sectae auctoris, 5) ejusdem institutum, quod vel ex praefatione vel ex historia litteraria discimus, 6) accurata libri partitio, 7) doctrinarum principalium ab illustrantibus discrimen, 8) subsidiorum, quae ad
ex-

explicanda difficiliora loca faciunt, usus, et 9) quod praecipuum est, meditatio de qualitate et veritate doctrinarum accuratior. *)

*) Nisi enim haec lectioni adjungatur, multae quidem lectionis homo fortassis dici poterit, at non parum occupabitur praejudicatis opinionibus. Quin adsuescet homo centonibus consuendis, nec facile ad bonam frugem perveniet. Confusionem enim parit lectio promiscua, cui meditatio non accedit: Vid. SENECA *Epist. II.*

§. CLXXXIV.

Quumque memoria sit labilis, vel saltem cum aetate decreascit: *) omnino 10) consultum est, ea, quae meditando bona deprehendisti, in adversaria referre, et futuris usibus seponere.

An excerpendum?

*) Equidem *memoria* senibus tribuitur: sed rerum, quae antea contigerunt. (*M. §. LXV.*) Quod ad cetera attinet, obliviosi sunt, et eorum maxime, quae legerunt, audiverunt, dixerunt, parum memores.

§. CLXXXV.

Quaeris tu, qua potissimum excerpendi methodo utendum sit? Ego vero te ea de re nolim sollicitum esse. Nemo sane sollicitus est de certa methodo, opes et thesauros commode reponendi. Ratio ipsa tibi dictabit, optimam esse excerpendi methodum, quae nec nimis operosa est, et res excerptas, quaerenti illas, facile exhibet. Perinde ergo erit, siue res notatu digniores sub certos titulos referas, eorumque conficias indicem, siue eas margini alicujus systematis adscribas. *)

Quomodo?

*) Ea excerpendi methodus vel ideo commodissima est, quia sic et res, ad diversas disciplinas pertinentes

nentes separantur, et non opus est novo indice, quum vel index ipsi systemati subjunctus, locum, ad quem adscripsisti observationes singulas, facile ostensurus sit.

§. CLXXXVI.

Quaedam
circa
adversaria
observan-
da.

Ceterum ipsa suadebit prudentia, loca auctorum, unde singula delibasti, diligenter notanda esse. Si libros ipse possides, et loca sunt prolixiora, recte facies, si eorum tantum sententiam breviter expresseris. Sin breviora sunt, et ea vel ex codice aliquo MSCto, vel ex libro rariore, et non ubivis obvio depromisti, integra omnino describenda erunt, si facere volueris operae pretium.

§. CLXXXVII.

Libros le-
gentibus
opus est
regulis
hermeneu-
ticis.

Quum denique libros cum fructu lecturus praecipue adhibere debeat subsidia, quibus ad intelligenda loca difficiliora opus est: (§. CLXXXIII, 8.) eo in primis pertinent regulae de probabilitate HERMENEUTICA, quarum genusnum fundamentum jam supra attigimus. (§. CXXXIII.)

§. CLXXXVIII.

Quid in-
terpreta-
tio.

Est enim interpretatio eorum, quae ab auctore vel brevius, vel obscurius, vel negligentius dicta sunt, probabilis et verosimilis explicatio.

§ CLXXXIX.

Ejus fines.

Itaque fines interpretationis est, sensum auctoris divinando adsequi, quem ipse verbis non satis expressit. Quum enim signa cogitationum sint verba, five ore prolata, five scripta: contingere potest, ut signa haec non sufficiant rei designandae, five obscuritas sit 1) in scripturae forma deformi, five 2) in abbreviationibus vulgo minus notis, five 3) in sphaematibus scribarum vel typographorum, five 4) in defectu vel vitio interpunctionum, five 5) in verbis

verbis obsoletis, novis, peregrinis, aequivocis, abruptis, superfluis, perplexis, sive 6) in sententiis contradictoriis, et quæ paullo difficilius in concordiam revocantur. *)

*) Singulas has obscuritatis causas accurate, ut solet, recensuit atque exemplis illustravit THOMAS. in *Praxi log. Cap. III. §. XXXVI-LV.* quem et in sequentibus passim non sine ratione sequemur.

§. CXC.

Quum itaque hic in signis explicandis versemur, Regula I. (§. CLXXXIX.) signa autem ad auctorum adfectum et finem comparata esse oporteat: (§. CXXXIII.) consequens est, 1) ut verba interpretanda sint, secundum statum, adfectum, hypotheses auctoris, qui scripsit. Ut enim duo, quum faciunt idem, non est idem, ita duo, quando idem loquuntur, non idem semper sentiunt. *)

de adfectu et fine scribentis.

*) Ita nemo dubitat, immortalitatem animae aliud significare *Pythagoreis* et *Platonicis*, aliud *Stoicis*, aliud *Christianis*. Nec negandum, quamvis BEN-SPINOZA quaedam de attributis Dei non male dixisse videatur, ea tamen aliter omnino accipienda esse, ac si a Christianis scriptoribus prolata essent.

§. CXCI.

Quumque, qui loquitur, animi sui sententiam explicare conetur, idque fieri non possit sine propositionibus, sequitur sane, 2) ut ipsum saepe praedicatum significationem subjecti; subjectum notionem praedicati indicet. *)

Regula II. de propositionibus.

*) *Talia enim sunt subjecta, qualia permittuntur esse a suis praedicatis; talia praedicata, qualia esse permittuntur a suis subjectis.* Hinc si cancro quis mortuus dicitur, plane aliud erit cancer ille, quam quem Titius summa cum voluptate comedisse dicitur.

§. CXCII.

§. CXCI.

Et de ἅπαξ
λεγμένοις.

Id quod etiam in vocabulis obsoletis, rarioribus ἅπαξ λεγομένοις interpretandis usum egregium praestat. *)

*) Ita BOCHARTUS, JOB. LUDOLPHUS et alii ex praedicatis quae *Leviathan* et *Behemoth* tribuuntur a JOB, collegerunt, per illum *crocodilum*, per hunc *hippopotamum* intelligi.

§ CXCI.

Regula
III. de
antece-
dentibus
et conse-
quentibus.

Quum vero subjectum saepe in antecedentibus latitet, praedicatum in subsequenteribus accuratius explicetur: consequens est, 3) ut interpretes antecedentia et consequentia semper in consilium adhibere, nec unquam textum, si fieri potest, extra contextum considerare debeat.

*) Hinc vel maxime commendare ICI solent comparisonem textuum unius ejusdemque veteris jurisconsulti, ex eodem libro depromptorum, ex quorum nexu saepe perspicuus fit locus, in se obscurissimus. Vid. HENRICI BRENNMANNI, et BERN. HENR. REINOLDI *Diff. et Orat. de legum inscriptionibus*, nec non JAC. LABITTI *Usum indicis Pandect.* ubi rem exemplis illustravit. Id quod et JAC. CUJACIUS JAC. GOTHOFREDUS, et hic quidem cum in aliis opusculis suis, tum in luculento commentario in regulas juris et *Commentariis in Codicem Theodosianum* praeclare praestiterunt. In exegefi sacra usum hujus regulae erudite ostendit WOLFG. FRANZIUS *de Interpretatione*.

§. CXCI.

Regula
IV. de lo-
cis paral-
lelis.

Aliquando auctor doctrinam in aliis quoque locis exposuit, et tunc saepe, quod uno loco obscurius dixit, altero multo dilucidius expressit. Ex quo patet, 4) loco auctorum parallela, quae vocant,

cant, diligenter esse conferenda, ex iisque genuinam eorum sententiam eruendam, modo ista loca sibi non manifesto contradicant. *.

*) Id quod vel studio et data opera facit auctor, ubi sententiam suam curis secundis emendat, cujus rei exemplum praebent AUGUSTINI libri *Retractionum*, vel ex imprudentia, et inadvertentia animi. Quales sane contradictiones frequentius occurrunt passim quam credas.

§. CXCIV.

Si constet, data opera sententiam mutasse scriptorem, tunc 5) posterior sententia anteferenda est priori, id quod tamen 6) in pactis vel ideo non semper obtinet, quia homini non semper libera consilii mutandi facultas est. *)

Reg. V.
et VI.
de diversis
unius au-
ctoris sen-
tentiis.

*) Aut ergo pactum posterius *inter easdem personas* initum est, aut *cum diversis*. Si *inter easdem*: posterius omnino tollit prius, quia potuere paciscentes sententiam mutare. Sin *cum diversis*: prius pactum excludit posterius, quia priori paciscenti jus quaesitum per novum pactum adimi non potuit. Exemplo esse possunt *sponsalia bina* cum diversis feminis inita, item *litterae investiturae* veteres et novae inter se discrepantes.

§. CXCVI.

Sin inconsulto et ex inadvertentia auctor in contradictionem incidisse videatur, (quod tamen, si nulla conciliandi ratio superfit, credere nos non patitur spes, de hominum diligentia concepta,) cessat interpretis officium, ac potius, utra sententia rectae rationis principiis magis consentanea sit, secundum regulas logices dispiciendum est. *)

Et de contradictione
auctoris.

*) Un-

*) Unde facile patet, quid sentiendum sit de quaestionibus: *an in jure dentur antinomiae? quomodo illae conciliandae? An injuria fiat juris collectoribus, si illis humani quid accidisse dicas?* et similibus. Longa enim haec fabula est.

§. CXCVII.

Reg. VII.
et VIII.
de effectu.

Nonnunquam tamen conciliandi aliqua ratio superest. Et tunc insignem utilitatem praestabunt regulae: 7) in dubio is sensus eligendus, qui vel nihil absurditatis habet, vel 8) efficit, ut res aliquem effectum fortiatur. *)

*) Non enim probabile est, quidquam dicturum scripturumve hominem ideo, ut sermo vel scriptura effectum non habeat, nisi perspicue adpareat, loquentem aut scribentem vel data opera jocatum, vel emotae mentis fuisse. Hinc quum a militibus praefidiariis Euboeae deditio ea lege fieret, ut capita ipsis salva essent, perabsurda erat Turcarum cavillatio, dum dedititios medios dissecabant, sic capita salva fore, in re seria nugantes.

§. CXCVIII.

Reg.
IX. et
X. de ab-
surdo vi-
tando et
systemate
auctoris.

Quando itaque eum sensum eligendum esse dicimus, ex quo nihil absurdi sequatur: (§. CXCVII, 7) illud non modo intelligendum est de absurditate *absolute*, sed et *ex hypothesis* tali *.) Ex quo sequitur, 9) ut verba ita interpretanda sint, ne qui sanae mentis fuit, aliquid contra sensum communem dixisse videatur. 10. Ut interpretationem consentaneam esse oporteat systemati auctoris. **)

*) Saepe tamen, ubi temeritas et dolus accessit, verba absurda in poenam, vel tamquam absurda accipiuntur, donec contrarium probatum sit, vel pro non scriptis habentur. Prioris exempla passim occurrunt in delictis injuriarum et blasphemiae. Vid.

BEY-

BEYERI *Delin. jur. crimin. ad art. cvi. § xxiv. p. 172. edit. nov.* Posterius praecipue fit in conditionibus impossibilibus, turpibus, perplexis, quae ultimis voluntatibus adjectae deprehenduntur. L. 1. l. 14. l. 20. pr. l. 27. D. de cond. inst. l. 45. D. de hered. inst.

†) Ita pleraque SPINOSAE dicta aliud quid sonare, si separatim audiantur, aliud, si cum toto ejus systemate comparentur, jam supra observavimus. Et haec est illa *analogia fidei*, quam Theologi in interpretandis libris sacris; *analogia juris*, quam Icti in interpretandis legibus commendant. Alia exempla dedit THOMAS. *Prax. log. cap. iii. § lxxxii.*

§ CXCIX.

Ita procedendum omnino, si contradictio quaedam legentes torqueat. (§ cxxv. * *seqq.*) Sin ejusmodi contradictio non observetur, et verba tamen paullo obscuriora appareant: primum firmiter tenendum, 11) verba tamdiu in genuina et propria notione accipienda esse, quamdiu inde discedendi nulla necessitas est. *) Si autem sic obscuritas tolli nequeat, 12) ad *conjecturas* confugiendum esse, in quibus inveniendis permultum facit ἡ εὐστοχία seu ingenii felicitas.

Reg. I. de
significati-
one verbo-
rum, et
XII. de
conjecturis.

*) Id est, quamdiu inde vel absurdum non sequitur, vel repugnantia cum systemate et analogia auctoris manifesto non observatur. Hinc facile patet, et eos errare, qui miracula fingunt, ubi id textus non urget, e. g. qui praefracite contendunt, Christum a daemone Matth. iv. 8. per aëra raptum: et eos, qui omnia miracula, vel tamquam phaenomena naturalia, vel tamquam somnia et visiones, vel per allegorias interpretanda esse contendunt. Systemati enim sacro et analogiae fidei non repugnare miracula, satis adparet ex Act. ii. 22. iv. 30. et locis quamplurimis.

R

§ CC.

§ CC.

Unde con-
jecturae
petendae?

Conjecturae petuntur aut ex SUBSTRATA MATERIA, et tunc observanda ea, quae supra (§ cxc.) diximus, aut ex CONJUNCTIS, veluti antecedentibus, consequentibus, et parallelis, de quibus itidem jam supra (cxciii. seq.) actum, aut ex FINE, qui auctori ob oculos versatus est. *)

§ CCI.

Reg. XIII
de investi-
ganda ra-
tione legis
vel pacti.

Finis hic in *legibus* et *pactis* vocatur RATIO LEGIS vel PACTI, et hinc adeo praetermitti non potest, ut recte potius dicere soleant ICI, 13) *nationem legis animam ejus esse*. Id quod etiam de pactorum interpretatione verissimum est. *)

*) Ratio enim est finis. Fini consentanea debent esse media. Ergo ex fini omnino judicandum, qualia media esse oporteat. Defendimus hoc ICTorum axioma in *Praefatione, Elementis juris secundum ordinem Pandectarum* praemissa, adversus PAGANINUM GAUDENTIUM. Hinc in *universum cessante fine, media etiam cessare oportet*. In legibus id manifestum. Nam si legislator ob pestis vel alterius luis periculum peregrinos admitti vetat: nemo dubitat, quin cessante illo infectionis periculo, peregrini rursus admittendi sint. At diximus: *fine in universum cessante*. Nam si cessat uno alterove casu, lex ideo non exolescit, quia fertur de eo, quod ut plurimum in rebus humanis contingit. l. 3. l. 4. seqq. *D. de legib.* Hinc e. g. quamvis aliquando impubes ante pilos sapiat: non ideo magis tamen is testari poterit, quam reliqui ejusdem aetatis adolescentes. HUBER. *Posit. ad Pand.* lib. 1. tit. iii. § xiv.

§ CCII.

Reg.
XIV. de

Quum itaque ratio legum vel pactorum eorundem veluti anima sit: (§ cci.) consequens est, 14)

ut

ut interpretatio eorum in DECLARATIVAM, RESTRICTIVAM et EXTENSIVAM recte dispescatur.

§ CCIII.

Ubi enim ratio verbis patet latius, ibi EXTENSIVAM; ubi verba ratione latiora sunt, RESTRICTIVAM; denique, ubi verba et ratio pari passu ambulant, DECLARATIVAM interpretationem adhibendam esse, facile patet.

interpreta-
tione re-
strictiva,
declarati-
va, exten-
siva.
Quomodo
haec dif-
ferant?

- *) Eo pertinet regula, quae tam frequenter jactatur: *tibi eadem ratio, ibi eadem juris dispositio est.* Sed ea ad jus tantum commune pertinet, non ad privilegia, de quibus constat, quod ad exemplum non trahantur, l. 1. § 2. D. de constit. princip.

CCIV.

Quumque, ubi verba pactorum vel legum ratione latius patent, *restrictivae* interpretationi locus sit: (§ cciii.) facile patet, 15) in dubio semper propensiores non esse oportere in partem rectae rationi, virtuti, benignitati, humanitati vel maxime convenientem. Quae ipsa est AEQUITAS illa, quam omnes in ore habent, pauci norunt.*)

Reg. XV.
de acqui-
tate.

- *) Aequitas est *virtus correctrix ejus, in quo lex propter universalitatem deficit*, GROTIUS. de aequ. indulg. et facilit. cap. i. § iii. Fundamenta hujus correctionis sunt *recta ratio, virtus, benignitas, humanitas*, quae quales sint, ex principiis genuinae philosophiae, et maxime moralis, satis notum est. Si quis ergo nubem pro Junone, id est, *stupiditatem* pro recta ratione; *vitium* pro virtute; *nimiam indulgentiam et conniventiam* pro benignitate et humanitate amplectitur, hisque falsis principiis interpretationem suam attemperat: nascitur inde AEQUITAS CEREBRINA, de qua etiam fuse disseruit THOMAS.

in

*in Diff. de aequitate cerebrina. L. 2. C. de rescinden-
da vendit. cap. i.*

§ CCV.

Reg. XVI.
de sensu
benigniore
praeferen-
do.

Quum ergo in benignitatem propensior sit aequi-
tas: (§ cciv.) facile patet, 16) in dubio eligendum
esse sensum legis benigniorem, eoque referri posse
pleraque, quae de interpretatione **ODIOSORUM**
et **FAVORABILIVM** monuerunt **GROTIUS**,
PUFFENDORFIUS, et **ICTI** tantum non omnes *.)

*) Nemo ignorat, eam regulam impugnasse primum
THOMASIVM in *Praxi log.* cap. iii. § cxvi. *seqq.*
quumque vir doctus **VINC. PLACCIUS** ejus patrocini-
um suscepisset, exarsisse illud certamen, cujus hi-
storiam ex ipsis scriptis amoebaeis, *Institutionibus ju-
risprudentiae divinae* post *librum* ii. p. m. 372. *seqq.*
insertis, facile intelliges. Nimirum dari non posse
definitiones *favorabilium* et *odiosorum* accuratas, vel
inde patet, quod quae odiosa aliis sunt, aliis favora-
bilia videntur. Sed vix opus est regula hac, adpli-
catu certe difficillima, si regulam, hoc aphorismo
datam, rite intelligamus.

§ CCVI.

Regulae
de inter-
pretatione
mystica.

Sunt hae praecipue de interpretatione regulae,
quibus ad eruendum genuinum auctoris sensum u-
timur. De interpretatione **MYSTICA** non est,
quod multa addamus. Nimirum 1) certos nos es-
se oportet, auctorem id intendisse, ut arcanius
quid his verbis exprimeret *.) 2) Certo constare
debet, physicumne, an historicum, an morale, an
propheticum istud sit mysterium, quod sub littera
latitat. †) Tunc, 3) qui mysterium istud divi-
nando ita invenit, ut illud litterae per omnia ac-
curate quadret, is probabiliter ‡ sensum auctoris
mysticum censebitur adsequutus.

*) Sic

* Sic e. g. in cassum laborant, qui disputant acriter, quid arcani in Homeri Iliade et Odyssæa latitet, nisi prius liquidum sit, arcani quid sub istis poematibus occultari.

†) Hinc frustra de explicatione mystica poematum Homeri, metamorphoseon Ovidii, cenotaphii notissimi Aeliae Laeliae Crispidis, similiumque laborabis, nisi exploratum prius sit, physica, historica an moralia mysteria in iis quaerenda sint.

‡ *Probabiliter* dicimus. Res enim plerumque ad conjecturas, quin aliquando ad ingenii lusus redit, nisi pruritus ejusmodi interpretationes venandi prudenter intra rationis limites cohibeamus. Cenotaphium Aeliae Laeliae Crispidis paullo ante memoratum exemplo esse potest luculentissimo. Utinam autem in his ludicris et nihili rebus subsisteret ingenium humanum! Utinam non sacra etiam temeraret, fingeretque mysteria, quorum vestigia in sacris libris non exstant.

§ CCVII.

Sed hæc de interpretatione *logica* sufficiant. *Gram-* De inter-
matica enim aliis nititur fundamentis, et ab aliis pretatione
jam satis accurate tradita est, ut quidquam hic ad- gramma-
dere minus necessarium esse videatur. tica.

*) In primis hic multa observavit Jo. CLERICUS in *arte critica*, quamvis et sint in libro, quibus non subscripserim. Dissentire in his licet, quemadmodum idem licuit citato auctori. *Hanc libertatem petimusque damusque vicissim.*

SICUT.

S E C T. III.

DE RATIONE, VERITATEM PER DISPUTATIONEM INVESTIGANDI.

§. CCVIII.

An disputationibus veritas invenia-
tur?

AD investigandam veritatem comparatae etiam sunt DISPUTATIONES, quamvis saepe, non tam rei, quam hominum, vitio contingat, ut veritas disputando amittatur. *)

*) Tribuendum id partim disputantium adfectibus, φιλονεικία, cavillandi studio, pertinaciae, partim neglectae methodo. Quemadmodum enim ob illa vitia disputationes in rixas et digladiationes sophisticas; ita ob neglectum ordinem in vagos sermones, vel declamationes potius ineptas, id est, in calcem sine arena, et Andabatarum pugnas degenerant.

§. CCIX.

Quid disputatio, et quis ejus finis?

DISPUTATIO est duarum sententiarum, contradictorie sibi oppositarum, †) id est, theses et antitheses, accurata et per justas ratiocinationes facta comparatio. Ex qua definitione statim patet, finem disputantium esse non oportere vanum gloriolae, cujusdam aucupium, sed veritatis investigationem.

†) Cur contradictorias propositiones defendere debeant disputantes: non obscurum est. Nisi enim hoc fiet, contingere poterit, ut vel uterque defendat theses omnino verissimas, adeoque Andabatarum more pugnet. (§ lxxii.)

§ CCX.

§ CCX.

Quum itaque disputatio ad investigandam veritatem comparata esse debeat: (§ ccix.) facile patet, 1) ex illa exulare oportere odia, fraudes, stratagemata, convicia, sophismata, et scurriles invectivas, quibus alter alterum ludibrio exponere studet. Qui enim his armis instructi in arenam prodeunt, dum se invicem petunt, ipsam veritatem confodiunt, et inter manus veluti strangulant.

In ea quid cavendum?

§: CCXI.

Deinde, quum disputatio thesin et antithesin inter se comparet, et quidem contradictorie oppositas: (§ ccix.) consequens est, 2) ut RESPONDENTIS sit, thesin proponere, quae examini subijcienda sit. OPPONENTIUM autem eidem opponere antithesin contradictoriam. 3) Ut, si quid obscuritatis insit thesi, ea a *respondente* alterius rogatu explicanda, et ne in *λογομαχίαν* incidant disputantes, ambiguitas hoc modo candide tollenda sit. 4) Ut *opponentis* sit, non modo thesin indicare, quam impugnare decreverit, sed et si paullo prolixior illa videatur, accurate definire, quid in illa impugnare velit. Et haec est illa STATUS QUÆSTIONIS FORMATIO, quae primam disputationis partem merito constituit.*)

Status controversiae formatio.

*) Sine ea nihil fructuosum e disputatione expectandum. Semper enim disputantes a chorda aberrabunt, et alteruter eorum, ubi alia via evadere non potest, dilabatur ad id, de quo non est quaestio. Sane, quod in lite forense bene instructa est *litis contestatio specialis*, seu responsio ad partes libelli singulas categorica; id in disputatione est *status quaestionis*, seu *controversiae formatio*. Ex utraque enim, qua de re disputatio sit futura, statim elucet.

§ CCXII.

CCXII.

Ea quo-
modo fiat?

Status quaestionis ita formatur, ut distincte ostendat opponens, de quibus propositionibus non futura controversia, et quae demum illa sit, de qua quaestio inter disputantes agitanda sit in posterum. *)

*) E. g. fingamus, thesin a respondente propositam : *pignus est contractus re initus, bonae fidei, quo res a debitore creditori in securitatem crediti traditur, soluto debito in specie restituenda.* Una quidem haec thesis est, quippe definitio : sed plures alias propositiones complexa. Quamobrem, qui eam impugnaturus est, ostendere debet, de quibus propositionibus non futura sit controversia, et quam in specie ipse sub incudem revocaturus sit, e. g. se 1) *non negare, pignus esse contractum*, multo minus, 2) *eum contractum esse bonae fidei.* Concedere se etiam, 3) *pignus tradi posse*, et 4) *si tradatur, id fieri in securitatem crediti.* Denique 5) *extra litem esse, pignus traditum soluto debito restituendum esse.* Unam superesse quaestionem, de qua jam agendum sit, nempe *an pignus omne sit contractus re initus?* Adfirmari hoc a respondente in thesi, sibi vero veriores videri antitheses : *quoddam pignus non esse contractum re initum.* Jam unusquisque videt, hic Rhodum, hic saltandum esse.

§. CCXIII.

Quale argu-
mentum oppo-
nendum?

Jam, quum porro disputatio sit comparatio thesios et antitheseos accurata, et per justas ratiocinationes facta : (§. CCIX.) consequens est, 5) ut jam *opponentis* officium sit, thesin respondentis tali syllogismo *) impugnare, cujus conclusio sit ipsa antithesis in formatione status controversiae proposita. **)

*) Ma-

*) Magis alii commendant methodum Socraticam, quae per quaestiones procedebat, (H. §. XLIX.) Sed praeterquam quod illa jam pridem obsolevit, et non paucioribus sophistarum abusibus patet, quam methodus hodierna: odium artis syllogisticae redolet hoc consilium, quum tamen illa non tam ars, quam mentis operatio sit, (§. LXXV.) et quid, quaeso, interest, siue Socratice quaeras, siue syllogistice ratiocineris? Et quum hoc brevius, expeditius, quin et magis perspicue fieri possit, cur non hoc potius faceres? Exemplum cape hanc disputationem de thesi: *mens est spiritus*. Finge, SAPIENTEM interrogare, respondere AUDI-
 " TOREM. S. " An concedes, obsecro, men-
 " tem, cogitare? A. Quidni, o vir sapientissime.
 " S. An putas, id, quod cogitat, simile esse lapidi,
 " ligno, auro, argento, an alii cuidam materiae?
 " A. Immo nulli. S. Sed vide, ne erres. Num tu
 " fieri non posse existimas, ut materia quaedam co-
 " gitet? Multa efficit materia magnetis, pulveris py-
 " rrii, phosphori, quae itidem fortassis fieri posse nega-
 " res, nisi te sensus convincerent. Quid ergo est cur
 " magis impossibile putes, materiam cogitare, quam
 " magnetem attrahere ferrum, pulverem pyrium
 " saxa rumpere, phosphorum in tenebris lucere?
 " A. Id video, magis impossibile esse, cogitare ma-
 " teriam, quam illa fieri, quae in magnete, pulve-
 " re pyrio, phosphoro observamus, quamvis, me
 " rationem non videre, fatear. S. Periculum,
 " age faciamus, an ita rem ad liquidum perducere
 " liceat. Quae effecta in materia miramur, an
 " non ex certa dispositione, forma et quantitate,
 " materiae explicari posse intelligis? A. Intelligo.
 " S. Nonne ergo magnetem putas attrahere fer-
 " rum, quia ejus atmosphaera ferrum-ambit, et
 " illud tanquam vortice suo ad magnetem rapit,
 " vel ex alia simili causa? Nonne manifesto vi-
 " des, pulveris pyrii particulas inflammatas ita se
 " expandere, ut globum cum fragore protrudant?
 " Nonne intelligi, phosphori quoque lucem non
 S " aliun-

“ aliunde, quam ex ejus materiae dispositione, ex-
 “ plicari posse? *A.* Ita videtur. *S.* An vero
 “ censes etiam, materiam disponi posse, ut cogi-
 “ tet? Finge in hoc lignum quamcumque quanti-
 “ tatem, figuram, duritiem, mollitiem, gravita-
 “ tem, levitatem, quin qualitatem quamlibet, in-
 “ troduci, an cogitabit unquam? *A.* Immo nun-
 “ quam vero. *S.* Vides itaque, materiam non co-
 “ gitare? *A.* Immo video. *S.* Quid ergo cogitat,
 “ si id non agit materia? *A.* Id quod materia non
 “ est, quodque spiritum vocare solet humanum ge-
 “ nus. *S.* Quid ergo superest, quam ut mentem
 “ nostram dicamus spiritum? *A.* Immo, talem esse
 “ mentem, jam non opinari sed scire mihi vide-
 “ or.” En disputationem Socraticam. Sed quam
 paucis syllogismis comprehendi possunt illae inter-
 rogatiunculae?

**) Et hinc pueriles sunt illae conclusiones, ad
 quas, tamquam ad sacram anchoram, confugiunt
 opposcentes parum exercitati: *qui hoc statuit, is*
male agit, is peccat contra analogiam juris, is absur-
de sentit, cet. Potius si opponens velit impugnare the-
 sin supra (§. CCXII. *) propositam, formato statu
 controversiae, ita ratiocinabitur:

Qui contractus obligat ex solo consensu, is non
est contractus re initus.

Quidam contractus pignoris obligat ex solo con-
sensu.

Quidam ergo contractus pignoris non est con-
tractus re initus.

Hic conclusio ipsam continet antithesin, thesi con-
 tradictoriam.

§. CCXIV.

Argumen-
 tum adsu-
 mendum.

Ex eodem sequitur, ut 6) respondentem jam o-
 porteat opposcentis argumentum adsumere vel re-
 petere, *) quod ut facilius fiat, non decet opponen-
 tem

tem conderé syllogismos prolixos, et quos vel robustissimus agricola, vix sine laterum dolore recitare possit. Quo breviora sunt tela, eo fortius iis pugnatur cominus.

*) Quod non ostentandae memoriae causa repertum, sed ut adpareat, respondentem opponentis argumentum satis intellexisse. Et sane, qui id intellexit, is admodum infans esset, nisi illud vel iisdem, vel aliis verbis idem significantibus posset repetere.

§ CCXV.

Jam *respondens* 7) in primis dispicere debet, num forte syllogismi *forma* vitio quodam laboret, quamvis disputantes ea in re hodie plerumque sint negligentissimi. Et tamen neglecto formae vitio ad materiam respondere velle, est laterem lavare, et magno conatu maximas nugas agere. *)

Ejus forma examinanda.

*) Multis exemplis solide id demonstravit philosophus accuratus, CORNEL. MARTINI *Analif. logic. part. i. cap. v. seqq.* Hinc veteres male solverunt argumentum MELISSI: *si ens generatur, habet principium. Sed non generatur, non ergo habet principium.* Quum enim respondere debuissent ad formam, ex regulis supra propositis: (§ LXXXVIII. 3) ipsi in materia frustra haeserunt.

§. CCXVI.

Ubi nihil in forma vitii haeret: in alterutra praemissarum latitabit aliquid, quod falsum sit, si falsus est opponentis syllogismus. Et hinc 8) *respondens* negare debet eam propositionem, vel, si nondum, quo tendat opponens, intelligit, ejus probationem exigere.

Quae propositio neganda?

§ CCXVII.

§. CCXVII.

Quomodo
ea ab op-
ponente
probanda?

Hic vero jam in vagam declamationem exspatiari solet opponens, vel plerumque idem per idem *μετὰ πολλῆς φαντασίας* probare nititur. Sed male agit *respondens*, si in ea re adquiescat. Potius jure quodam suo urgebit, 9) ut *opponens* propositionem negatam formaliter probet.*)

*) E. g. in syllogismo supra (§ ccxiii.) proposito neganda esset minor. Jam male ageret opponens, si loco probationis in locum communem excurreret, et prolixè doceret, promissa omnia jure naturae esse servanda, distinctionem inter contractus reales, verbales, litterales, consensuales, ad subtilitates juris Romani pertinere, idque a viris doctis jam pridem esse demonstratum. Rectius minorem suam ita breviter probabit: *in quo contractu ex solo promisso actio datur ad rem tradendam, in eo obligatio ex solo consensu nascitur. In quodam contractu pignoris actio ex solo promisso datur ad rem tradendam. Quidam ergo contractus pignoris ex solo consensu nascetur.*

§. CCXVIII.

An proba-
tio et quo-
usque per-
sequenda?

Si ne sic quidem in prosyllogismo omnia recte se habent: vel 10) vitium statim indicandum, vel 11) nova probatio alterutrius praemissae exigenda; idque 12) tamdiu faciendum erit, donec jam ad fundamentum perveneris, quod opponens sententiae suae subtravit.

*) Sic in praecedente prosyllogismo (§ ccxvii.) respondens minorem denuo jure negabit. Et hinc opponens eam probabit e. g. ex l. 1. pr. § 1. *D. de pignoratit. act.* Et inde argumentabitur: 1. *Si pignus contrahitur nuda conventionione citra traditionem, actio dabitur ex solo promisso ad rem tradendam. At contrahitur nuda conventionione citra traditionem per l. 1. pr.*

pr. D. de pignorat. act. Actio ergo tunc dabitur ex solo promisso. 2) Si qui aurum ostendens aes creditori dedit, ad aurum tradendum conveniri potest, sequitur, ut ex solo promisso citra traditionem nascatur actio illa pignoratitia. At prius verum est per l. i. § 1. D. eod. Ergo et posterius. Ita sane jam perventum eo, ut respondens totum opponentis fundamentum perspicue intelligat, adeoque nihil superest, quam ut responsione sua argumentum solvat.

§ CCXIX.

Ubi fundamentum opponentis per probationes ejus in aprico est: jam ad *respondentem* res redit, cujus jam officium erit, 13) argumentum solvere, et propositionem aliquam sive in prosyllogismis, *) sive in argumento primario negare.

Ad quid respondendum?

*) Prosyllogismi enim continent fundamenta, quibus opponentis argumentum innititur. (§ ccxviii.) Subruti fundamentis, omne, quod iis superstructum, corruat, necesse est.

§. CCXX.

Respondendum autem formaliter, idque fit vel 14) per CONCESSIONEM, si jam adparet, opponentis argumentum non esse contra thesin, vel 15) per INSTANTIAM, si adducto casu contrario ostenditur, propositionem aliquam non esse universaliter veram, *) vel 16) per INVERSIONEM, si ostenditur, ex illa propositione plane thesin suam fluere, †) vel 17) per DISTINCTIONEM et limitationem.

Quomodo respondetur per concessionem, instantiam, inversionem?

*) E. g. si opponens usus esset argumento inepto: *nullus contractus realis est bonae fidei. Contractus pignoris est bonae fidei*, (per definitionem.) *Nullus ergo contractus pignoris est realis*: res ipsa docet, respondendum esse, negando majorem, eam enim non esse universalem.

falem Facile id doceri posse *per instantiam*. *Commodatum* enim et *depositum* esse contractus reales, et tamen bonae fidei.* Ita inter omnes constare, contractus innominatos re iniri. Et tamen b. f. esse permutationem et contractum aestimatorium, § 28. *Inst. de act. l. 2, D. (de permut.*

†) Finge hoc argumento usum opponentem: quod leges ipsae contractibus consensualibus accensent, id ad contractus consensuales omnino referendum est. Pignus leges contractibus consensualibus accensent, (l. i, pr. D. de pignorat.) Est ergo pignus ad contractus consensuales referendum. Responderi poterit per *inversionem*, vel *retorsionem*: quod leges ipsae contractibus realibus accensent: id ad contractus reales referendum est. Pignus leges ipsae contractibus realibus accensent, (§ 4. *Inst. quib. mod. re contr. obl.*) Est ergo ad contractus reales referendum.

§. CCXXI.

Ubi *distinctione* utitur respondens, 18) ea breviter explicanda, adplicandaque erit, eoque facto limitandum ex ea argumentum, quod ista distinctione infringere cupit.*)

Quomodo distinguendo et limitando?

*) Sic e. g. ad minorem prosyllogismi primi (§ ccxviii. *) respondendum erit *distinguendo* inter pignus, *latius et stricte* acceptum. Late acceptum significat omne jus, creditori in re debitoris constitutum, adeoque et hypothecam comprehendit, quae a pignore hoc sensu tantum nominis sensu differre dicitur, l. v. § 1. D. de pign. At *stricte* pignus est, jus in re, ab hypotheca diversum, et quod per traditionem demum nascitur, L. 238. § 2. D. de verb. sign. Iam verum quidem est, pignus priore sensu etiam contrahi nuda conventionione, puta per pactum, hypothecae. At posteriore sensu, qui hic obtinet,
nuda

nuda conventio non sufficit, sed requiritur traditio. Hinc limitandus erit oppositoris prosyllogismus: Si *pignus* (strictè dictum, quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione citra traditionem constituitur, actio dabitur ex solo promisso. At pignus* (strictè dictum, et quatenus hypothecae opponitur,) *nuda conventione constituitur. Sic nego minorem.*

§. CCXXII.

Nihil ergo agunt respondentes, qui non uno horum modorum respondendi utuntur, sed vel vaga declamatione satisfacere conantur oppositori, vel loco responsionis in probationem thesios suae excurrunt. Quare quemadmodum illi oppositorem, extra oleas vagantem, et sermoni vago laxantem habenas, suo jure monere possunt. ut formaliter opponat: ita et ipsi declamaturi rectè urgentur, ut respondeant formaliter. *)

Nec respondendum vaga declamatione, vel probatione thesios.

*) Unde omnino utiles sunt oppositoris interrogationes: *ad quam propositionem respondes? Concedisne illam, an negas, an distinguis? cet.*

§. CCXXIII.

Et huc usque alter disputandi actus pertingit. Jam in tertio 19) opponens replicat, si quid habet, quo respondentis solutionem infringere possit.

Replicatio oppositoris.

§. CCXXIV.

Et quidem 20) si *respondens* totum argumentum *concessit*, ostendendum erit, argumentum omnino vel mediate, vel immediate, thesi contradicere. Sin 21) per *instantiam* responsum: probandum erit, vel casus in contrarium adductos ad propositionem suam non pertinere, vel loco instantiae ipsum τὸ κρινόμενον sibi obtrudi.

Quomodo id fiat, si responsum concedendo vel per instantiam?

§. CCXXV.

§. CCXXV.

Quomo-
do, si per
inversio-
nem, vel
distinctio-
nem?

Similiter, si per *inversionem* responsum 22) opponentis erit ostendere, ex propositione sua thesin respondentis minime fluere. Ac denique 23) si ille *distinctione* usus fuerit, probare vel fundamento destitui illam distinctionem, vel eam argumento suo adplicari non posse.

§. CCXXVI.

Duplica-
tio respon-
dentis.

Replicationem hanc jam 24) iterum formaliter solvit respondens, idque 25) tamdiu fit, donec alteruter, quod cum ratione *) obvertat, non habeat.

*) Cum ratione, dico. Nam qui φιλονεικίας studio disputant, semper habere se simulant, quod obverti possit, quamvis auditores, neutrarum partium, facile animadvertant, utri disputantium aqua haereat, vel uter plane ad incitas redactus sit.

§. CCXXVII.

Unde de
eventu
disputati-
onis judi-
candum?

Ubi hae leges disputandi utrimque accurate observantur, fieri profecto non potest, quin vel opponens demum in probatione deficiat, vel respondens ad concedenda contradictoria, vel absurda etiam, invitus adigatur. *) Quo facto, non amplius obscurum erit, ex utra parte stet veritas.

*) Exempli insignia praebent colloquia bina, unum *Ratisbonense* inter Hungerum, Tannerum, Gretserum ex una: et Hunnium ejusque socios ex altera parte habitum: alterum *Hamelschenburgense* inter theologum incomparabilem, Ge. Calixtum et Jesuitam *Hildesensem* institutum. In *priore* enim Jesuitae eo adacti sunt, ut implicarent se contradictoriis: *pontifex summus, quando ex cathedra definiendo sententiam fert, numquam potest errare: et summus pontifex aliquando, ex cathedra definiendo sententiam ferens, erravit.* Item: *Caiphas fuit summus*

mus pontifex illius anni, quo Christum condemnavit: et; Caiphas illius anni pontifex summus non fuit. Vid. CORN. MARTIN. *Analys. log. part. II. Cap. III. p. 239. seqq.* In posteriore Calixtus formaliter opponendo ita in angustias redegit Jesuitam, ut contraria simul vera esse, non obscure prae se ferret.

§. CCXXVIII.

De PRAESIDIS officio nihil adhuc diximus. Est enim haec persona accessoria, cuius officium est, feroces juvenes, et extra orbitam evagantes, in viam revocare. Oportet ergo illum virum accurate doctum ac prudentem esse. Si talis non est, frustra illi praescribentur regulae, quas, si vel maxime vellet, observare non posset.

Cur de praesidis officio nihil dictum?

§. CCXXIX.

Et haec ipsa est vera METHODUS ANALYTICA, cui in dijudicanda veritate locum esse diximus (§. CLXII. *) Est enim illa *meditatio, qua conclusiones ad sua principia, vel phaenomena ad suas hypotheses, tamquam ad Lydium lapidem, examinamus.*

Methodus analytica.

§. CCXXX.

Ergo quod ad demonstrationem dijudicandam attinet in eo vertitur tota analysis, ut propositiones in sua subiecta et praedicata solvamus, ratiocinationes secundum formam et materiam; definitiones secundum sensationes, sensationes per experientiam examinemus. Ita enim facile adparebit, an tota demonstrationis series se recte habeat, et si male demonstratum, in qua parte istius catenae latitet vitium.

Qualis sit analysis demonstrationis?

§. CCXXXI.

Eodem modo, in dijudicanda veritate probabili, Analysis dispiciendum erit, primum an omnia phaenomena hypothe-

T

adducta seos.

adducta sint, deinde an illa omnia ex hypothefi data commodè poffint explicari, ac denique, an non alia in promptu fit hypothefis commodior, ex qua illa phaenomena minore negotio fluere videantur?

S E C T. IV.

DE RATIONE, VERITATEM PERSPICUE
PROPONENDI.

§. CCXXXII.

Connexio. Denique eum quoque fructum nos ex logica capere oportet, ut veritatem inventam cum aliis eo ordine eaque methodo communicemus, ut hi de ea se convictos effe fateantur. (§. CLX)

§. CCXXXIII.

Quibus
modis ve-
ritas cum
aliis com-
munice-
tur?

Id fit vel DOCENDO viva voce, vel SCRIBENDO. Utrumque pulchrum, et viro sapiente dignum est. Sed, qui ipsi nondum veritatem adfequuti funt, nec quomodo cum fuis principiis connectenda fit, perfpexerunt, ii rectius fibi aliisque confulerent, fi illi docendi fcribendique pruritum tantisper cohiberent, dum aetas, diuturna meditatio, et ufus, cruda ftudia ad iuftam maturitatem provexiffent.

§. CCXXXIV.

Docenti-
um offici-
um.

DOCENTIBUS duo potiffimum incumbunt, 1) ut auditoribus non folum doctrinas fuas, fed et earum nexum inter fe perfpicue ob oculos ponant, 2) ut eofdem de illarum veritate ita convincant, ne de iis cum ratione dubitare poffint.

§. CCXXXV.

§. CCXXXV.

Quum itaque doctrinae perspicue sint explicandae: (§. CCXXXIV.) id commodissime obtinebit docens, si 1) accuratas rerum definitiones dederit, et quo pacto per illas res ab aliis discernendae sint, ostenderit, 2) si vocabula *τεχνη* accurate explicaverit, * (et 3) quaecumque tradit, exemplis aptissimis, jucundis et perspicuis illustrarit, denique, 4) an auditores omnia satis perceperint, data occasione, instituto examine, explorarit.

Quomodo doctrinae perspicue proponendae?

*) Quum enim haec vocabula auditoribus plerumque incognita sint, et hinc vel maxime confusio oriatur, si ea aliter ac docens velit, accipiant; omnino docentis erit, eam confusionem pro virili evitare. Hoc plerisque docentes fugit, aut ii saltem infra dignitatem suam fore putant, si in his minimis versentur. Sed minima putanda non sunt, sine quibus majora non constant. Non puduit magnos theologos, fateri, *theologiam magna ex parte esse grammaticam*: et quo quaeso cum fructu docebit Ictus, nisi vocabula artis e. g. *satisfactio, consilium, ususfructus, usus, habitatio, moram purgare*, et sexcenta alia tironibus cum cura explicarit?

§. CCXXXVI.

Ex eo perspicue adparet, 5) male docere, qui dictando in calamum auditores defatigant, qui 6) ad singulas doctrinas totas auctorum turmas conscribunt, *) quorum vix nomina recte excipiunt tirones, tantum abest, ut eos evolvere, vel illorum placita dijudicare possint, qui denique 7) variis digressionibus, doctis illis quidem, at parum ad rem facientibus, auditorum animos demulcent, et ita corvos deludunt hiantes.

Quae perspicuitatem hanc impediunt?

*) Quam-

*) Quamvis provectioribus haud parum utilitatis adferat optimorum librorum notitia: dici tamen non potest, quantum detrimenti tirones sentiant ex hoc testes citandi cacoëthe. Ita enim fit, 1) ut auditores rem ipsam non teneant, sed 2) se satis tamen eruditos existiment, si tantam sibi scriptorum notitiam adquisiverint. Praeterea 3) saepe hi scriptores pugnantia tradunt, adeoque, 4) tiro disciplinae ipsius ignarus, centones consuere, omniaque sine iudicio corradere paullatim adsuescet. Denique 5) ita non ipsae disciplinae docentur, sed historia literaria, quae sane omnem eruditionis ambitum non absolvit. Sed tale est saeculum, ut et maxime rudes his phaleris superbiant, et hoc apparatu, aliis sublecto, magnum dent strepitum.

CCXXXVII.

Quomodo
doctrina-
rum nexus
ostendi
possit?

Quumque earundem doctrinarum nexus a docentibus perspicue sit ostendendus: (§ ccxxxiv.) consequens est, 8) ut tale eligendum sit compendium, in quo doctrinae omnes, positionibus brevissimis comprehensae ad sua principia revocantur. 9) Ut semper inculcandum sit auditoribus, quomodo singulae doctrinae vel cum axioma, vel cum definitione cohaereant. 10) Ut danda docenti sit opera, ne ex diversis principiis doceat.*)

*) Hoc iis contingere solet, qui, ubi se praelectionibus praeparant, modo hoc, modo illud systema evolvunt, suaeque arva ex his lacunis irrigant, parum solliciti, eademne sint illorum auctorum principia, an diversa et pugnantia.

§. CCXXXVIII.

Quomodo
auditores
convincendi?

Quia porro docentis est, auditores de doctrinarum suarum veritate convincere: (§ ccxxxiv.) per se patet, 11) docentem non auctoritate,*) sed rationibus

tionibus niti, adeoque 12) doctrinas, quas inculcat, aut accurate demonstrare, aut, 13) si in probabili veritate versetur, eam ex hypothesis perspicua explicare debere.

*) Dubitari quidem non potest, quin quaedam disciplinae auctoritatibus nitantur, veluti *historia*: sed non desunt sexcenta compendia, in quibus illae jam adductae sunt. Itaque historia ipsa docenda, et si cubi auctores coevi vel recentiores in circumstantiis discrepant, in veritatem secundum fundamenta probabilitatis historicae (§ cxxxiv. *seqq.*) inquirendum. De citatione legum in docenda jurisprudentia sententiam nostram aperuimus in *praefatione Elementorum juris secundum ord. Pandect.*

§ CCXXXIX.

Si quis ex me quaereret, 14) an docens aliorum dissentientium sententias examinare debeat? distinguere ego inter *tirones* et *proveciores*. Illos controversiis difficilioribus fatigare absonum est. His scrupuli etiam, ab aliis injecti, omnino eximendi sunt. Id quod fiet cum fructu auditorum, si primum sententiam dissentientium candide exposueris, deinde eorum argumenta recensueris sine furo, ac demum ea ex principiis tuis*) perspicue solveris.

An et aliorum sententiae refellendae?

*) Ex tuis dico. Est enim hoc argumentum veritatis eximium, si non modo tuae doctrinae firmissimo nexu cohaerent, sed et aliorum dubia ex iis dextre solvuntur. Qui in arithmetica arte periculum faciunt, an recte subtraxerint, illi id per additionem explorant. Qui an bene multiplicarint, scire cupiunt, divisione utuntur. Ita veritatis signum luculentum est, si falsitas inde refelli potest perspicue.

§ CCXL.

§. CCXL.

Virtutes
docentis.

Ceterum ipse docentis finis suadet, 15) omnem adhibendam esse fidem, 16) vitandam prolixitatem nimiam, 17) auditores, qui scrupulos sibi eximi petunt, amanter esse audiendos, 18) eosdem a voluptate et petulantia, quantum fieri potest, ad virtutem revocandos.

§ CCXLI.

An et novaturire
docentem
deceat?

Sunt, qui et saeculo serviendum, et nova quam maxime docenda esse suadent. *) Sed quemadmodum non semper antiqua novis praeferenda: ita nec nova semper antiquis meliora sunt. Quum ergo vitae, non scholae, discendum sit: consequens est 19) ut nihil innovandum sit, ubi id veritatis studium non exigit, 20) Ut nec innovandum aliquid temere, ubi ex nova doctrina non major, quam ex vetere, utilitas adfulget, multo minus, 21) ubi non sperandum, novam doctrinam in praxi aliquid emolumenti esse adlaturam.

*) Est hoc aucupium, quo novelli doctores juvenes alliciunt, similes illis rhetoribus apud PETRON. in Satyr. qui jampridem eorum arcanum evulgavit: *adolescens, quoniam sermonem habes non publici saporis, et, quod rarissimum est, amas bonam mentem: non fraudabo te arte secreta. Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent, cum insipientibus furere. Nam nisi dixerint, quae adolescentuli probent, ut ait Cicero, soli in scholis relinquentur. Sicuti fleti adulatores, cum coenas ditium capiant, nihil prius meditantur, quam quod putant gratissimum auditoribus fore, (nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint,) sic magister, nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae moratur in scopulo.*

§ CCXLII.

§. CCXLII.

Id quod tamen non in eam partem accipiendum est, ac si inveteratos errores indicare et refellere, nefas esset: sed quod omnia sine necessitate innovantes promiscue, parum consulant discentibus.

An anti-
quos er-
rores de-
fendere?

§. CCXLIII.

Multum docendi onus sublevabunt 22) ordo non interruptus, 23) eloquentia nativa, a loquacitate probe discernenda, et 25) stilus perspicuus, amoenus, et philosophicus magis, quam declamatorius. *)

*) Quia enim diversi sunt docentium et declamantium fines, illique audientes *convincere*; hi vel aliquid *persuadere*, vel eloquentiae *famam captare*, vel denique auditorium *oblectare* cupiunt: nihil minus docentes decet, quam concionari, declamare et aures magis demulcere, quam intellectum instruere.

§. CCLXIV.

Haec generalia docendi praecepta sunt. Quae speciatim in singulis disciplinis observari oporteat, eos qui ipsi eam disciplinam probe didicerunt, facile docebit usus et illa judicandi facultas, quae in doctore primum, secundum, ultimum est,

Cur ad
singulas
disciplinas
descende-
re non li-
ceat?

§. CCXLV.

De SCRIBENDIS libris praecepta plurima accumulare supervacuum foret, partim, quia methodus arbitraria est, partim quia singulae fere disciplinae aliquid singulare habent. Quum itaque ad specialia descendere infiniti res laboris esset: generalia tantum consuecimus.

Libros
scribendi
praecepta
tradere
difficile.

§. CCXLVI.

§. CCXLVI.

Praecipua
scriptio-
num ge-
nera.

Qui aliquid, quod ad veritatis cognitionem pertinet, scribunt, ii aut HISTORICE quid *referunt*; aut DISCIPLINAM ejusque partem *proponunt*, aut aliquid EXPLICANT, aut denique aliorum ERRORES REFUTARE conantur. *)

*) Hinc non curamus hic libellos *satyricos*, *poëmata*, *comcedias*, *tragoedias*, *fabulas Romanenses*, et hujus generis alia, quorum praecepta alibi quae-
renda.

§. CCXLVII.

Historia
quotupli-
citer scri-
bi pos-
sit?

HISTORIAS qui scribunt, eas vel ad certa *summa capita* referunt, vel totam ejus seriem *ordine chronologico* connectunt. Posterius et utilius, et ordini naturali convenientius esse, unusquisque videt, maxime quum ita facilius consiliorum et eventuum nexus in oculos incurrat, et sic historia vere fiat pragmatica, ac ab illis *λεπτολογίαις*, quibus vulgus historicorum delectatur, perpurgata. Sed prior methodus eo frequentior, quo pauciores historici in chronologica arte ultra SCHRADERI *tabellas* sapiunt.

§. CCXLVIII.

Regulae
in scriben-
da historia
observan-
dae.

Nihil vero ab historici officio alienius est, quam fingere, quae nemo memoriae prodidit, judicia interponere, personarum characteres magis ex suo ingenio, quam secundum rei veritatem, inferere, orationes nunquam habitas comminisci, adfectus movere, res denique mediocres exaggerare pro luitu. Sunt scilicet hae egregiae artes, quibus VARRILLASIUS, MAIMBURGIUS et alii hujus furfuris scriptores ludibrio humani generis se exposuerunt. *)

*) Con-

*) Conferenda hic omnino, quae de stilo historico commentati sumus in *Fundamentis stili cultioris, Part. I. Cap. II. §. LVII.*

§. CCXLIX.

Qui vel DISCIPLINAM vel ejus partem, vel uti doctrinam aliquam specialem, vel veritatem demonstrabilem, proponere cupiunt, quam optime procedent, si exorsi a principiis, iisque probe munitis, ad conclusiones eo ordine progredientur, ut posteriora ex prioribus et lucem et robur accipiant. Unde reliquis omnibus preferenda *methodus mathematica*, vel quae ad illam quam proxime accedit. *)

Quomodo veritates certae proponendae dogmatice?

*) Nec tamen opus est, ut semper more mathematicorum singulas propositiones suis nominibus adpelles, nisi id tua sponte facere velis. Sufficit, si ipsum ordinem, quantum licet, accurate observes.

§. CCL.

Si veritates probabiles fuerint proponendae, recte initium capies ab historia phaenomenorum, iisque recensitis, addes aliorum hypotheses, ac his denique expensis, indicatisque, quae illas premunt, difficultatibus, tuam proponens, eamque phaenomenis omnibus satisfacere, ostendes.

Quomodo veritates probabiles?

§. CCLI.

Non ergo elegantioribus placere poterunt methodi, quibus olim magnopere delectabantur homines, veluti SCHOLASTICA, quae *sylogistice et formaliter* omnia proponit, methodus CAUSSARUM, quam Ramistae potissimum probabant, EROTEMATICA, quae pueris magis et tironibus, quam doctis, prodest, ac denique MISCELLA, quae omnia sine ordine, prout calamum subeunt, effundit. *)

Methodi scholastica, causarum, erotemati- ca, miscella.

U

*) quid

*) Quid vero de *dialogistica methodo* sentiendum, qua veteres philosophi, Plato, Xenophon, Aeschines, Cicero, mirifice delectabantur? Eam aliquando prudenter adhiberi, jam in *Fundamentis stili cultioris* Part. ii. cap. iii. § 1. monuimus.

§. CCLII.

Quomodo EXEGETICA ubi tractare accurate volueris, exegetica *scopus* textus ex occasione illi scribendo data, et h- scribenda? *istoria*, nec non ex antecedentibus et consequentibus accurate eruendus, *textus ipse*, an recte se habeat, secundum regulas critices dispiciendum, tum porro in partes suas *solvendus*, partesque singulae secundum regulas de probabilitate hermeneutica (§ ccxli. *sequ.*) *interpretandae*, ac denique *porismata* seu *confectaria*, dogmatica aequae ac elenchtica, inde eruenda erunt.

§ CCLIII.

Quomodo elenchtica?

Qui denique aliorum scripta refellere conantur, iis primo omnium incumbit, ut, proposita thesi et antithesi, et utriusque ostenso discrimine, *πρῶτον ψεύδος*, seu principium illud falsum, quod auctori illulit, profligent. *) Eo enim profligato, conclusiones illis superstructas brevibus stricturis confodere licebit, et ostendere, illas vel cum ipso auctoris principio connecti non posse; vel ex *πρώτῳ ψεύδει* fluere, vel aliis veritatibus, ab ipso auctore agnitis, repugnare.

*) Illud plerumque latet in definitionibus et axiomatibus inde male deductis, et hinc istae quam accuratissime cum sensationibus comparandae et expendendae

dae sunt. Quid si auctor non nisi dissolutas vendat? Tunc vero nihil superest, quam ut ratiocinationes illius secundum regulas logicas examinemus, earumque absurditatem in lucem protrahamus.

§. CCLIV.

Ad hujus generis scripta non temere se accingent homines sapientes, et tranquillitatis suae studiosi, nisi vel officii ratio, vel eorum fama, vel veritatis studium id exigat. Nec, si quid hujus generis scribendum, ruent in convicia, scommata, et calumnias, sed veritatem gravi oratione defendent, aliorum scommata, calumnias, aut contemnent, aut solide refutabunt, denique nimium petulantes, aut convictos ignorantiae in ruborem dant, aut plus saltem salis, quam fellis, iis adspargunt.

An hoc scribendi genere utendum?

§ CCLV.

In omnibus his scriptis qualem stilum adhiberi oporteat, alibi docuimus. *) Jam addimus, textum ineptis et minus necessariis auctorum citationibus non esse interrompendum, digressiones, ad rem non pertinentes, quam maxime fugiendas, adeoque nec sectandum genus scribendi per aphorismos, quorum vocabulis singulis magna adnotationum farrago subjicitur, quamvis haec in compendiis scribendis laudem mereantur, si talia sint scholia, qualia illa esse oportere, supra monuimus, (§ lxiv.)

Quo stilo scribendum

*) Conferenda et hic *Fundamenta stili cultioris*, Part. i. cap. ii. § lvi.

§ CCLVI.

Conclusio
logices.

Et haec quidem in praesenti sufficiant. Pauca sunt quae diximus: et quae pro saeculi genio plerisque jam nimis multa videbuntur. Nobis hanc operam navare visum est disciplinae pulcherrimae, quam neglectum sui per omnem vitam severissime vindicare, res ipsa docet, et magistra rerum, experientia.

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ.

37
M
P

37

~~Handwritten~~